

วารสารการบริหารท้องถิ่น

Local Administration Journal

สารบัญ

การบริหารจัดการที่ดินขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ได้รับรางวัลในจังหวัดศรีสะเกษ	1
• โกศล สารการ	
ความสำเร็จในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมแพรวบ้านโนน	12
• บันดิษฐ์ มุณีแนม	
รูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยไผ่	25
• สุรพล กอมณี	
แนวทางการจัดการน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้งแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่	35
• ชีระบุญ วรศิลป์	
• ลำปาง แม่นมาตย์	
ความตระหนักในการจัดการน้ำเสียของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสุราษฎร์ธานี	48
• นุสรณ์ วุฒิสักดิ์	
• สุภวัจนกร วงศ์ธนวิสุ	
การเพิ่มคุณภาพดินนาข้าวของเกษตรกรตำบลคลองพระยาบันลืออำเภอลาดบัวหลวง	60
• รุ่งรัตน์ พลทรัพย์	
• สนธยา ลิ้มประไพ	
สถานการณ์และสาเหตุของการเกิดน้ำท่วมในเขตเทศบาลเมืองคอหงส์	68
• ฉลอง สุวรรณะ	
• ประชาสรรค์ แสนภักดี	
แนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะในเขตตำบลบางกระเจ้า	77
• พิทักษ์ พละศักดิ์	
• สุภลักษณ์ สุวรรณะชญ	
แนวทางการพัฒนาการบริหารงานกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาส	89
• สัจจนา แก้วมหากาฬ	
ผลกระทบของการพัฒนาตามแนวทางเสริมนิยมใหม่ต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนในตำบลบ้านหว้า	102
• กรรณิการ์ เทพไกรวัล	
• วินัย ผลเจริญ	

บทบรรณาธิการ

ท้องถิ่นนับว่าเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาแบบบูรณาการ ทั้งในการพัฒนาเศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข สวัสดิการสังคม การแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งและสร้างความสมานฉันท์ในสังคม การจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการดำเนินงานศิลปวัฒนธรรม และที่สำคัญเป็นรากฐานที่สำคัญที่จะปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตยให้กับ พลเมืองทุกคน ดังจะเห็นได้จากสาระของบทความที่ปรากฏในวารสารฉบับนี้ ที่ไม่เพียงแต่ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะสรรค์สร้างและพัฒนา คุณภาพบริการด้านต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นของท้องถิ่นแต่ยังเพิ่ม ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการองค์การอย่างมีธรรมาภิบาลควบคู่กันไป

นี่คือพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงโลกค่ะ

ศุภวัฒนากร วงศ์ธนวสุ

การบริหารจัดการที่ดีขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ได้รับรางวัลในจังหวัดศรีสะเกษ

Good Governance by Award-Winning Tambon Administrative Organizations in Srisaket Province

โกศล สารการ¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ได้รับรางวัลในจังหวัดศรีสะเกษ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา คือ องค์การบริหารส่วนตำบล 6 แห่ง เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้บริหารและเจ้าหน้าที่จำนวน 36 คน

ผลการศึกษา พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลที่ได้รับรางวัลการบริหารจัดการที่ดีได้มีการกระตุ้นให้ประชาชนติดตามข้อมูลข่าวสารต่างๆ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อตนเองและได้ความรู้ใหม่ทันต่อเหตุการณ์ พัฒนาสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลให้มีความเข้าใจในระเบียบกฎหมาย บทบาทและหน้าที่ ประสานเครือข่ายทุกภาคส่วนเพื่อลดขั้นตอนการปฏิบัติงานอำนวยความสะดวก และการตอบสนองความต้องการของประชาชน และมีการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรทุกระดับอย่างสม่ำเสมอ

Abstract

The objective of this research was to study the management practices by award-winning Tambon Administrative Organizations (TAO) in Srisaket Province. Data were collected from six TAOs through in-depth interviews with 36 senior administrators and staff. The TAOs were active in keeping the local population informed so that they could be knowledgeable and prepared. The TAOs built the capacity of the Councilors so that they understand the law, their roles and responsibilities. The TAOs conducted active networking across all sectors to facilitate implementation and to meet the needs of the local population. The TAOs conducted regular evaluations of the staff at all levels.

คำสำคัญ: การบริหารจัดการที่ดี

Keyword: Good governance

¹ รมวบัณฑิตหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534 แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 7) พ.ศ.2550 มาตรา 3/1 กล่าวว่าการบริหารราชการตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ ความมีประสิทธิภาพความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ การลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน การลดภารกิจและยุบเลิกที่ไม่จำเป็น การกระจายภารกิจและทรัพยากรให้แก่ท้องถิ่นการกระจายอำนาจตัดสินใจในการอำนวยความสะดวกและการตอบสนองความต้องการของประชาชน ทั้งนี้ โดยมีผู้รับผิดชอบต่อผลงานการจัดสรรงบประมาณการบรรจุแต่งตั้งบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งหรือปฏิบัติหน้าที่ต้องคำนึงถึงหลักการตามวรรคหนึ่ง ในการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการต้องใช้วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้คำนึงถึงความรับผิดชอบของผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมของประชาชน การเปิดเผยข้อมูล การติดตามตรวจสอบและประเมินผลการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ตามความเหมาะสมของแต่ละภารกิจ และพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546 ได้กำหนดแนวทางในการบริหารและกำกับการปฏิบัติราชการของส่วนราชการต่างๆ ซึ่ง พระราชกฤษฎีกาดังกล่าวได้กำหนดในมาตรา 52 ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จัดทำหลักเกณฑ์การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีตามแนวทางของพระราชกฤษฎีกานี้ต้องมีหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการลดขั้นตอน การปฏิบัติตนและการอำนวยความสะดวกและการตอบสนองความต้องการของประชาชนที่สอดคล้องกับบทบัญญัติในหมวด 5 และหมวด 7

การปฏิบัติราชการในปัจจุบัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด รับรู้ถึงความต้องการและปัญหาอุปสรรคของประชาชนในพื้นที่ได้มากกว่าหน่วยงานอื่น ซึ่งในการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องนำหลักเกณฑ์การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ทั้ง 7 ด้าน ได้แก่ การบริหารงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขของประชาชน เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ มีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ ไม่มีขั้นตอนการปฏิบัติงานเกินความจำเป็น มีการปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการให้ทันต่อเหตุการณ์ ประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวกและได้รับการตอบสนองความต้องการ มีการประเมินผลการปฏิบัติราชการอย่างสม่ำเสมอมาใช้ในการบริหารงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขและตอบสนองความต้องการของประชาชนให้

ได้มากที่สุดซึ่งจะส่งผลให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการบริหารจัดการที่ดีได้รับรางวัล
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการพัฒนางานในหน่วยงานของตนเองได้ดียิ่งขึ้น

ในการสนับสนุนให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีการบริหารจัดการเป็นไปตาม
หลักการดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
และสถาบันพระปกเกล้า จึงได้มีการคัดเลือกองค์กรการบริหารส่วนตำบลเพื่อให้ได้รับรางวัล
การศึกษาเพื่อดูว่าองค์กรการบริหารส่วนตำบลที่ได้รับรางวัลมีการดำเนินงานอย่างไร จึงเป็น
วัตถุประสงค์สำคัญของบทความนี้

วิธีดำเนินการศึกษา

พื้นที่ดำเนินการในการศึกษานี้ เป็นองค์กรการบริหารส่วนตำบลที่ได้รับรางวัลการ
บริหารจัดการที่ดีประจำปี 2551 และ 2552 ในจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 6 แห่ง ได้แก่

1. องค์กรการบริหารส่วนตำบล หนงไฮ อำเภอเมือง
2. องค์กรการบริหารส่วนตำบล เมืองคง อำเภอรามันไพร
3. องค์กรการบริหารส่วนตำบลโพธิ์กระสังข์ อำเภอบึงนาราง
4. องค์กรการบริหารส่วนตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษ์
5. องค์กรการบริหารส่วนตำบลหนองใหญ่ อำเภอเมืองจันทร์
6. องค์กรการบริหารส่วนตำบลพยุห์ อำเภอพยุห์

ได้รับรางวัลการบริหารจัดการที่ดีโดยการประเมินตามเกณฑ์ชี้วัด โดยสัมภาษณ์เชิงลึก
นายกองค์กรการบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์กรการบริหารส่วนตำบล หัวหน้าส่วนการคลัง หัวหน้า
ส่วนโยธา หัวหน้าส่วนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และหัวหน้าส่วนสาธารณสุขของ
องค์กรการบริหารส่วนตำบลทั้ง 6 แห่ง รวมทั้งสิ้น 36 คน

ผลการศึกษา

1. การบริหารจัดการที่ดีขององค์กรการบริหารส่วนตำบล

1.1. การบริหารภารกิจของตนเองให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน

จากการสัมภาษณ์พบว่าองค์กรการบริหารส่วนตำบล ทั้ง 6 แห่ง มีการบริหาร
ภารกิจของตนเองให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนมาใช้ในการทำงานขององค์กรการบริหารส่วน
ตำบล ดังนี้

1) การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารตาม พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารทางราชการ พ.ศ.2540 การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสาร แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ จัดวางเอกสารข้อมูลครบตามรายการที่กำหนดและมีระบบการให้และขอรับข้อมูลข่าวสารที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย

2) จัดให้มีช่องทางประจำสำหรับเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและผลงานของ อปท. เช่น บอร์ดประชาสัมพันธ์ของสำนักงาน สื่อสิ่งพิมพ์ข่าวสารของ อปท. หอกระจายข่าว/เสียงตามสาย วิทยุชุมชน/วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ บอร์ดประชาสัมพันธ์ในชุมชน เว็บไซต์ และแผ่นพับ

3) มีการจัดวางระบบควบคุมภายในตามระเบียบคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินว่าด้วยการกำหนดมาตรฐานการควบคุมภายใน พ.ศ. 2544 มีการสำรวจการวางโครงสร้างองค์กร จัดทำคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการติดตามประเมินผลระบบการควบคุมภายใน (ข้อ 6) เป็นปัจจุบันในระดับหน่วยงานย่อยและระดับองค์กร นายกองคํการบริหารส่วนตำบลมีหนังสือแจ้งให้ทุกสำนัก/กอง ติดตามประเมินผลระบบภายใน สำนัก/กองมีคำสั่งแบ่งงานภายในสำนัก/กอง ชัดเจนและเป็นปัจจุบัน

4) มีช่องทางและปรากฏหลักฐานการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เช่น ตู้/กล่องรับฟังความคิดเห็น จัดประชุมประชาคม/เวทีชาวบ้าน การสำรวจความคิดเห็นการรับฟังความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นการเข้าร่วมรับฟังในการประชุมสภาท้องถิ่น

5) อปท. มีการบริหารงบประมาณ จัดทำข้อบัญญัติ/เทศบัญญัติ งบประมาณรายจ่ายประจำปี ให้สามารถใช้ได้ทันในวันที่ 1 ตุลาคม ส่งสำเนาประกาศงบประมาณรายจ่ายให้ผู้กำกับดูแลภายใน 15 นับตั้งแต่วันที่ประกาศ จัดทำข้อมูลรายงานข้อมูลรายรับ – รายจ่ายงบประมาณ รายจ่ายประจำปี ในปีงบประมาณที่ผ่านมาไม่มีข้อทักท้วง เรื่อง การตั้งงบประมาณรายจ่ายประจำปี จาก สำนักงานตรวจเงินแผ่นดินหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

6) การบริหารพัสดุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำเนินการจัดทำรายงานขออนุมัติจัดซื้อจัดจ้างต่อผู้สั่งจ้าง แต่งตั้งตัวแทนชุมชนหรือประชาคมเข้าร่วมเป็นกรรมการจัดซื้อจัดจ้าง โดยวิธีสอบราคา ประกวดราคาและวิธีพิเศษ มีการส่งประกาศและเอกสารการสอบราคา ประกวดราคา ไปเผยแพร่ตามหลักเกณฑ์ที่ระเบียบกำหนด จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์งานก่อสร้างในพื้นที่ จัดทำสรุปผลการจัดซื้อจัดจ้างทุกเดือนเพื่อเป็นกรณีสำหรับการตรวจดูของประชาชน กรรมการจัดซื้อจัดจ้าง โดยวิธีสอบราคา ประกวดราคาและวิธีพิเศษ

7) การโอนงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ (ยกเว้นมีการโอนตามนโยบายของรัฐบาล กระทรวงมหาดไทยหรือหน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแลตามกฎหมาย) ไม่มีการโอนงบประมาณข้ามหมวดรายจ่าย

8) การเปลี่ยนแปลงคำชี้แจงงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ (ยกเว้นกรณีการเปลี่ยนแปลงคำชี้แจงตามนโยบายรัฐบาล กระทรวง มหาดไทยหรือหน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแลตามกฎหมาย)

1.2. การบริหารงานเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ

จากการสัมภาษณ์ พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 6 แห่ง มีการบริหารงานเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนี้

1) การแต่งตั้งองค์กรจัดทำแผนพัฒนาของขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2548

2) การจัดทำแผนพัฒนาสามปีมีการดำเนินการ โดยคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นมีการประชุมร่วมกับประชาคมท้องถิ่น เพื่อร่วมกันกำหนดประเด็นการพัฒนามีการจัดประชุมคณะกรรมการ การสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อจัดทำร่างแผนพัฒนาสามปี มีการจัดประชุมคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อพิจารณาร่างแผนพัฒนาสามปี มีการแจ้งแผนพัฒนาสามปีที่ผู้บริหารท้องถิ่นอนุมัติแล้วให้สภาท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ และปิดประกาศให้ประชาชนทราบ

3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำโครงการ/กิจกรรมที่เป็นข้อเสนอของประชาคมท้องถิ่นหรือแผนชุมชนมาบรรจุไว้ในแผนพัฒนาสามปี บรรจุไว้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 70 ของโครงการ/กิจกรรมในแผนพัฒนาสามปี

4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำโครงการในแผนพัฒนาสามปี มาจัดท่างบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ

5) การติดตามประเมินผลแผนพัฒนาท้องถิ่น ตาม ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น พ.ศ. 2548 มีการแต่งตั้งคณะกรรมการติดตามและประเมินผลถูกต้องตามระเบียบ มีการประชุมกำหนดแนวทาง วิธีการในการติดตามและประเมินผล การดำเนินการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนา และจัดทำรายงานรวมทั้งลงข้อมูลใน ระบบ e-plan รายงานผลและข้อเสนอแนะการติดตาม

ประเมินผลต่อสภาท้องถิ่นและคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น ประกาศผลการติดตามและประเมินผลให้ประชาชนทราบ

6) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการจัดทำข้อตกลงในการปฏิบัติราชการระหว่างส่วนราชการกับผู้บริหารท้องถิ่น มีการจัดทำข้อตกลงทุกส่วนราชการในสังกัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและมีการปฏิบัติตามข้อตกลง

7) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีโครงการซึ่งได้บูรณาการการปฏิบัติงานร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น หรือร่วมกับหน่วยงานอื่นในรอบปีที่ผ่านมา รวม 3 ด้าน ขึ้นไป

8) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นส่งเสริมและพัฒนาความรู้ ความสามารถให้แก่ข้าราชการและพนักงานส่วนท้องถิ่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีการจัดการฝึกอบรมเอง ส่งบุคลากรเข้ารับการฝึกอบรม จัดให้มีการถ่ายทอดหรือเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างบุคลากร จัดทำเอกสารเผยแพร่ให้แก่บุคลากรประจำ มีการตั้งงบประมาณสนับสนุนให้บุคลากรไปศึกษาต่อ

9) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการประชุมสภาท้องถิ่น ดังนี้ 1) มีการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการให้ประชาชนเข้ารับฟังการประชุมสภาท้องถิ่น 2) มีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้ารับฟังการประชุมสภาท้องถิ่น มีการจัดสถานที่ให้ประชาชนเข้ารับฟังการประชุมสภาท้องถิ่นหรือมีการถ่ายทอดเสียงให้ประชาชนทราบ

1.3. การบริหารภารกิจอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ

จากการสัมภาษณ์ พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 6 แห่ง มีการบริหารภารกิจอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ ดังนี้

1) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำแผนการดำเนินงานแล้วเสร็จภายในกำหนด (ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำแผนพัฒนา อบต. พ.ศ. 2548) และเผยแพร่ให้ข้าราชการหรือพนักงานส่วนท้องถิ่นและประชาชนทราบ แล้วเสร็จตามกำหนดเวลา และเผยแพร่ทุกกลุ่ม

2) การแจ้งผลการพิจารณาให้หน่วยงานของรัฐและเอกชนที่ยื่นคำขออนุญาต อนุมัติ หรือความเห็นชอบขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นภายในกำหนด แจ้งผลการพิจารณาภายใน 15 วัน หรือเกินกว่าที่กำหนด

3) กระบวนการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน การจัดให้มีบัญชีรับเรื่องราวร้องทุกข์การมอบหมายเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบเร่งรัดการดำเนินการ การดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือแจ้งผลความคืบหน้าให้ประชาชนทราบภายใน 15 วัน รายงานผลการแก้ไขปัญหาให้ผู้บังคับบัญชาและประชาชนทราบหรือผู้ร้องทุกข์ทราบ

1.4. การลดขั้นตอนการปฏิบัติงานในหน่วยงานของตนเองให้เร็วขึ้น

จากการสัมภาษณ์ พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 6 แห่ง มีการลดขั้นตอนการปฏิบัติงานในหน่วยงานของตนเองให้เร็วขึ้น ดังนี้

1) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ในการกระจายอำนาจการตัดสินใจ จัดตั้งหรือสนับสนุนศูนย์บริการร่วม มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศหรือโทรคมนาคม

2) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมอบอำนาจการตัดสินใจ การมอบอำนาจทำเป็นหนังสือ/คำสั่งระบุชื่อผู้รับมอบอำนาจชัดเจนและแจ้งเวียนให้ข้าราชการ/ พนักงานส่วนท้องถิ่นรวมทั้งประชาชนทราบการมอบอำนาจไว้อย่างชัดเจน

3) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีการจัดทำแผนภูมิขั้นตอน และระยะเวลาการดำเนินการ รวมทั้งรายละเอียดอื่นๆ ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบ มีการจัดทำแผนภูมิขั้นตอนและกำหนดระยะเวลาและประกาศ ณ จุดบริการทุกจุดที่ประชาชนมองเห็นชัดเจน รวมทั้งประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบโดยวิธีอื่นๆ

1.5. การปรับปรุงภารกิจให้ดีขึ้นทันต่อเหตุการณ์

จากการสัมภาษณ์ พบว่าองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 6 แห่ง มีการปรับปรุงภารกิจของงาน ดังนี้

1) ในช่วงระยะเวลาสามปีที่ผ่านมาองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีการพิจารณาทบทวน ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกภารกิจ มีการแต่งตั้งคณะทำงาน มีการวิเคราะห์และสรุปผลการพิจารณาเสนอผู้บริหาร

2) ในช่วงระยะเวลาสามปีที่ผ่านมาองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจัดให้มีการทำ แก้ไข ปรับปรุง หรือยกเลิกข้อบัญญัติ/เทศบัญญัติ เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงกฎหมาย กฎ ระเบียบที่เกี่ยวข้อง (ไม่รวมถึงข้อบัญญัติ เทศบัญญัติงบประมาณรายจ่าย) มีการแต่งตั้งคณะทำงาน มีการประชุมคณะทำงาน มีการวิเคราะห์สรุปผลการพิจารณาเสนอผู้บริหาร

1.6. การอำนวยความสะดวกและการตอบสนองความต้องการของประชาชน

จากการสัมภาษณ์ พบว่าองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 6 แห่ง มีการอำนวยความสะดวกและการตอบสนองความต้องการของประชาชน ดังนี้

1) การกำหนดระยะเวลาแล้วเสร็จของงานบริการสาธารณะของแต่ละงาน และประกาศให้ประชาชนทราบ มีการกำหนดระยะเวลาและประกาศให้ประชาชนทราบครบทุกกระบวนการ รวมทั้งเพิ่มกระบวนการบริการอื่นๆ มีการกำหนดระยะเวลาครบทุกกระบวนการ และได้ประกาศให้ประชาชนทราบ

2) ร้อยละของเรื่องร้องเรียน เสนอแนะ สอบถามหรือเสนอความคิดเห็นจากประชาชนหรือส่วนราชการที่สามารถตอบคำถามหรือแจ้งผลการดำเนินการภายใน 15 วันหรือภายในระยะเวลาที่กำหนดมีการจัดเก้าอี้บริการประชาชนอย่างเพียงพอมีป้ายบอกทาง/แผนผังกำหนดผู้รับผิดชอบ แต่ละขั้นตอนที่ชัดเจนมีแบบคำร้องพร้อมตัวอย่างต่างๆ มีจุดประชาสัมพันธ์และมีเจ้าหน้าที่ประจำมีบริการล่วงหน้า พักเที่ยงหรือวันหยุดราชการ

1.7. การประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ

จากการสัมภาษณ์ พบว่าองค์การบริหารส่วนตำบล ทั้ง 6 แห่ง มีการประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ ดังนี้

1) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีการประเมินผลการปฏิบัติราชการเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของภารกิจ คุณภาพของบริการ ความคุ้มค่าของภารกิจ ความพึงพอใจของประชาชน

2) มีการประเมินผลการปฏิบัติราชการขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีการแต่งตั้งคณะกรรมการประเมินผลการปฏิบัติงาน โดยมีบุคลากรภายนอกร่วมเป็นกรรมการ มีการจัดประชุมคณะกรรมการ ดำเนินการประเมินผล วิเคราะห์ผลการประเมินและสรุปเสนอผู้บริหาร

3) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีการประเมินผลความพึงพอใจของประชาชนต่อการจัดบริการสาธารณะขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นการแต่งตั้งคณะกรรมการ ประเมินผลการปฏิบัติงาน โดยมีบุคลากรภายนอกร่วมเป็นกรรมการหรือว่าจ้างหน่วยงานภายนอกมาดำเนินการแทนคณะกรรมการมีการประเมินความพึงพอใจของประชาชน วิเคราะห์ผลการประเมินและสรุปเสนอผู้บริหาร

2. ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการที่ดีขององค์การบริหารส่วนตำบล

2.1. การบริหารภารกิจตนเองให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน

ปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ ประชาชนขาดความสนใจและไม่ให้ความสำคัญกับข่าวสารของทางราชการ หากไม่มีผลต่อตนเองโดยตรง จึงเป็นช่องว่างในการจัดซื้อจัดจ้างเพราะประชาชนไม่ตรวจสอบการดำเนินการก่อสร้าง การสอบราคา ประมูลราคาต่างๆ ประกอบกับองค์การบริหารส่วนตำบลมีโครงสร้างส่วนราชการน้อย ภารกิจที่ได้รับถ่ายทอดตามพระราชบัญญัติการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพ.ศ. 2542 และอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2. การบริหารงานเพื่อเกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ

ปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ ประชาชนไม่เข้าใจ ไม่ให้ความสำคัญในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น โครงการที่เสนอไม่ได้เรียงลำดับความสำคัญ ซึ่งจะเสนอเป็นจำนวนมาก ทำให้งบประมาณไม่เพียงพอต่อการดำเนินการ จึงไม่เกิดประสิทธิผลที่ควรจะเป็น ควรตั้งงบประมาณให้ทุนการศึกษาแก่ พนักงาน ผู้บริหาร สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เนื่องจากยังไม่เข้าใจในระเบียบกฎหมาย บทบาทและหน้าที่ของตนเอง

2.3. การบริหารภารกิจอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ

ปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ การได้รับแจ้งเรื่องร้องทุกข์จากประชาชน หากในเรื่องที่ต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากแล้ว จะมีข้อจำกัดด้านงบประมาณเนื่องจากกฎหมายกำหนดไว้จะช่วยเหลือได้ในวงเงินที่กำหนด องค์การบริหารส่วนตำบลไม่สามารถช่วยเหลือได้อย่างเต็มที่ ต้องรายงานอำเภอและจังหวัดในการขอความช่วยเหลือในลำดับต่อไป เช่น กัญแด้ง กัญหนาว อุทกภัย อัคคีภัย กัญพิบัติกรณีฉุกเฉิน

2.4. การลดขั้นตอนการปฏิบัติงานในหน่วยงานของตนเองให้เร็วขึ้น

ปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ ประชาชนไม่สนใจหรือใส่ใจในการอ่านประกาศข่าวประชา สัมพันธ์ที่ทางองค์กรได้จัดทำขึ้น ทำให้เกิดความไม่เข้าใจและล่าช้าในเรื่องที่ตนเองมาใช้บริการ เช่น เอกสารที่จะต้องนำมาประกอบในการติดต่อราชการในการขึ้นทะเบียนผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ป่วยเอดส์ ว่าการติดต่อประสานงานในเรื่องดังกล่าวควรติดต่อกับพนักงานผู้ใด อย่างไร

2.5. การปรับปรุงภารกิจให้ดีขึ้นทันต่อเหตุการณ์

ปัญหาและอุปสรรคที่พบ คือ ภารกิจที่องค์การบริหารส่วนตำบลได้รับการถ่ายทอดมีมากขึ้นแต่จำนวนผู้ปฏิบัติงานมีน้อย ส่วนราชการยังมีน้อยกว่าภารกิจปฏิบัติ

2.6. การอำนวยความสะดวกและการตอบสนองความต้องการของประชาชน

ปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ กระบวนการที่องค์การบริหารส่วนตำบล จัด เพื่อลดขั้นตอนในการให้บริการประชาชนล่าช้าเนื่องจากประชาชนมิได้อ่านประกาศหรือ ข่าวที่หน่วยงานประชาสัมพันธ์ไว้ว่าเรื่องใดต้องเตรียมเอกสารอะไรบ้าง ทำให้การยื่นเรื่องและการดำเนินงานล่าช้า สำนักงานที่ให้บริการประชาชนคับแคบ

2.7. การประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ

ปัญหาและอุปสรรค คือ การประเมินเป็นการประเมินองค์กรโดยการจ้าง หน่วยงานภายนอกเป็นผู้ทำการประเมินองค์กร พนักงานส่วนตำบล ในการให้บริการประชาชน แต่มิได้มีการประเมินผู้บังคับบัญชาและไม่มีการให้ข้าราชการในแต่ละส่วนประเมินซึ่งกันและกัน หากมีการประเมินดังกล่าว จะสามารถประเมินศักยภาพของแต่ละบุคคลได้และนำมาปรับปรุงให้เกิดเป็นทีมงานที่มีประสิทธิภาพเพื่อขับเคลื่อนองค์กรไปสู่เป้าหมาย

ข้อเสนอแนะ

จากการผลการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการที่ดีขององค์การบริหารส่วนตำบลและ ปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการที่ดีขององค์การบริหารส่วนตำบล สามารถสรุปเป็น ข้อเสนอแนะดังนี้

1. การบริหารภารกิจของตนเองให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน ควร ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน โดยการกระตุ้นให้ประชาชนทราบว่าการ ติดตามข้อมูลข่าวสารต่างๆ จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและได้ความรู้ใหม่ทันต่อเหตุการณ์และ เพิ่มบุคลากรให้มากขึ้นให้เพียงพอต่อภารกิจโดยไม่ขัดต่อภาระค่าใช้จ่ายที่ระเบียบกำหนดไว้

2. การบริหารงานเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ ควรตั้งงบประมาณให้ ทุนการศึกษาแก่ พนักงาน ผู้บริหาร สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเนื่องจากยังไม่เข้าใจ ในระเบียบกฎหมาย บทบาทและหน้าที่ของตนเอง ประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจ เพื่อให้ ประชาชนมาร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยการเสนอโครงการให้เรียงลำดับ ความสำคัญจากมากไปน้อย

3. การบริหารภารกิจอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ ควรเพิ่มงบประมาณในการให้ความช่วยเหลือประชาชน ที่ได้รับความเดือดร้อนให้มากขึ้น แต่ ไม่ได้ขัดต่อกฎหมายที่ได้กำหนดไว้ และหากขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นได้ต้องรีบเร่ง ดำเนินการในทันที

4. การลดขั้นตอนการปฏิบัติงานในหน่วยงานของตนเองให้เร็วขึ้น ควรแนะนำให้ประชาชนได้อ่านประกาศหรือข่าวประชาสัมพันธ์ในงาน ที่ตนเองจะมาใช้บริการในองค์กรซึ่งจะทำให้เกิดความสะดวกเร็วขึ้นและสร้างความเข้าใจให้กับผู้นำหมู่บ้าน ชุมชน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในการให้คำอธิบายและแนะนำให้ประชาชนในหมู่บ้านได้เข้าใจได้อีกทางหนึ่ง

5. การปรับปรุงภารกิจให้ดีขึ้นทันต่อเหตุการณ์ ควรเพิ่มอัตรากำลังพนักงานและเพิ่มส่วนราชการที่จำเป็น เพื่อเพิ่มศักยภาพในการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้น

6. การอำนวยความสะดวกและการตอบสนองความต้องการของประชาชน ควรแนะนำชี้แจงให้ประชาชนได้อ่านประกาศ หรือข่าวที่หน่วยงานประชาสัมพันธ์ไว้ว่าถ้ามาติดต่อราชการเรื่องใดจะต้องเตรียมเอกสารอะไรบ้าง เพราะเมื่อเอกสารพร้อมการดำเนินเรื่องต่างๆ ก็สะดวก รวดเร็วยิ่งขึ้น

7. การประเมินผลการปฏิบัติราชการอย่างสม่ำเสมอ ควรมีการประเมินผู้บังคับบัญชา และให้เจ้าหน้าที่ในแต่ละหน่วยงานได้มีการประเมินซึ่งกันและกันเพื่อจะได้ประเมินศักยภาพของแต่ละบุคคล และนำมาปรับปรุงให้เกิดเป็นทีมงานที่มีประสิทธิภาพต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2546). หลักเกณฑ์การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น.กระทรวงมหาดไทย.

_____. (2551). การตรวจรับรองมาตรฐานการปฏิบัติราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประจำปี 2551.

พระราชบัญญัติ สถาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537. แก้ไขเพิ่มเติมถึง ฉบับที่ 6 พ.ศ.2552.

สถาบันพระปกเกล้า. (2548). คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนการกระจายอำนาจและหลักธรรมาภิบาล. นนทบุรี. สถาบันพระปกเกล้า.

สถาบันพระปกเกล้า. (2544). การศึกษาพัฒนาดัชนีวัดผลการพัฒนาระบบการบริหารจัดการที่ดี.นนทบุรี.สถาบันพระปกเกล้า

สำนักงานข้าราชการพลเรือน. (2554). คู่มือการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: สำนักงานข้าราชการพลเรือน.

ความสำเร็จในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพน

Success of Community Enterprise: The Ban Pone Phraew Silk Weavers Group

บันดิษฐ์ มุณีแนม¹

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาโอกาสในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพนสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน โดยรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่ม โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย รวมจำนวน 15 คน

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง มีการกำหนดโครงสร้างและรูปแบบการบริหารงานไว้อย่างชัดเจน กลุ่มประสบผลสำเร็จในการบริหาร การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ได้รับการขึ้นทะเบียนผ้าไหมแพรวา (ผลิตภัณฑ์ OTOP) โดยมีปัจจัยหลักที่สำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มได้แก่ ปัจจัยเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ปัจจัยเกี่ยวกับผู้นำ ปัจจัยเกี่ยวกับสมาชิก ปัจจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทั้งจากภายในและปฏิสัมพันธ์ที่ดีจากภายนอก ปัจจัยเกี่ยวกับระบบข้อมูลข่าวสาร ปัจจัยเกี่ยวกับเครือข่ายการผลิตที่เกื้อหนุนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือการมีส่วนร่วมในกระบวนการกิจกรรม มีการกำหนดรูปแบบและแผนงานร่วมกัน มีกติกาข้อตกลงร่วมกัน การสื่อสารระหว่างผู้นำและสมาชิกกลุ่มหรือองค์กรตลอดจนการควบคุมตรวจสอบ การที่จะบริหารจัดการได้ดีจึงอยู่ที่ความสามารถของผู้นำภายใต้ความร่วมมือของสมาชิกกลุ่ม ในหลักการที่ว่าชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ จึงจะทำให้กลุ่มพัฒนาสู่ความสำเร็จและยั่งยืน แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพนยังต้องพัฒนากลุ่มให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการบริหารจัดการในด้านการตลาดให้มีเอกภาพในการดำเนินงาน จึงจะมีศักยภาพในการแข่งขันทางการตลาดทั้งในระดับภูมิภาค และระดับประเทศ ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

Abstract

This research had the objective of identifying the factors behind the success of the Ban Phone Phraew silk weavers group. Data were collected from existing documents, observation, in-depth interviews and focus group discussions. A total of 15 persons provided data. This study found that the group has continually attempted to improve itself since the beginning, and it has a

¹ มหาวิทยาลัยสุรนารี ภาควิชาการปกครองท้องถิ่น สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

defined structure and management model. The group's products have been selected for OTOP promotion. There are good relationships among group members and between the group and outside organizations. There is information sharing and good participation by members. The community feels a sense of ownership of the enterprise and this contributes to the sustainability of the group. The group would benefit from more training in marketing and unique pattern development in order to be more competitive in the region and at the national level.

คำสำคัญ: กลุ่มทอผ้าไหม

Keyword: Silk weavers group

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการขนาดย่อมและขนาดจิ๋วของชุมชนเพื่อการจัดการ “ทุน” ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง โดยมีองค์ประกอบของการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน คือ ชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการมีผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน ที่เกิดจากความริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล โดยมีการดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆอย่างเป็นระบบ มีหลากหลายกิจกรรมเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน ซึ่งมีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ การพึ่งพาตนเองเป็นเป้าหมายสำคัญ (กลุ่มพัฒนาและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน สำนักพัฒนาเกษตรกรรมส่งเสริมการเกษตร, 2554)

วิสาหกิจชุมชนเป็นการประกอบกิจการที่เน้นวิถีคิดและกระบวนการเรียนรู้ มีความพอเพียงและ สามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับการริเริ่มกระบวนการมีส่วนร่วม ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (ปี 2545–2549) ยึดคนเป็นศูนย์กลาง พัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง คนในชุมชนทุกคนมีส่วนร่วม ชุมชนจะเป็นผู้กำหนดแนวทางพัฒนาของตนเองโดยมีเจ้าหน้าที่สนับสนุน อำนวยความสะดวก ประสานงาน สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนเพื่อมุ่งพัฒนาชุมชนให้สามารถวิเคราะห์ วางแผนบริหารจัดการชุมชนของตนเอง และสามารถแก้ไขได้ตรงกับความต้องการของชุมชน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2545)

ชุมชนชาวผู้ไทยบ้าน โพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นชุมชนชาวผู้ไทยที่มีความโดดเด่นในด้านวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยเฉพาะผ้าไหมผ้าแพรวาบ้านโพนเป็นที่ต้องใจต้องการเมื่อได้พบเห็นมีผู้คนจำนวนมาก แวะเวียนกันมาเยี่ยมชมชุมชนแห่งนี้ซึ่งเป็น

ตัวแปรสำคัญที่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชาวผู้ไทยบ้านโพนขึ้นจากการผลักดันส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงานในลักษณะของกลุ่มผู้ทอผ้าไหมและผ้าแพรวา ซึ่งเป็นผ้าพื้นเมืองที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นที่แสดงและบ่งบอกถึงประเพณีวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยบ้านโพน

ผ้าไหมแพรวาบ้านโพน เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้านโพน ตำบลโพน อำเภอกำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นผ้าที่ทอด้วยฝีมือที่มีความวิจิตรสวยงาม ผ้าไหมแพรวาได้สร้างชื่อเสียงให้กับชาวกาฬสินธุ์ เป็นเมืองท่องเที่ยวในด้านสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน

โดยในปี พ.ศ. 2546 ได้รับการคัดสรรเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (“OTOP” 5 ดาว) ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ปี พ.ศ. 2546 ได้ตราสัญลักษณ์สินค้าคุณภาพฯ ของกรมส่งเสริมการเกษตร กลุ่มผ้าไหมแพรวาบ้านโพน เข้าจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีพระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชนรองรับเมื่อปี พ.ศ.2548 และได้รับรางวัลต่างคือ รางวัลชนะเลิศกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรระดับประเทศ ในปีพ.ศ.2548, 2549 รางวัลชนะเลิศหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP Village Champion :OVC ทั้งในระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ (บ้านโพนหมู่ 1-5) ในปีพ.ศ.2549, 2550 ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในปี พ.ศ.2550 (ขึ้นทะเบียนผ้าไหมแพรวา (ผลิตภัณฑ์ OTOP) ตามพระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ ได้รับการขึ้นทะเบียนเมื่อ 24 ตุลาคม 2550) ได้รับคัดเลือกเป็นหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยวของกรมพัฒนาชุมชนจำนวน 1 ใน 8 ของประเทศ ในปีพ.ศ.2551 ได้รับตราสัญลักษณ์รับรองมาตรฐานโฮมสเตย์ไทยประจำปี 2554 เป็นต้น

นอกจากจะได้รับรางวัลดีเด่นระดับจังหวัด และระดับประเทศแล้วยังมีรางวัลต่างๆ เป็นขวัญกำลังใจมากมาย การศึกษาวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อหาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพน และโอกาสในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพนตำบลโพน อำเภอกำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนและสามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษา/พัฒนากลุ่มอาชีพอื่นๆ ต่อไป

วิธีดำเนินการศึกษา

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษานี้แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในการสนทนากลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มประธานกรรมการและคณะกรรมการกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพน จำนวน 3 คน เพื่อทราบถึงการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน บทบาทหน้าที่ของผู้นำ การบริหารจัดการ การระดมทุน การแบ่งปันผลกำไร ปัญหาการดำเนินงาน/การตลาด

2. กลุ่มตัวแทนสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพน จำนวน 3 คน (มาจากสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพน ที่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลโพน 5 ชุมชน) เพื่อทราบถึงการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชน เทคนิคและวิธีการทอผ้า การระดมทุน การพัฒนาสินค้า

3. กลุ่มผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน องค์กรเอกชนในหมู่บ้าน/ชุมชน จำนวน 3 คน เพื่อทราบถึงบทบาทของชุมชนต่อวิสาหกิจชุมชน และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความหลากหลายสะท้อนถึงศักยภาพการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพน

4. เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง เช่นเจ้าหน้าที่จากเทศบาลตำบลโพน เกษตรอำเภอ คำม่วง เกษตรจังหวัดกาฬสินธุ์ พัฒนาชุมชนอำเภอคำม่วง จำนวน 3 คน เพื่อให้ด้านข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมของภาครัฐ นโยบายภาครัฐในการพัฒนากลุ่ม บทบาทของภาครัฐและเอกชนในการส่งเสริม/วางแผนส่งเสริมด้านการผลิตและการตลาด การพัฒนาบุคลากร/สมาชิกกลุ่ม

5. วิสาหกิจชุมชนอื่น หรือบุคคลภายนอก ร้านค้าที่รับสินค้าจากกลุ่ม นักท่องเที่ยว ผู้ที่ไม่ได้อยู่ในหมู่บ้าน จำนวน 3 คน เพื่อทราบข้อมูลด้านเครือข่าย ความพึงพอใจในสินค้า และการบริการ

ผลการศึกษา

ความเป็นมาของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพนตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

ผ้าไหมแพรวาเป็นผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาของชาวไทยบ้านโพน ที่มีการสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษเป็นผ้าทอมือที่มีความโดดเด่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีลวดลาย สี สัน วิจิตรงดงาม เนื้อแน่นละเอียดคมชัด เติมน้ำหนักดี ทอเก็บไว้เป็นมรดกเพียงครัวเรือนละ 1-2 ผืน เพราะไม่มีความจำเป็นต้องทอไว้มาก เนื่องจากนำมาใช้เฉพาะพิธีการและประเพณีสำคัญต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวช บายศรีสู่ขวัญ และบุญประเพณีเป็นต้น ใช้ห่มสไบเฉียงประกอบกับชุดชาวไทย แพรวาดั้งเดิมจะทอเฉพาะสีแดงมีขนาดกว้าง 1 ศอก ยาว 1 วา ความหมายคำว่า “แพรวา” แพรว หมายถึง “ผ้า” วา คือ “ความยาวของผ้า 1 วา”

ต่อมาเมื่อปี 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จเยือนพสกนิกรชาวอำเภอคำม่วง สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงสนพระทัย และทรงรับงานทอผ้าไหมแพรวาไว้ในมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ และเป็นต้นแบบของการพัฒนาจากผ้าสไบแบบดั้งเดิมเป็นผ้าไหมแพรวาประเภทต่างๆ โดยสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ทรงแนะนำให้ขยายความกว้างและความยาวของผ้า เพื่อให้เพียงพอต่อการตัดชุดกระยะแรกชาวบ้านทอเป็นผ้าลายถ่วง (สองสี) ผ้าลายดาวเพิ่มเติม จากเมื่อก่อนที่มีการทอผ้าเพียงไม่กี่แบบ ไม่หลากหลายและต่อมาเริ่มมีพัฒนาลายและรูปแบบขึ้นเรื่อยๆ มีการทำสี ขนาดกว้าง ยาวและรูปแบบต่างๆ ตามความต้องการของลูกค้ามากขึ้น ประยุกต์เป็นเครื่องแต่งกายได้หลากหลายขึ้น ทรงสนับสนุนเผยแพร่ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาชาวโลก ทำให้มีผู้นิยมสวมใส่กันอย่างแพร่หลายทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จนได้รับการยอมรับว่าเป็นราชินีแห่งไหม และเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้สร้างชื่อเสียงให้กับชาวกาฬสินธุ์ เป็นเมืองท่องเที่ยวในด้านสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน ดังคำขวัญของจังหวัดที่ว่า "กาฬสินธุ์เมืองฟ้าแดดสงยาง โปงลางเลิศล้ำ วัฒนธรรมผู้ไทย ผ้าไหมแพรวา ผาเสวยภูพาน มหาธารลำปาว ไดโนเสาร์สัตว์โลกล้านปี" เป็นสินค้าเศรษฐกิจเกิดการสร้างงานสร้างอาชีพ สร้างรายได้แก่ชาวบ้าน โพน ระยะนี้เศรษฐกิจของชาวบ้านโพนก็เริ่มดีขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2535 ผ้าแพรวาก็เริ่มเป็นที่นิยมจึงมีผู้ทอผ้ามากขึ้น มีการแข่งขันภายในชุมชน รูปแบบของผ้าก็มีความหลากหลายเพราะสามารถประยุกต์เป็นเสื้อผ้ารูปแบบต่างๆ กล่าวได้ว่าผ้าไหมแพรวาถูกปรับให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคอยู่ตลอดเวลา

การจัดตั้งกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพน

กลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพนเริ่มจัดตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการเมื่อ ปี พ.ศ.2537 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกรมการพัฒนาชุมชน มีสมาชิกก่อตั้ง 60 คน ปัจจุบันมีสมาชิก 574 คน มีศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทยผ้าไหมแพรวา 1 แห่ง ซึ่งเป็นศูนย์ที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงมีพระราชดำริให้ก่อตั้งศูนย์ขึ้น เพื่อส่งเสริมอาชีพของราษฎร ตั้งอยู่ที่บ้านโพน หมู่ที่ 5 เปิดอย่างเป็นทางการเมื่อ 12 สิงหาคม 2552 เป็นศูนย์ในการบริหารงานของกลุ่มทอผ้าไหม เป็นสถานที่จัดแสดงสินค้าและจำหน่าย โดยมีห้างร้านต่างๆมารับซื้อโดยตรงที่ศูนย์

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่ม

เพื่อเป็นการรวมกลุ่มสร้างรายได้เพิ่มจากการทำนาทำไร่เป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน สามารถพึ่งพาตนเองได้ เพื่อส่งเสริมหัตถกรรมพื้นบ้านให้เป็น

ที่ยอมรับของคนทั่วไป และสืบทอดการทอผ้าไหมแพรวา อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ และเพื่อให้สมาชิกมีความรัก/สามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การบริหารจัดการของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพน ตำบลโพน อำเภอดำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

ด้านการดำเนินงาน

จากการศึกษาพบว่าในการดำเนินงานกลุ่มที่จะทำให้กลุ่มดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลที่จะนำพากลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนนั้นมีการดำเนินงาน ดังนี้

1. กลุ่มมีการแบ่งแยกหน้าที่การดำเนินงานที่ชัดเจน โดยจะมีการแบ่งความรับผิดชอบในการดำเนินงานด้านต่างๆ เช่น การดำเนินการในการจัดหาวัตถุดิบ เส้นไหมดิบที่มีคุณภาพจากแหล่งผลิตต่างๆ เพื่อนำมาส่งให้กลุ่ม ในส่วนการผลิตนั้นสมาชิกกลุ่มเป็นผู้รับผิดชอบและดำเนินการในการทอผ้าเป็นหน้าที่ของช่างทอที่มีฝีมือในกลุ่มประมาณ 574 คน ส่วนการดำเนินการในด้านการตลาดคณะกรรมการกลุ่มเป็นผู้ประสานงานและแบ่งหน้าที่ในการไปจำหน่ายผลิตภัณฑ์

2. กลุ่มมีการประชุมและมีการปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ โดยจะมีการประชุมคณะกรรมการกลุ่มเป็นประจำทุกเดือน หรือในบางครั้งที่พบปัญหาการดำเนินงานกลุ่มก็จะมีการพูดคุยแก้ปัญหากันเป็นกรณีพิเศษนอกเหนือจากการประชุมประจำเดือน

3. กลุ่มมีการปฏิบัติตามระเบียบอย่างเคร่งครัด และคณะกรรมการกลุ่มเป็นผู้กำกับการดูแลการปฏิบัติตามระเบียบ และนอกเหนือจากนั้นยังมีการกำหนดเป็นข้อตกลงเป็นกรณีพิเศษ โดยเป็นการตกลงกันเองภายในกลุ่ม

ขั้นตอนการทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพน อำเภอดำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ การทอผ้าแพรวาเริ่มจาก การย้อมไหม สืบหูก แล้วนำเครื่องทอเข้าตัวก็ แล้วช่างทอจะเริ่มทอตามลาย (ผ้าแซว) การขึ้นลายแพรวาจะมีลักษณะคล้ายกับผ้าจก เพราะเวลาทอจะกลับด้านในของผ้าออก ผู้ทอได้นับเส้นไหม และแกะลายสะดวก ส่วนด้านนอกของผ้าจะอยู่ด้านล่างของหูก เวลาทอเสร็จจะกลับด้านขึ้นมาดูลาย ลายที่ใช้ทอจะเก็บชิดแบบไม้คัดชิดและแกะลายที่เก็บไว้จะเปลี่ยนตามลายผ้าหากผ้ามีหลายลายก็จะเสียเวลามาก เมื่อขึ้นลายจะใช้ไม้ดาบจัดสอดเก็บลาย การเก็บลายแต่ละดอกจะใช้นิ้วสะกิดเส้นไหมขึ้นลง ดูแล้วคล้ายการปักผ้า การทอจะแตกต่างจากผ้าลายทั่วไปคือ ผ้าจิดทั่วไปไม่สามารถสลับสอดสัลายจิดให้มีลายเส้น ในหนึ่งดอก จะมีเพียงสองสีเท่านั้น คือสีของดอกลา(ลายจิด) และสีของด้านยืน(เครื่องทอ) ซึ่งชาวผู้ไทยเรียกผ้านี้

ว่า “ผ้าล่วง” ส่วนผ้าแพรวจะมีความสลับซับซ้อนมากกว่า ต้องสอดคล้องตามดอกกลาย ดอกหนึ่งๆ จะมีหลายสี และในแถวเดียวกันการใช้สีแต่ละดอกก็จะแตกต่างกันยิ่งสลับสีดอกมากเท่าไร ผ้าผืนนั้นก็จะมีความประณีต ราคา ก็จะสูงขึ้นตามความละเอียดสวยงามความยากง่ายของลาย

ในขั้นตอนการผลิตนั้นสมาชิกแต่ละคนส่วนใหญ่จะดำเนินการทอผ้าของตนเอง ดำเนินการทุกขั้นตอนจนแล้วเสร็จ กลุ่มทอผ้าใหม่จะไม่มีแบ่งงานการผลิตเฉพาะด้านให้สมาชิกแต่ละคนไปทำ ยกเว้นสมาชิกที่เป็นเครือญาติกันจะทอผ้าโดยใช้วัสดุ อุปกรณ์ร่วมกัน และช่วยกันทอและอาจจะแบ่งหน้าที่กันเฉพาะด้านตามแต่จะตกลงกัน สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่จะแยกทอผ้าของตนเองเพราะฉะนั้นคุณภาพผ้าใหม่แพรว แต่ละผืนจึงขึ้นอยู่กับฝีมือของช่างทอในการทอ/ผลิตทุกๆ ขั้นตอน ซึ่งขึ้นอยู่กับเทคนิค ความรู้ ประสบการณ์ของช่างทอผ้าแต่ละคน แต่การทอผ้าก็จะมี การเกี่ยวหนุนกันช่วยเหลือกันเมื่อเกิดปัญหา หรือต้องการให้ช่วยเหลือในการคิดค้นลวดลายใหม่ๆ มีการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ให้กัน ไม่หวงวิชาการที่แต่ละคนจะทอ/ผลิตผ้าใหม่ให้ได้มากน้อยจึงขึ้นอยู่กับช่างทอแต่ละคนในการพัฒนาฝีมือ ความรวดเร็ว ความละเอียด ในการทอผ้า เป็นสำคัญ และช่วงเวลาการผลิตหรือการทอผ้าหากอยู่ในช่วงฤดูทำนา สมาชิกบางคนก็ต้องทำนาเสร็จก่อนถึงจะสามารถทอผ้าได้ หรือบางคนมีผู้ช่วยหรือแรงงานก็สามารถทำการทอผ้าในช่วงฤดูทำนาได้ สมาชิกบางคนที่ไม่ได้มีอาชีพทำนาก็สามารถทอได้ตลอดปีเลยทีเดียว

ต้นทุนและแรงงานในการทอผ้าใหม่แพรว

การทอผ้าใหม่ของชาวบ้านโพนเป็นงานการทอ/ผลิตด้วยมือ ผู้ผลิตแต่ละคนจึงต้องใช้ฝีมือตนเองล้วนๆ ไม่มีการจัดหาแรงงานจากที่อื่นมาใช้ในการทอผ้า ส่วนใหญ่จะใช้แรงงานภายในครอบครัวสิ่งไหนที่สมาชิกในครอบครัวจะช่วยให้ก็ทำช่วยกันไป จึงเป็นการถ่ายทอดวิชาความรู้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าใหม่แพรวสู่สมาชิกครอบครัว ลูกหลาน ได้เป็นอย่างดี

รายได้และผลตอบแทนสมาชิกกลุ่ม

1. **ด้านรายได้ของสมาชิกกลุ่ม** ในการทอผ้าใหม่โดยทั่วไปหากเป็นการทอผ้าใหม่แพรวสำหรับตัดเสื้อผ้า(ผ้าจัน) หรือผ้าที่มีลวดลายโดยพื้นฐานทั่วไป เช่น ผ้าใหม่ความยาว 5 เมตร ราคาขายส่งอยู่ประมาณ 2,000 -2,500 บาท สมาชิกคนหนึ่งสามารถทอได้ 1-2 ผืนต่อเดือน เฉลี่ยแล้วสมาชิกกลุ่มคนหนึ่งจะมีรายได้จากการทอผ้าใหม่แพรว 4,000-5,000 บาท ต่อเดือน แต่ถ้าหากเป็นช่างทอที่มีฝีมือประณีตมีทักษะ ความรวดเร็วในการทอผ้า สามารถทอผ้าใหม่แพรวชนิด 10 ลาย, แพรวลายล่วง ลายเกาะสลับลายพิเศษ ที่มีความละเอียดสวยงามเป็นพิเศษแล้ว ราคาผ้าจะอยู่ประมาณ 6,000 -10,000 บาท บางผืน 2-3 หมืนบาทก็มี แต่ที่ใช้เวลา

มากกว่าการทอผ้าไหมธรรมดา ช่างทอที่มีทักษะฝีมือที่ดีก็จะมีรายได้ที่สูงขึ้นตามคุณภาพของผ้าที่ทอได้

2. การจัดสรรผลกำไรของกลุ่มฯ การดำเนินกิจกรรมการผลิตและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม นอกเหนือจากค่าตอบแทนในการดำเนินการทอผ้า ที่ทางกลุ่มจ่ายให้สมาชิก โดยทางกลุ่มจะให้สมาชิกรับค่าตอบแทนและจ่ายค่าตอบแทนทุกวันที่ 7 ของแต่ละเดือนหรือหลังจากที่จำหน่ายได้แล้วนั้น กลุ่มจะหัก 3 % ของราคาผ้าที่จำหน่ายได้เพื่อเป็นค่าดำเนินการหรือเป็นรายได้ของกลุ่ม ในรอบปีหลังจากมีการสรุปรายได้ค่าใช้จ่ายประจำปีแล้ว กลุ่มยังมีการจัดสรรเงินปันผลจากกำไรให้แก่สมาชิกตามสัดส่วนที่ถือหุ้นคือ ปันผลตามหุ้นของสมาชิกร้อยละ 45 ค่าตอบแทนคณะกรรมการ ร้อยละ 25 ทุนขยายงาน ร้อยละ 20 ทุนสวัสดิการ ร้อยละ 10

ด้านการตลาด

ในด้านการตลาดกลุ่มได้ดำเนินการในการหาตลาด โดยการติดต่อกับห้างร้านหรือสถานที่ขายของฝากต่างๆ เพื่อฝากขายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มโดยจะมีผู้รับผิดชอบในการติดต่อประสานงานกับร้านค้าต่างๆ ประธานกลุ่มก็มีส่วนร่วมในการติดต่ออีกทาง นอกจากที่ทางกลุ่มได้ดำเนินการในการติดต่อที่จำหน่ายเองนั้น ยังได้รับความช่วยเหลือในการประสานแหล่งจำหน่ายโดยเจ้าหน้าที่ของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอคำม่วง และสำนักงานเกษตรอำเภอคำม่วง ปัจจุบันทางกลุ่มมีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มโดยวางจำหน่ายที่ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทผ้าไหมแพรวาบ้านโพน หรือศูนย์จิตรแพรวาบ้านโพน ส่วนใหญ่ห้างร้านต่างๆจะเข้ามารับซื้อผ้าไหมที่ศูนย์ฯเอง ซึ่งเป็นศูนย์ที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงมีพระราชดำริให้ก่อตั้งศูนย์ขึ้น เพื่อส่งเสริมอาชีพของราษฎร ซึ่งศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทผ้าไหมแพรวาได้ตั้งอยู่ที่ชุมชนคลองเตยของบ้านโพน หมู่ที่ 5 เป็นหลัก นอกจากนั้นห้างร้านต่างๆทั้งในเขตอำเภอจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียงจะเข้ามารับสินค้าที่ศูนย์จิตรแพรวาโดยตรง และการไปจัดแสดง/จำหน่ายสินค้าตามงานประจำปีต่างๆ

ด้านเงินทุน

การบริหารเงินทุนของกลุ่ม ในระยะเริ่มแรกกลุ่มมีเงินทุนจากการรวมหุ้นของสมาชิกเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพนมีหุ้นรวม 92,500 บาท (สมาชิก 574 คน) ในด้านเงินทุนดำเนินงานนั้นทางกลุ่มได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากส่วนงานต่างๆ ทั้งในรูปแบบการให้เปล่าหรือการให้เป็นเงินสนับสนุนการดำเนินงานด้านต่างๆ

1. เงินทุนในการบริหารจัดการ ในระยะเริ่มแรก ดังนี้

เงินทุนในการบริหารจัดการสำหรับกลุ่มฯ นั้นกลุ่มมีรายได้จากกิจกรรมการสะสมทุน เช่นจากค่าสมัครเป็นสมาชิกเริ่มแรก 10 บาท จากการระดมหุ้นจากสมาชิก (หุ้นละ 100 บาท) และจากการสนับสนุนจากภาครัฐราชการต่างๆ ดังนี้

1) ในการก่อตั้งกลุ่มเริ่มแรกกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพน เริ่มจัดตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการเมื่อ ปีพ.ศ. 2537 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกรมการพัฒนาชุมชน เป็นเงิน 100,000 บาท เป็นงบประมาณจัดซื้อวัสดุ/อุปกรณ์ ในการสาธิต/ฝึกปฏิบัติสำหรับสมาชิก และส่วนหนึ่งใช้ในการบริหารจัดการของกลุ่ม มีสมาชิกเริ่มก่อตั้งในขณะนั้น จำนวน 60 คน

2) ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากจังหวัดกาฬสินธุ์ ในการก่อสร้างศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทผ้าไหมแพรวา ตั้งอยู่ ณ บ้านโพน หมู่ที่ 5 ใช้งบประมาณทั้งสิ้น 5,400,000 บาท ศูนย์ฯ เปิดอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2552 ซึ่งเป็นศูนย์ที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงมีพระราชดำริให้ก่อตั้งศูนย์ขึ้น เพื่อส่งเสริมอาชีพกลุ่มทอผ้าไหมแพรวา เป็นสถานที่ในการจัดจำหน่ายผ้าไหมแพรวาที่สมาชิกทอเสร็จแล้วนำมาวางจำหน่ายที่ศูนย์ โดยมีคณะกรรมการกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพนเป็นผู้บริหารจัดการ

2. เงินทุนในด้านการผลิต ปัจจุบันในด้านการผลิตคณะกรรมการกลุ่มจะให้สมาชิกเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดหาวัสดุ/อุปกรณ์ การผลิตทั้งหมดเอง เพราะสมาชิกแต่ละคนต้องดำเนินการทอผ้าเองทุกขั้นตอน และเมื่อทอผ้าไหมเสร็จก็จะส่งมาให้คณะกรรมการเป็นผู้จำหน่ายให้ โดยคณะกรรมการจะบวกค่าบริหารจัดการอันเป็นรายได้ของกลุ่มฯ เข้าไปในราคาสินค้าด้วย เมื่อจำหน่ายได้ก็จะหักต้นทุนกำไรให้สมาชิกตามราคาที่ตกลงกันไว้ เมื่อถึงวันสิ้นปี วันที่ 31 ธันวาคม ของทุกปี คณะกรรมการก็จะจัดสรรกำไรสุทธิประจำปี ตามระเบียบของกลุ่มต่อไป

ด้านอื่นๆ

1. การประชาสัมพันธ์กลุ่ม จากการดำเนินงานกลุ่มที่มีประสิทธิภาพทั้งในด้านผลิตภัณฑ์และในด้านการบริหารจัดการกลุ่ม ส่วนหนึ่งของความสำเร็จการส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่นๆ และเป็นช่องทางในการที่หน่วยงานต่างๆ ดังกล่าวช่วยในการประชาสัมพันธ์กลุ่มรวมทั้งการดำเนินการของทางกลุ่มเอง ไม่ว่าจะเป็นการนำสินค้าไปจำหน่ายตามสถานที่ต่างๆ ก็ถือโอกาสในการประชาสัมพันธ์กลุ่มด้วย ดังจะเห็นได้จากการที่

กลุ่มได้รับความสนใจจากส่วนงานหรือกลุ่มต่างๆ ที่มาศึกษาดูงานอยู่เป็นประจำหรือแม้กระทั่ง การที่กลุ่มได้รับเชิญในการบรรยายหรือให้ความรู้ในกิจกรรมการทอผ้าไหมต่างๆ

2. การให้ความช่วยเหลือสาธารณประโยชน์ กลุ่มจะมีการทำกิจกรรมสาธารณ ประโยชน์ ด้านต่างๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ดังนี้

2.1. กิจกรรมร่วมทำบุญงานพิธีหรือประเพณีต่างๆ ของหมู่บ้าน เช่น วันเข้าพรรษา วันสงกรานต์ วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ เป็นต้น

2.2. กลุ่มจะร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้านพัฒนาหมู่บ้านให้สะอาด โดยจะ สนับสนุนงบประมาณเป็นค่าใช้จ่าย

2.3. สืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น โดยร่วมกิจกรรมงานวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ที่ภาคราชการจัดขึ้น หรือที่ขอความร่วมมือ ในด้านขบวนผ้าไหมแพรวา การ จัดแสดงสาธิตการทอผ้าไหม

2.4. กิจกรรมเผยแพร่ความรู้ของกลุ่มในการทอผ้าไหมแพรวาให้แก่กลุ่ม แม่บ้านของอำเภอต่างๆ ในเขตจังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดใกล้เคียง

ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้สรุปปัจจัยที่ทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จ ดังนี้

1. กลุ่มมีการกำหนดรูปแบบโครงสร้างการดำเนินงานไว้อย่างชัดเจน มีการ มอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่คณะกรรมการแต่ละฝ่ายตามลักษณะกิจกรรมการ ดำเนินงานของกลุ่มทำให้มีการกระจายความรับผิดชอบงานซึ่งส่งผลดีต่อการดำเนินงานของ กลุ่ม มีการประชุมปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอทุกเดือน เมื่อมีกิจกรรมหรือเกิดปัญหาที่เร่งด่วน สามารถดำเนินกิจกรรมและแก้ไขปัญหาได้ทันทั่วถึง

2. สมาชิกกลุ่มมีความสามารถในการดำเนินกิจกรรมทางการผลิตและมีทักษะในการ ทอผ้า ซึ่งเป็นการส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มที่ทอออกมามีคุณภาพและมีมาตรฐาน

3. มีการบริหารจัดการกลุ่มที่ดีมีการกำหนดกฎ ระเบียบ เกี่ยวกับการดำเนินงานและมีการวางแผนการดำเนินงานของกลุ่มได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ เช่น แผนการจัดหาตลาด การ ส่งเสริมสมาชิกในการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ มีการบริหารความเสี่ยงที่ดีโดยการ แบ่งแยกความรับผิดชอบในการทำงานของคณะกรรมการกลุ่มออกเป็นฝ่ายต่างๆ

4. สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการดำเนินงานที่ดี มีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อวางแผนงาน หรือการแก้ไขปัญหา ร่วมกับกรรมการฝ่ายต่างๆ ของกลุ่ม

5. กระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกกลุ่มมีการพัฒนากระบวนการผลิตอยู่ตลอดเวลา โดยการศึกษาทักษะในการผลิตจากการอบรมการศึกษาดูงาน ที่กลุ่มจัดขึ้น และภาคีราชการจัดขึ้น

6. ระบบข้อมูลข่าวสารการมีระบบข้อมูลข่าวสาร ของกลุ่มที่จะเอื้อต่อการดำเนินงาน กลุ่มไม่ว่าจะเป็นข้อมูลในด้านการผลิต หรือการตลาด สมาชิกจะมีโอกาสได้รับข้อมูลข่าวสาร ดังกล่าวโดยผ่านทางคณะกรรมการกลุ่ม และเครือข่าย เป็นส่วนใหญ่

7. การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก กลุ่มได้รับการสนับสนุนจาก ภาครัฐ เช่น สำนักงานเกษตรจังหวัดกาฬสินธุ์ สำนักงานเกษตรอำเภอคำม่วง กรมส่งเสริม การเกษตร สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอคำม่วง และเทศบาลตำบลโพน ได้สนับสนุนเงิน บประมาณในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ และในด้านความรู้ทางวิชาการ เทคโนโลยีใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง

8. ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพและได้มาตรฐาน ดูได้จากความต้องการของตลาด จากความ นิยมชมชอบของผู้ซื้อต่อผ้าไหมแพรวาและจากผลงานประกวดและได้รับรางวัลต่าง ๆ มากมาย ทั้งในระดับจังหวัด ระดับภาค ระดับประเทศ

9. เครือข่ายกลุ่มมีเครือข่ายการผลิตผ้าไหมที่อยู่ในชุมชนตำบลใกล้เคียง มีการ ช่วยเหลือกันทางด้านการผลิต และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ มีการประสานงานหรือแลกเปลี่ยน เรียนรู้กันกับเครือข่ายจึงทำให้กลุ่มมีศักยภาพมากยิ่งขึ้น

ปัญหาและอุปสรรคของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพน

1. ปัญหาด้านการดำเนินงานกลุ่ม ในเรื่องการจัดทำระบบบัญชีด้านการเงิน รายรับ- จ่าย การปันผลกำไร มีความล่าช้าและผิดพลาด

2. ปัญหาด้านผลิตภัณฑ์ กลุ่มยังขาดการพัฒนาให้มีความหลากหลายในการแปรรูป เช่นการประยุกต์เป็นเสื้อผ้ารูปแบบต่างๆ ทำเป็นผ้าคลุมเตียง ผ้าห่ม ผ้าปูโต๊ะ ผ้ารองจาน และอื่นๆ ในปัจจุบันกลุ่มมีการแปรรูปที่น้อยมาก

3. ปัญหาด้านการตลาด จากช่องทางการจำหน่ายผ้าไหมแพรวาของสมาชิกกลุ่มมี 4 ลักษณะใหญ่ๆ คือ 1) การจำหน่ายโดยส่งไปให้ ร้านจิตรลดาของสมเด็จพระราชินีนาถ 2) สมาชิกกลุ่มนำไปฝากขายที่ “ศูนย์วัฒนธรรมผู้ไทผ้าไหมแพรวา” บ้านโพนหมู่ที่ 5 3)การออก ร้านตามงานหรือเทศกาลต่างๆ และ 4) จำหน่ายให้กับพ่อค้าคนกลาง การจำหน่ายตามช่องทาง

1,2,3 กลุ่มจะมีรายได้จากการจำหน่ายเข้ากลุ่มโดยหัก 3% แต่ช่องทางที่ 4 ที่สมาชิกส่งตรงผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้กลุ่มไม่มีรายได้จากช่องทางนี้ และเป็นการจำหน่ายในปริมาณมากพอสมควร ประมาณ 35 %

แนวทาง/โอกาสในการพัฒนาสู่ความสำเร็จและยั่งยืน

1. พัฒนาคณะกรรมการกลุ่ม แนวทางในการพัฒนาคณะกรรมการกลุ่มควรเน้นในด้านการบริหารจัดการด้านการตลาด การออกแบบผลิตภัณฑ์ และการจัดทำบัญชีของกลุ่ม
2. พัฒนาสมาชิกกลุ่ม สามารถดำเนินการในรูปแบบของการจัดฝึกอบรม การศึกษาดูงาน เพื่อพัฒนาคุณภาพการผลิตและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานตรงตามความต้องการของตลาด โดยเฉพาะเรื่องการพัฒนาและแปรรูปผลิตภัณฑ์
3. พัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ควรพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้มีความแปลกใหม่ และเป็นสากลมากยิ่งขึ้น โดยการจัดหาผู้เชี่ยวชาญเข้ามาช่วยในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ในรูปแบบที่แปลกใหม่ ทันสมัย และมีความหลากหลายเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น
4. ปรับปรุงด้านการตลาด การแก้ไขกฎระเบียบของกลุ่มในด้านการตลาดที่กำหนดให้การจำหน่ายผลผลิตให้กับผู้ซื้อ ห้างร้านต่าง ๆ นั้น ควรให้กลุ่มฯ หรือฝ่ายการตลาด และฝ่ายขาย เป็นผู้ดำเนินการผู้เดียว เพื่อลดปัญหาการแก่งแย่งส่วนแบ่งทางการตลาดระหว่างสมาชิกด้วยกันทำให้ราคาขายต่ำได้กำไรน้อยทำให้กลุ่มมีเอกภาพมีอำนาจในการต่อรองที่สูงขึ้นด้วย ซึ่งจะเป็นการดีส่งผลต่อรายได้ของกลุ่มที่มากขึ้นด้วย
5. สร้างเครือข่ายที่ดี ควรสร้างเครือข่ายเพิ่มขึ้น การเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเครือข่าย การได้รับข้อมูลข่าวสารจากเครือข่ายทั้งในชุมชนใกล้เคียงในพื้นที่ระดับอำเภอ จังหวัด และระดับประเทศ การได้รับการสนับสนุนในด้านต่างๆ จากเครือข่าย ส่งผลดีต่อการทำงานของกลุ่ม โดยเฉพาะด้านการตลาดด้วย

ข้อเสนอแนะ

จะเห็นว่าวิสาหกิจชุมชนนั้น นอกจากจะเป็นทางเลือกหนึ่งในการบรรเทาปัญหาความยากจนของสมาชิกในชุมชนแล้วหลักการของวิสาหกิจชุมชนนั้นยังมุ่งให้คนในชุมชนเกิดการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมร่วมกันเป็นการสร้างความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน ดังนั้นในการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนในเบื้องต้นสิ่งที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในชุมชน ประกอบกับความพร้อมในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องคือผู้นำชุมชน มีความพร้อมที่จะร่วมวางแผนดำเนินการผลิตอะไร ผลิตอย่างไร ผลิตเพื่อใคร ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของกลุ่ม ภายใต้หลักการที่ว่า ชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการมีผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน ผู้นำจึงเป็นตัวหลักในการที่จะส่งเสริมนำพาสมาชิกในชุมชนให้รู้สึกได้ถึงความเป็นเจ้าของกลุ่มการผลิตนั้นๆ หากประชาชนไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ ถึงแม้จะลงมือดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองแล้วกิจกรรมนั้นก็อาจสำเร็จและดำรงอยู่ได้ แต่ถ้าหากว่าประชาชนมีความรู้เข้าใจในกระบวนการอย่างถ่องแท้ จะสามารถมองเห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองครอบครัวและชุมชน ทั้งยังได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างเพียงพอ จนเกิดความตระหนักในปัญหาของตนเอง และหาทางแก้ไขเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนเกิดการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างแท้จริง

ในลำดับต่อมาก็คือการบริหารจัดการเป็นตัวชี้วัดถึงความเข้มแข็งของกลุ่มหรือองค์กรชุมชน โดยอาศัยการจัดการที่มีประสิทธิภาพ คือ โครงสร้าง บทบาทหน้าที่ สถานที่และอุปกรณ์ กฎ กติกาข้อตกลงร่วมกัน การตัดสินใจร่วมกัน การสื่อสารระหว่างผู้นำและสมาชิกกลุ่มหรือองค์กรตลอดจนการควบคุมตรวจสอบ การที่จะบริหารจัดการได้ดีจึงอยู่ที่ความสามารถของผู้นำภายใต้ความร่วมมือของสมาชิกกลุ่ม และกลุ่มจะอยู่ได้อย่างยั่งยืนจึงอยู่ที่การที่จะพัฒนาองค์ความรู้การดำเนินงานของกลุ่มไม่ว่าจะเป็นผู้นำ และสมาชิกกลุ่ม เรียนรู้ที่จะผลิต หาตลาด เรียนรู้ที่จะมีเพื่อนซึ่งก็คือเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ รวมถึงการให้ข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน เพื่อที่จะตอบสนองความต้องการหรือเพื่อแก้ปัญหาข้อขัดข้องของกลุ่มต่อไป สรุปแล้วทุกปัจจัยต่างก็มีความสำคัญและสัมพันธ์กัน ส่งผลต่อเนื่องไปยังปัจจัยอื่นๆที่จะนำไปสู่ผลแห่งความสำเร็จในการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน. 2545. **ประมวลสาระสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร:

หจก.บางกอกบลิ๊อค

กลุ่มพัฒนาและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. สำนักพัฒนาเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตร. 2554.

วิสาหกิจชุมชน. (ระบบออนไลน์) ค้นเมื่อ 4 มิถุนายน 2554 , จาก www.doae.go.th

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. 2547. **คู่มือการปฏิบัติงานวิสาหกิจชุมชน**.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท เอ ที เอ็น โปรดักชั่น จำกัด.

รูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยไผ่

Promotion of Eco-tourism by the Huay Phai Tambon Administrative Organization

สุรพล กอมณี¹

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหารูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี โดยการสัมภาษณ์และประชุมระดมสมองผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยไผ่ ประกอบด้วย การท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ มีการรักษา หรือคงไว้ไม่ให้มีผลต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายแหล่งธรรมชาติ เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ๆ เช่น การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ โดยเน้นไปยังกลุ่มเด็กนักเรียน นักศึกษา และมีการสร้างสัมพันธ์อันดีกับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยว โดยมีเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ มีเอกสารข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว มีระบบรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว และให้เป็นหน่วยงานที่กระตุ้นให้เกิดการแข่งขันในเชิงคุณภาพของการบริหารจัดการ โดยเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของชุมชน อย่างเป็นระบบเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน มีการให้บริการนำเที่ยวและมีัคคุเทศก์

Abstract

This research had the objective to define a model for promotion of eco-tourism based on the experience of the Huay Phai Tambon Administrative Organization (TAO) in Khong Jiam District of Ubon Ratchathani. Data were collected by interview and brainstorming sessions with key informants. This study found that the TAO promotes tourism by emphasizing the importance of environmental conservation and enjoying nature. They promote tourism as a learning experience and target school-age children. The TAO promotes good relationships with the tourists and there are public relations staff to help make the experience pleasant. The TAO distributes print material and has a safety program to protect tourists. The TAO supports active participation of the community in tourism activities and to serve as guides.

¹ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ภาควิชาการปกครองท้องถิ่น สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

คำสำคัญ: รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

Keyword: models, eco-tourism

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญอย่างต่อเนื่อง เศรษฐกิจของประเทศไทย เนื่องจากในปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสร้างรายได้หลักเข้าประเทศสูงสุด ดังนั้นรัฐบาลจึงกำหนดให้การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการกระจายรายได้และความเจริญไปสู่ภูมิภาคต่างๆก่อให้เกิดการสร้างงานและสร้างอาชีพแก่ชุมชนในท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง แนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ นอกจากจะส่งเสริมการท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักหรือได้รับความนิยมน้อยจากนักท่องเที่ยว การค้นหาและการสร้างแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพื่อเสนอผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวใหม่ให้กับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อลดความแออัดและความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวเดิม ทั้งยังช่วยเพิ่มทางเลือกในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้หลากหลายยิ่งขึ้น เป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่มีการคิดค้นนำเอาทรัพยากรภูมิปัญญาที่มีอยู่ในประเทศ ผสมกับการจัดกิจกรรมการแสดงที่น่าสนใจ และรูปแบบทางการท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์จะเป็นทางเลือกใหม่ สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนหรือการพักผ่อนหย่อนใจในบรรยากาศของชุมชน ประกอบกับสภาพภูมิประเทศที่สวยงาม และประเทศไทยมีกลุ่มวัฒนธรรมที่หลากหลายและแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่แหล่งที่อยู่ ทำให้ประเทศไทยมีศักยภาพสูงในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวในประเทศ

นโยบายการท่องเที่ยวของประเทศไทย นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ปรับแผนวิสาหกิจ เพื่อให้สอดคล้องกับการก่อตั้งกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา โดยปรับบทบาทมาเป็นองค์กรที่มุ่งเน้นหน้าที่ด้านการบริการการตลาดการท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นหลัก โดยมีนโยบายและเป้าหมายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย ปี พ.ศ.2550-2559 1) นโยบายส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สร้างงานให้กับประชาชนและเพิ่มรายได้ให้กับประเทศ รวมทั้งส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วทุกภูมิภาคตามนโยบายรัฐบาล 2) นโยบายส่งเสริมและพัฒนากิจการดำเนินงานด้านการตลาดเชิงรุก การเพิ่ม

ตลาดใหม่และตลาดเฉพาะกลุ่ม เพื่อเร่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวต่างประเทศที่มีคุณภาพ เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศ และกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวชาวไทยท่องเที่ยว ภายในประเทศเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งกำหนดจุดขายของประเทศไทย ให้มีความชัดเจน

3) นโยบายส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกับทุกฝ่ายทั้งระดับในประเทศและต่างประเทศ ในการ ส่งเสริมและพัฒนาตลาดท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อร่วมกันจัดอุปสรรคทางการท่องเที่ยว และเป็น หนทางก้าวสู่การเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชีย 4) นโยบายมุ่งพัฒนาองค์กร ระบบบริหารจัดการ และเสริมสร้างบุคลากรให้มีทักษะและขีดความสามารถทางการตลาด ท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งการขับเคลื่อน ที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานและมี ศักยภาพทางการแข่งขันระดับนานาชาติ ภายใต้หลักธรรมาภิบาล รวมทั้ง พัฒนาความเข้มแข็ง ขององค์กรในบทบาทเชิงวิชาการและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการตลาด 5) นโยบายเร่งรัด พัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว (E-TOURISM) เพื่อรองรับการทํา ธุรกิจระบบระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และการดำเนินการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งการ ดำเนินงานด้านการตลาดด้วยระบบสารสนเทศ โดยมีกลไกในการควบคุมและป้องปรามเพื่อ เป็นหลักประกันในการป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้น (สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2550) ดังนั้นรัฐบาลโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ไว้ 3 แนวทางคือแนวทางที่หนึ่ง การดึงดูดนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยให้ได้มากที่สุด โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวจาก 7 ประเทศหลัก คือ มาเลเซีย จีน ญี่ปุ่น เกาหลี สหรัฐอเมริกาออสเตรเลีย และตะวันออกกลางให้ได้ 14.5 ล้านคน และมีรายได้ทั้งสิ้น 500,000 ล้านบาท แนวทางที่สองรณรงค์ให้มีการท่องเที่ยวภายในประเทศของคนไทย โดยมี เป้าหมายอยู่ที่ 79.33 ล้านครั้ง และมีเงินสะพัด 3.78 แสนล้านบาท ทั้งเป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบ หมู่คณะและการท่องเที่ยวในคลัสเตอร์จังหวัดตัวเอง และแนวทางที่สามการพัฒนาแหล่ง ท่องเที่ยวใหม่ โดยมีการสำรวจและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิมหรือสร้างขึ้นใหม่ให้ เป็นทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีคุณค่าต่อการท่องเที่ยว ทั้งในระดับประเทศ ระดับกลุ่มจังหวัด ระดับจังหวัด และระดับท้องถิ่น

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ได้ทำให้สภาพเศรษฐกิจและสังคมของไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะด้าน สังคมจะพบว่าประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามที่เคยมีอยู่ในชุมชนและวิถีชีวิตที่เคยเป็นอยู่อย่าง เรียบง่าย พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชุมชน และพึ่งพาปัจจัยในการดำรงชีพตามธรรมชาติ ได้มี การเปลี่ยนแปลงและสูญหายไปเกือบทั้งหมด ในขณะที่เดียวกันประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เคยมี

อยู่ในภาคอีสานของประเทศไทยกลับพบว่ายังมีอยู่อย่างสมบูรณ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างหรืออีสานใต้ เป็นส่วนหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ครอบคลุมพื้นที่ใน 8 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดยโสธร จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดอำนาจเจริญ ซึ่งในทุกจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และศาสนา และประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมในท้องถิ่นระดับตำบล อำเภอ และจังหวัดและเมื่อรวมทั้งหมด 8 จังหวัดและนับได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่างๆดังกล่าวมากมายเพียงพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวได้จำนวนมาก สำหรับจังหวัดอุบลราชธานีมีทรัพยากรท่องเที่ยวทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติทางวัฒนธรรมหรือโบราณสถานขนาดใหญ่ รวมถึงมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศลาวแต่เนื่องจากพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีมีขนาดใหญ่ ทำให้การเดินทางจากแหล่งท่องเที่ยวแหล่งหนึ่งไปอีกแหล่งหนึ่งต้องใช้ระยะเวลาเดินทางนาน อีกทั้งการขาดการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวแต่ละแห่งในแต่ละอำเภอเข้าด้วยกัน ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การท่องเที่ยวในจังหวัดอุบลราชธานีจึงไม่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเช่นเดียวกับจังหวัดอื่นของภูมิภาค

ตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นตำบลที่มีพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทางวัฒนธรรมซึ่งผูกพันกับวิถีชีวิตชาวตำบลห้วยไผ่มายาวนาน มีวิถีชีวิตเรียบง่ายพึ่งพิงธรรมชาติ อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนาปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมแต่ก็ยังยึดถือวัฒนธรรม ประเพณีเดิม ๆ ตำบลห้วยไผ่ มีพื้นที่ทั้งหมด 120.32 ตารางกิโลเมตร มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรป่าไม้ และสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติผาแต้ม เป็นอุทยานประวัติศาสตร์กว่า 4,000 ปี หาดวิจิตตรา เป็นชายหาดที่สวยงามมีความยาวเกือบ 1 กิโลเมตร อยู่ห่างจากอำเภอโขงเจียม ประมาณ 20 กิโลเมตร ในเขตอุทยานแห่งชาติผาแต้มเป็นพื้นที่ที่คงความอุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้ขนาดใหญ่ สัตว์ป่า สมุนไพร และของป่านานาชนิดเหมาะสำหรับการศึกษารวมชาติ ตำบลห้วยไผ่ มีสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่มากทำให้เป็นที่สนใจแก่นักท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น แหล่งท่องเที่ยวชุมชนห้วยไผ่ ภาพเขียนสีผาแต้ม และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชุมชนชาวบรู บ้านท่าลั้ง ที่มีภาษาเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ตำบลห้วยไผ่มีความได้เปรียบเรื่องการท่องเที่ยว เพราะทุนทางธรรมชาติเป็นจำนวนมากตลอดจนทุนทางวัฒนธรรมและการเกษตร ที่ผ่านองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยไผ่ ได้มีการทำงานด้านการท่องเที่ยวร่วมกับหลายหน่วยงานเพื่อขยายการท่องเที่ยว

ไปยังแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนรอบๆอุทยานแห่งชาติผาแต้ม นโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยผึ้งที่ต้องการที่จะส่งเสริมสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวตามลำแม่น้ำโขงสวนเกษตรต่างๆ เช่น สวนมะขาม สวนส้มโอ สวนลำไย ฯลฯ การท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม เช่น โครงการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ (HOME STAY) สัมผัสวัฒนธรรมพื้นบ้าน วิถีชีวิตชุมชนชาวยุ หรือชุมชนตามลำแม่น้ำโขงจัดให้มีการพัฒนาปรับปรุง แหล่งท่องเที่ยว และปรับปรุงภูมิทัศน์ แหล่งท่องเที่ยว ป้ายประชาสัมพันธ์ ให้มีคุณภาพจัดให้มีศูนย์บริการการท่องเที่ยว และเอกสารแนะนำแหล่งท่องเที่ยวภายในตำบลห้วยผึ้ง (องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยผึ้ง, 2553)

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในตำบลห้วยผึ้ง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี และรูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนเพื่อให้สามารถดำเนินการตามแผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตลอดจนแสวงหา การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของ ชุมชนใกล้เคียง อย่างยั่งยืนต่อไป

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษานี้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1. เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติผาแต้ม ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยผึ้งพนักงานส่วนท้องถิ่น จำนวน 30 คน
2. ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ ได้แก่ กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านหรือสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยผึ้ง จำนวน 18 คน
3. ผู้รู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนห้วยผึ้งที่ได้รับการแนะนำจากผู้นำที่เป็นทางการ ทั้งในเขตตำบลห้วยผึ้งจำนวน 2 คน

ผลการศึกษา

ในการศึกษาค้นคว้าได้นำแนวคิดเกี่ยวกับมาตรฐานการส่งเสริมท่องเที่ยว โดยประยุกต์มาจากคู่มือมาตรฐานการท่องเที่ยวของกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2550) ซึ่งประกอบด้วย 3 ด้าน คือ

- 1) **มาตรฐานด้านแหล่งหรือกิจกรรมท่องเที่ยว ประกอบด้วย**
 - 1.1) สนับสนุนหรือจัดให้มีเส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว
 - 1.2) สนับสนุนหรือจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว
 - 1.3) สนับสนุนหรือจัดให้มีระบบดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว
- 2) **มาตรฐานด้านการบริการการท่องเที่ยว ประกอบด้วย**
 - 2.1) สนับสนุนหรือจัดให้มีบริการด้านความปลอดภัย
 - 2.2) สนับสนุนหรือจัดให้มีบริการภัตตาคารและร้านอาหาร
 - 2.3) สนับสนุนหรือจัดให้มีบริการสินค้าและของที่ระลึก
 - 2.4) สนับสนุนหรือจัดให้มีบริการที่พักค้างแรมสำหรับนักท่องเที่ยว
 - 2.5) สนับสนุนหรือจัดให้มีบริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์
 - 2.6) สนับสนุนหรือจัดให้มีบริการด้านบันเทิง และนันทนาการ
 - 2.7) สนับสนุนหรือจัดให้มีบริการด้านสารสนเทศ
 - 2.8) สนับสนุนหรือจัดให้มีบริการด้านขนส่ง
- 3) **มาตรฐานด้านการตลาดท่องเที่ยว ประกอบด้วย**
 - 3.1) สนับสนุนหรือจัดให้มีการกำหนดแผนการตลาดท่องเที่ยว
 - 3.2) สนับสนุนหรือจัดให้มีการสร้างเส้นทางหรือกิจกรรมท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว
 - 3.3) สนับสนุนหรือจัดให้มีการโฆษณาไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยว

ผลการศึกษารูปแบบที่ดีเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การศึกษารูปแบบที่ดีเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ และศึกษาวิธีการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากหน่วยงานที่มีการปฏิบัติที่ดีที่มีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของอุทยานแห่งชาติผาแต้ม ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวดีเด่น ปี 2549 และ 2551 ปรากฏผลการศึกษา ดังนี้

1. **ด้านมาตรฐานด้านแหล่งท่องเที่ยว** เน้นการท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติไม่สร้างหรือปรับปรุงสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาแต่จะเป็นการรักษา หรือคงไว้ไม่ให้ความเจริญ หรือความก้าวหน้าเข้ามาเป็นสิ่งทำลายแหล่งธรรมชาติ หากจะมีการเปลี่ยนแปลงก็เปลี่ยนแปลงที่

อิงความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยให้เกิดผลกระทบต่อสถานที่หรือแหล่งท่องเที่ยวน้อยที่สุดหรือไม่ให้มีเลย

2. **ด้านมาตรฐานด้านการบริการการท่องเที่ยว** มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ๆ เช่น การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ โดยเน้นไปยังกลุ่มเด็กนักเรียน นักศึกษาเป็นหลัก พร้อมทั้งมีการสร้างสัมพันธ์อันดีกับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวโดยมีเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ และจัดเตรียมเอกสารข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว มีระบบหรือมาตรการ รักษาความปลอดภัยเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว

3. **ด้านมาตรฐานด้านการตลาดท่องเที่ยว** เป็นหน่วยงานที่กระตุ้นให้เกิดการแข่งขันในเชิงคุณภาพของการบริหารจัดการ และการบริการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมทางสังคมและชุมชน อย่างเป็นระบบเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นำระบบการบริหารโดยพัฒนาด้านการคมนาคมขนส่ง และการสื่อสาร ตลอดจนการแลกเปลี่ยนด้านต่างๆ ในยุคโลกาภิวัตน์มีการให้ข้อมูลกับแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่บริเวณใกล้เคียง เพื่อเพิ่มทางเลือกให้กับลูกค้า มีการนำระบบเทคโนโลยีมาช่วยในการประชาสัมพันธ์ หรือเชิญชวนให้มาท่องเที่ยวโดยมีโครงการหรือกิจกรรมที่สร้างความสนใจให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยว

ผลการศึกษาสภาพปัญหาเกี่ยวกับการส่งเสริมรูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

1. ด้านมาตรฐานด้านแหล่งท่องเที่ยว

มาตรฐานด้านแหล่งท่องเที่ยวพบว่า มีปัญหาเกี่ยวกับเส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่สะดวก ถนนคับแคบ บางเส้นทางยังเป็นลูกรัง แผนที่แสดงรายละเอียดของแหล่งท่องเที่ยวมีน้อย สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องสุขายังไม่เพียงพอและไม่ได้มาตรฐานไม่มีพนักงานทำความสะอาด ระบบการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวยังไม่ดีพอ ชุมชนยังขาดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

2. ด้านมาตรฐานด้านการบริการการท่องเที่ยว

มาตรฐานด้านการบริการการท่องเที่ยวมีปัญหา เกี่ยวกับการบริการด้านความปลอดภัย เช่น ไม่มีศูนย์รับแจ้งเหตุหรือพนักงานรักษาความปลอดภัยวัสดุอุปกรณ์ป้องกันและรักษาความปลอดภัยมีน้อยและไม่ทันสมัย การบริการภัตตาคารหรือร้านอาหารไม่ได้มาตรฐาน การบริการสินค้าและของที่ระลึกไม่เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ไม่มีร้านจำหน่ายของที่

ระลึกที่มาจากชุมชนเอง ของที่ระลึกไม่หลากหลาย ขาดความน่าสนใจของผลิตภัณฑ์ การบริการที่פק้างแรมสำหรับนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อยไม่เพียงพอขาดอุปกรณ์อำนวยความสะดวก เช่น น้ำอุ่น ที่วี เครื่องปรับอากาศ ไม่มีการสนับสนุนหรือจัดให้มีการบริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ขาดบุคลากรที่เป็นมัคคุเทศก์มืออาชีพ การสนับสนุนหรือจัดให้มีบริการด้านบันเทิงและนันทนาการยังไม่ได้มาตรฐาน ไม่มีการจัดกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว การสนับสนุนหรือจัดให้มีการบริการด้านสารสนเทศไม่มีบริการสำหรับนักท่องเที่ยว ไม่มีการให้บริการอินเทอร์เน็ต ขาดการสนับสนุนหรือจัดให้มีการบริการด้านการขนส่ง ไม่มีศูนย์บริการรถรับจ้างเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว

3. ด้านมาตรฐานด้านการตลาดการท่องเที่ยว

มาตรฐานด้านการตลาดการท่องเที่ยว ปรากฏว่ากลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีปัญหาการจัดทำแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเนื่องจากการขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ ไม่มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบด้านการส่งเสริมการตลาด มีปัญหาเกี่ยวกับการสนับสนุนหรือจัดให้มีการสร้างเส้นทางหรือกิจกรรมท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากขาดงบประมาณในการสนับสนุนมีปัญหาเกี่ยวกับการสนับสนุนหรือการจัดให้มีการโฆษณาไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยว เนื่องจากไม่มีแผนการโฆษณา ไม่มีการจัดโปรโมชั่นส่งเสริมการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ยังไม่หลากหลาย

ผลการสังเคราะห์รูปแบบเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน มีดังนี้

1. ด้านมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว คือ ให้มีการพัฒนาเส้นทาง การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เช่น การปรับปรุงเส้นทางคมนาคม การขยายเส้นทาง มีความต้องการเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว เช่น การจัดทำห้องสุขาที่ได้มาตรฐาน การจัดทำป้ายแสดงเส้นทางท่องเที่ยว การจัดทำแผนที่ท่องเที่ยว การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและมีความต้องการให้มีการพัฒนาเส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว มีเจ้าหน้าที่ทำความสะอาดเป็นประจำมีระบบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพ และมีความต้องการให้สร้างจิตสำนึกให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว เน้นการท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ ไม่สร้าง หรือปรับปรุงสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาแต่จะเป็นการรักษา หรือคงไว้ไม่ให้ความเจริญ หรือความก้าวหน้าเข้ามาเป็นสิ่งทำลายแหล่งธรรมชาติหากจะมีการเปลี่ยนแปลงก็เปลี่ยนแปลงที่

อิงความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยให้เกิดผลกระทบต่อสถานที่หรือแหล่งท่องเที่ยวน้อยที่สุดหรือไม่ให้มีเลย

2. ด้านความปลอดภัย คือ ให้มีการบริการด้านความปลอดภัย ต้องการศูนย์รับแจ้งเหตุ และพนักงานรักษาความปลอดภัย ต้องการร้านอาหารที่สะอาด ได้มาตรฐาน การให้บริการที่พักค้างแรมเพียงพอกับความต้องการ มีการให้บริการการนำเที่ยวและมีมัคคุเทศก์ การให้บริการด้านบันเทิงและนันทนาการที่มีมาตรฐาน การจัดการบริการด้านสารสนเทศสำหรับนักท่องเที่ยว การให้บริการด้านอินเทอร์เน็ตและมีความต้องการให้มีศูนย์รับแจ้งเหตุ ให้มีเจ้าหน้าที่ตำรวจภายในแหล่งท่องเที่ยว การจัดหาวัสดุอุปกรณ์รักษาความปลอดภัยที่ได้มาตรฐาน การติดตั้งไฟฟ้า แสงสว่างที่เพียงพอ ให้มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยตลอด 24 ชั่วโมง และมีการบริการสินค้าและของที่ระลึกที่หลากหลายมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์และของที่ระลึก มีร้านค้าชุมชนที่จำหน่ายของที่ระลึกที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน การจัดการกิจกรรมภายในแหล่งท่องเที่ยวทั้งด้านการบันเทิงและนันทนาการมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ๆ เช่น การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ โดยเน้นไปยังกลุ่มเด็กนักเรียน นักศึกษาเป็นหลัก พร้อมทั้งมีการสร้างสัมพันธ์อันดีกับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวโดยมีเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์และจัดเตรียมเอกสารข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวมีระบบหรือมาตรการรักษาความปลอดภัยเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว จัดบริการด้านการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวอย่างสะดวกสบาย

3. ด้านการวางแผนการตลาดการท่องเที่ยว โดยการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการจัดทำแผนส่งเสริมการตลาด การจัดทำงบประมาณสนับสนุนการสร้างเส้นทางโครงข่ายเพื่อการท่องเที่ยว การจัดทำโฆษณาแหล่งท่องเที่ยวทุกรูปแบบ เช่น แผ่นพับ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อทุกช่องทาง การจัดทำเว็บไซต์แหล่งท่องเที่ยว ต้องเป็นหน่วยงานที่กระตุ้นให้เกิดการแข่งขันในเชิงคุณภาพของการบริหารจัดการ และการบริการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมทางสังคมและชุมชน อย่างเป็นระบบเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นำระบบการบริหารโดยพัฒนาด้านการคมนาคมขนส่ง และการสื่อสารตลอดจนการแลกเปลี่ยนด้านต่างๆ ในยุคโลกาภิวัตน์ มีการให้ข้อมูลกับแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่บริเวณใกล้เคียงเพื่อเพิ่มทางเลือกให้กับลูกค้า มีการนำระบบเทคโนโลยีมาช่วยในการประชาสัมพันธ์ หรือเชิญชวนให้มาท่องเที่ยวโดยมีโครงการหรือกิจกรรมที่สร้างความสนใจให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้น องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยไผ่ควรดำเนินการดังต่อไปนี้

1) ควรจัดประชาคมตำบล เพื่อจัดทำแผนชุมชนและแผนประจำปี นำเสนอให้สภาองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยไผ่ และคณะผู้บริหารท้องถิ่น พนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล อนุมัติการใช้แผนและร่วมกันวางแผนพัฒนา การส่งเสริมรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยไผ่ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

2) องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยไผ่ ควรมีการประชาสัมพันธ์ทุกช่องทางเพื่อให้ประชาชน ทราบถึงปัญหา และการเข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและความต้องการในการส่งเสริมรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สอดคล้องความต้องการของประชาชน

3) องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยไผ่ ควรศึกษารายละเอียดของโครงการต่างๆ ว่ามีความต้องการงบประมาณเท่าใด เพื่อนำมาประมาณการและดำเนินการจัดทำข้อบัญญัติงบประมาณ ขององค์การบริหารส่วนตำบลห้วยไผ่ ในการบริหารงานต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2546). พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วน

ตำบล พ.ศ.2537 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2546. เอกสารอัดสำเนา.

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2549). มาตรฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.

สำนักงานท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี. (2552). เอกสารประชาสัมพันธ์.อุบลราชธานี: กลุ่มงานบริหารงานทั่วไป.

สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.(2550). นโยบายการท่องเที่ยวประเทศไทย ปี พ.ศ 2550-2559. ค้นเมื่อวันที่ 15 เมษายน 2554 จากเว็บไซต์www.tht.or.th.

องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยไผ่. (2553). แผนพัฒนาสามปี (2553-2555).อุบลราชธานี.สำนักปลัด.

แนวทางการจัดการน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้งแบบมีส่วนร่วมของชุมชน อบต.บ้านใหม่

Management of Waste Water from Shrimp Farms through Community Participation

ธีระบุญ วรศิลป์¹

ลำปาง แม่นมดชัย

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาการปนเปื้อนน้ำเสียร่วมกันของชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ สันทนา กลุ่มกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด 45 คน

ผลการศึกษาพบว่า การจัดการน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้งทั้งในระยะสั้น และระยะยาว ดำเนินการ โดยระยะสั้น คือ การขุดลอกคูคลอง การติดตั้งเครื่องเติมอากาศ การใช้จุลินทรีย์ และตั้งหน่วยพิทักษ์ น้ำคูแลไม่ให้มีการปล่อยน้ำเสียลงสู่ธรรมชาติเพิ่มขึ้น ส่วนระยะยาว ได้แก่ การจัดโซนนิ่งผู้เลี้ยงกุ้ง และกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกพืชผัก การขึ้นทะเบียนผู้เลี้ยงกุ้ง ส่งเสริมความรู้ในการเลี้ยงกุ้งอย่างถูกต้อง การเก็บภาษีด้านมลพิษ การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำและการจัดตั้งกองทุน ผู้เลี้ยงกุ้งต้อง ตระหนักและเข้าใจถึงผลกระทบจากเลี้ยงกุ้งอยู่เสมอ ด้วยการจัดการน้ำอย่างมีคุณภาพ ลดปริมาณ น้ำเสียที่จะปล่อยลงสู่ธรรมชาติ ด้วยการหมุนเวียนน้ำที่ใช้ในการเลี้ยงกุ้ง ประชาชนควรมีจิตสำนึกและ มีส่วนร่วมทำงานกับภาครัฐและชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิขึ้นในพื้นที่

Abstract

The objective of this research was to propose guidelines for addressing the problem of waste water from shrimp farms through community participation as managed by the Ban Mai Tambon Administrative Organization (TAO) in Muang District, Chachoengsao Province. Data were collected by interview and focus group discussion with 45 key informants. This study found that the TAO has short- and long-term approaches to waste water management. Short-term includes dredging of canals, installing aeration machines, using organic material, and organizing community watch groups to prevent waste water dumping in natural water ways. In the long-term, the TAO has designated zones for shrimp farming and for growing vegetables and fruit trees. Shrimp farmers need to register for permission to farm. They are given training in proper methods of shrimp farming. There is a pollution tax and a community committee to oversee waste water management.

¹ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ภาควิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น

There is a revolving fund to support local activities. Shrimp farmers are required to recycle their waste water and the community needs to remain alert and informed to help manage waste water.

คำสำคัญ: การจัดการน้ำเสีย, การเลี้ยงกุ้งแบบมีส่วนร่วม

Keyword: waste water management, shrimp farming

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนเกษตรกรรมมีปัญหาที่สำคัญคือ ปัญหาน้ำเสีย น้ำเสียถือได้ว่าเป็นปัญหาใหญ่ เป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งของประเทศ แต่เป็นปัญหาใหญ่ที่สามารถแก้ไขได้ โดยการนำน้ำเสียกลับมาแก้ไขให้เป็นน้ำดีและสามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้ ดั้งเดิม (Recycle) แหล่งกำเนิดน้ำเสีย โดยทั่วไปแล้วแบ่งได้เป็น 3 แหล่ง คือ น้ำเสียจากชุมชน น้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม และน้ำเสียจากการเกษตร จะเห็นได้ว่าทั้ง 3 แหล่งกำเนิดนั้น เกิดจากการกระทำของมนุษย์แทบทั้งนั้น น้ำเสียจากชุมชน เป็นน้ำเสียที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันของประชาชนในชุมชน น้ำเสียจากอุตสาหกรรมเป็นน้ำเสียที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิตทางอุตสาหกรรมซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นน้ำล้างในกระบวนการผลิตต่างๆ ซึ่งมีสมบัติแตกต่างกันตามประเภทของอุตสาหกรรม ส่วนน้ำเสียจากการเกษตร เป็นน้ำเสียที่เกิดจากกิจกรรมทางการเกษตร เช่นน้ำเสียจากการเลี้ยงสัตว์เลี้ยง เช่น คอกหมู คอกวัว เล้าไก่ จากฟาร์มเลี้ยงกุ้ง เป็นต้น โดยน้ำเสียจากเกษตรกรรมส่วนใหญ่จะปนเปื้อนสารเคมี ยาฆ่าแมลง หรือปุ๋ย (กองควบคุมมลพิษ, 2009)

ผลกระทบของมลพิษทางน้ำ ถ้าน้ำเสียถูกถ่ายเทลงในแหล่งน้ำ โดยไม่มีการบำบัด จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งน้ำมากมาย นอกจากส่งผลกระทบต่อเกษตรกรรมในเรื่องของคุณภาพน้ำในการใช้เพาะปลูกแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อสัตว์ที่อาศัยอยู่ในแหล่งน้ำทำให้สัตว์น้ำเหล่านั้นตาย และลดจำนวนลง เนื่องจากไม่สามารถดำรงชีวิตและแพร่พันธุ์ได้ตามธรรมชาติ อีกทั้งผลกระทบต่อสาธารณสุข ทำให้เกิดโรคระบาดหลายชนิด เช่น อหิวาต์ ไช้โทฟอยด์ โรคบิด อันเกิดจากน้ำสกปรกและยังส่งกลิ่นเหม็น ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญ เป็นการบั่นทอนสุขภาพของผู้อาศัยอยู่ริมแม่น้ำลำคลอง ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อชุมชนมากมาย

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา มีพื้นที่ 2.69 ตารางกิโลเมตรหรือ 1,681 ไร่ ประชากรมีอาชีพรับจ้าง ทำเกษตรกรรม การประมง ค้าขาย พื้นที่ที่มีแม่น้ำบางปะกงไหลผ่าน โดยในรอบปีจะมีรอบของน้ำเค็มและน้ำจืดไหลผ่านพื้นที่ มีเนื้อที่

ประมาณ 300 ไร่หรือคิดเป็นพื้นที่ 1 ใน 5 ของพื้นที่ทั้งหมดของตำบล ปัจจุบันพื้นที่นี้มีผู้ประกอบการถึง 31 ราย(ไพโรจน์ นิลนนท์,2553) มีการเลี้ยงกุ้งตลอดทั้งปี กุ้งที่เลี้ยงจะเป็นกุ้งขาวหรือแวนนาไม รายได้ของเกษตรกรจากการเลี้ยงกุ้งถือเป็นรายได้หลักของชุมชน เพราะก่อให้เกิดการจ้างงาน และสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งเมื่อการเลี้ยงกุ้งครบกำหนดเวลา โดยเฉลี่ยรายได้ของการจำหน่ายกุ้งต่อครั้งสูงถึงบ่อละ 2-3 หมื่นบาท ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับขนาดพื้นที่และปริมาณของกุ้งที่เลี้ยงในแต่ละครั้งด้วย อย่างไรก็ตามแม้ว่าการเลี้ยงกุ้งจะทำให้เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้นแต่สิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้คือ น้ำเสีย เมื่อการจำหน่ายกุ้งปริมาณน้ำเสียที่ปล่อยลงสู่แหล่งน้ำตามธรรมชาติเฉลี่ย 15000 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ หากคำนวณโดยรวมแล้วจะมีปริมาณน้ำเสียถึง 4,500,000 ลูกบาศก์เมตร จึงส่งผลกระทบต่อชุมชน โดยเฉพาะเกษตรกรชาวสวนที่ใช้น้ำในการเพาะปลูกพืชผักในพื้นที่ น้ำเสียจากบ่อกุ้งทำให้มีผลต่อคุณภาพของทรัพยากรดินและน้ำ กล่าวคือการแพร่กระจายของความเค็มจากน้ำในการเลี้ยงกุ้งเข้าสู่พื้นที่ใกล้เคียงที่ใช้ดินและน้ำเพื่อการเพาะปลูก จนทำให้ไม่สามารถใช้ดินและน้ำในการเพาะปลูกได้อีกทั้งส่งผลกระทบต่อเกษตรกรชาวสวนที่มีพื้นที่ติดกับบ่อเลี้ยงกุ้งที่ไม่มีการจัดการที่ดีพอ เกิดความขัดแย้งในการอยู่ร่วมกัน จากการใช้ประโยชน์จากน้ำร่วมกัน

ดังได้กล่าวแล้วว่ารายได้จากการเลี้ยงกุ้งเป็นรายได้หลักของชุมชน ดังนั้นชุมชนจึงยังคงให้มีการประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้ง เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่มีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดี แต่การที่จะไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนมากนัก และเป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลในฐานะหน่วยงานราชการท้องถิ่น มีอำนาจหน้าที่ตามพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 6) พ.ศ.2552 ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การดูแลสุขภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร อย่างไรก็ตามทั้งอาชีพเพาะปลูกและอาชีพการเลี้ยงกุ้งเป็นอาชีพที่ต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องน้ำ โดยเฉพาะอาชีพการเลี้ยงกุ้ง ซึ่งสร้างรายได้เป็นอย่างมากให้กับเกษตรกรผู้เลี้ยง ถ้าไม่มีการบริหารจัดการที่ดีตลอดระยะเวลาของการเลี้ยงแล้ว จะทำให้เกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย ยิ่งถ้าผู้เลี้ยงกุ้งปล่อยน้ำเสียเหล่านั้นลงสู่แหล่งน้ำตามธรรมชาติ ย่อมมีผลกระทบโดยตรงต่อประชาชนผู้อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียง ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน โดยเฉพาะแหล่งน้ำจากคลองต่างๆ อาจเดือดร้อนเกิดเป็นข้อพิพาทเป็นปัญหาการอยู่ร่วมกันของสังคม ดังนั้นจึงถือเป็นการกิจและอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่จะเข้าไปส่งเสริมและพัฒนาการบริหารจัดการ โดยเฉพาะในเรื่องต้นเหตุของน้ำเสียที่มีสาเหตุจากการเลี้ยงกุ้ง ซึ่งองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นไม่สามารถดำเนินงานแก้ไขปัญหาน้ำเสีย

เพียงฝ่ายเดียวในขณะนี้ ปัญหาน้ำเสียยังคงเกิดอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้น กระบวนการจัดการน้ำเสีย ควรจะเป็นความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับชุมชน โดยเฉพาะชุมชน เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง รวมถึงประชาชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงที่ได้รับผลกระทบ ดังนั้น การจัดการ น้ำเสียจึงควรต้องทราบว่าสาเหตุมาจากสิ่งใด ถ้าเกิดขึ้นแล้วส่งผลกระทบต่อใครบ้าง และที่สำคัญต้องเป็นการแก้ไขปัญหาร่วมกันโดยชุมชน เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและ เป็นการรักษาสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่สืบไป อันเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของการศึกษาในครั้งนี้

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษานี้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ใหญ่คือ

กลุ่มที่หนึ่ง เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งในตำบลบ้านใหม่ จำนวน 31 ราย (ไพโรจน์ นิลนันท, 2553) โดยมีรายละเอียดดังนี้ หมู่ที่ 1 บ้านสัมปทวนใน มีผู้ประกอบการอาชีพเลี้ยงกุ้ง 10 ราย หมู่ที่ 2 บ้านสายชลมีผู้ประกอบการอาชีพเลี้ยงกุ้ง 4 ราย หมู่ที่ 3 บ้านท่าประดู่มีผู้ประกอบการอาชีพ เลี้ยงกุ้ง 9 ราย หมู่ที่ 4 บ้าน รงสิริรัชท์จำกัดมีผู้ประกอบการอาชีพเลี้ยงกุ้ง 1 ราย หมู่ที่ 5 บ้านบางทองมีผู้ประกอบการ อาชีพเลี้ยงกุ้ง 7 ราย

กลุ่มที่สอง ได้แก่ ประชาชนผู้อาศัยบริเวณใกล้เคียงและได้รับผลกระทบจากน้ำเสียที่ ปล่อย่อยจากการเลี้ยงกุ้ง ซึ่งประกอบด้วยเกษตรกรผู้ใช้น้ำในการเพาะปลูก จำนวน 7 ราย และ ประชาชนทั่วไปที่อาศัยน้ำในการอุปโภคบริโภคจำนวน 4 ครอบครัว ประชาชนที่อาศัย ใกล้เคียงน้ำเสีย จำนวน 4 ครอบครัว

กลุ่มที่สาม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะหน่วยงานภาครัฐที่มีภารกิจในการ ส่งเสริมดูแลรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ได้แก่ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่ หัวหน้า ส่วนสาธารณสุขตำบลบ้านใหม่ และผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน 5 หมู่บ้าน ผู้แทน ประชาคมจาก 5 หมู่บ้าน

ผลการศึกษา

สาเหตุของน้ำเสีย

น้ำเสียส่วนใหญ่มีสาเหตุจาก 1) อาหารกุ้ง ได้แก่ ปริมาณอาหารที่เหลือในแต่ละมื้อ เนื่องจากกุ้งกินอาหารไม่หมด อาจมีสาเหตุจากคุณภาพอาหารที่ไม่มีคุณภาพ สภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลง ปริมาณอาหารที่ให้ในแต่ละมื้อมีปริมาณมากเพื่อต้องการให้กุ้งโตเร็วจนเกิดการเน่าเสียและตกตะกอนสะสมที่ก้นบ่อ 2) การเตรียมบ่อเลี้ยง คุณภาพของดินไม่มีแร่ธาตุหรือไม่มี การปรับปรุงคุณภาพให้เหมาะสม ความลึกของบ่อ สำหรับเก็บกักน้ำไว้ใช้ในการเลี้ยง ปริมาณ น้ำที่เหมาะสมในแต่ละบ่อ การตรวจสอบคุณภาพน้ำก่อนปล่อยลูกกุ้งให้เหมาะสม และเพื่อ ป้องกันพาหะของโรคกุ้ง รวมถึงสภาพพื้นที่โดยรอบบ่อไม่มีสิ่งที่จะเป็นพาหะนำโรคมาสู่กุ้งใน บ่อ 3) การบริหารจัดการน้ำ การควบคุม การตรวจสอบคุณภาพน้ำตลอดระยะเวลาการเลี้ยงไม่ เพียงพอ เนื่องด้วยการขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการน้ำ ว่ามีความสำคัญต่อการเลี้ยง กุ้งและส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร 4) การขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการ เลี้ยงกุ้ง การเลี้ยงกุ้งตามกัน เพราะสร้างรายได้ที่ดี ทำให้การบริหารจัดการภายในบ่อไม่ดีพอ ขาดการเอาใจใส่ในเรื่องต่าง ๆ ทำให้เกิดปัญหาน้ำเสีย 5) การย่อยสลายของจุลินทรีย์ในน้ำ ไม่สมบูรณ์ เนื่องจากปริมาณออกซิเจนในการย่อยสลายเศษอาหารและของเสียที่กุ้งขับถ่าย ออกมาไม่เพียงพอ ทำให้มีเศษอาหารตกค้างและของเสียอยู่เป็น ปริมาณมากจนส่งผลให้เกิด น้ำเสีย 6) โรคกุ้ง มีสาเหตุตั้งแต่การสั่งซื้อลูกกุ้งจากฟาร์มที่ไม่มีคุณภาพ ลูกกุ้งติดเชื้อโรคอยู่ แล้ว รวมถึงการแพร่กระจายของเชื้อโรคต่างๆ ที่มีอยู่ในอากาศ เพราะบ่อเลี้ยงกุ้ง เป็นแบบเปิด ไม่มีการกัน โรงเรือน เมื่อกุ้งตายจะตกอยู่ที่ก้นบ่อ หากไม่ได้รับการเอาใจใส่อย่างทันทั่วถึง จะเกิดการเน่าเสีย ส่งผลให้เกิดน้ำเสีย 7) อาหารเสริมและยาต่างๆ ที่ใช้ในการเลี้ยงกุ้งที่มีปริมาณ ตกค้างอยู่ในบ่อ ย่อยสลายไม่หมด บางครั้งได้ผลและไม่ได้ผล เนื่องจากการบอกต่อในเรื่องของ การบำรุงและรักษาโรคกุ้งให้เจริญเติบโต 8) ของเสียที่กุ้งขับถ่ายออกมา ปะปนอยู่ในน้ำที่ใช้ เลี้ยง สะสมที่ก้นบ่อเกิดแบคทีเรียและเชื้อโรคต่าง ๆ อยู่ในน้ำ

ผลกระทบของน้ำเสียที่เกิดจากการเลี้ยงกุ้ง

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบผลกระทบจากน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้ง สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การเกษตร เนื่องจากน้ำที่ใช้ในการเลี้ยงกุ้งมีความเค็มเป็นส่วนประกอบ ด้วยการ แพร่กระจายสู่พื้นที่การเกษตร ทำให้เกษตรกรไม่สามารถใช้ดินและน้ำในการเพาะปลูก รวมถึง การเลี้ยงสัตว์ได้ เพราะคุณภาพของดินเปลี่ยนไป แร่ธาตุต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ลดลง ผลผลิต

เกิดความเสียหายกับพืชผักที่ปลูกอยู่ ทำให้ขายไม่ได้ราคา เกษตรกรบางรายมีการลดพื้นที่ในการเพาะปลูก เพื่อทำแนวป้องกันการแพร่กระจายของความเค็ม ด้วยการขุดร่องน้ำป้องกันรวมการลดปริมาณการใช้น้ำและลดการเพาะปลูก ทำให้รายได้ของเกษตรกรลดลง แต่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มในเรื่องของการปรับปรุงคุณภาพดินให้เหมาะกับการเพาะปลูก ตัวอย่างเช่น เกษตรกรผู้ได้รับผลกระทบในหมู่ 5 ซึ่งปลูกเตยหอม พื้นที่กว่า 8 ไร่ ซึ่งติดกับบ่อเลี้ยงกุ้ง ไม่สามารถใช้น้ำจากแหล่งน้ำได้ เนื่องจากความเค็มและของเสียที่ปล่อยออกจากบ่อเลี้ยงกุ้ง ทำให้เตยหอมที่ปลูกไว้ติดกับแหล่งน้ำไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควร ค่อยๆ ตายลง และเกษตรกรผู้ปลูกผักในหมู่ 1 ซึ่งใช้น้ำจืดในการปลูกพืชผักหมุนเวียนตลอดปี ซึ่ง ได้รับผลกระทบโดยตรงต้องลดพื้นที่ในการเพาะปลูก ด้วยการขุดลอกคูน้ำเล็กๆ รอบบริเวณพื้นที่ของตน เพื่อลดปริมาณความเค็มที่แพร่จากบ่อเลี้ยงกุ้งสู่แหล่งน้ำของตนอีกชั้นหนึ่ง ทำให้พื้นที่ในการเพาะปลูกลดน้อยลง

2. สภาพแวดล้อม ผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมในพื้นที่ ส่งผลต่อระบบนิเวศ โดยเฉพาะสัตว์น้ำ เนื่องจากน้ำเสียทำให้ปริมาณออกซิเจนในน้ำลดลง คุณภาพน้ำเปลี่ยนไปทั้งสีและกลิ่น ไม่สามารถใช้ในการอุปโภคบริโภคได้ มีสิ่งปนเปื้อน สัตว์น้ำต่างๆ ไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ มีปริมาณลดลงและตายไปในที่สุด รวมถึงลักษณะของคูคลองเปลี่ยนไป เกิดการตื้นเขิน การระบายน้ำลงสู่แม่น้ำไม่สะดวก ปริมาณน้ำจืดจากแม่น้ำไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่ทำการเพาะปลูกได้

3. สาธารณสุข เนื่องจากน้ำเสียเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของเชื้อโรค มีของเสียปะปนอยู่ เช่น ยาที่ใช้ในการรักษาโรคกุ้ง แบคทีเรียต่าง ๆ ที่ปนเปื้อนอยู่ในน้ำ เมื่อร่างกายสัมผัสกับน้ำเสียจะส่งผลต่อผิวหนัง เกิดการแพ้ คัน ยังส่งผลให้สัตว์น้ำกลายเป็นพาหะของโรคสู่คน หากรับประทานสัตว์น้ำย่อมเกิดอันตรายต่อสุขภาพได้ นอกจากนี้ ยังเกิดมลพิษทางเสียง มีเสียงดังเนื่องจากบ่อเลี้ยงกุ้งต้องมีการตีน้ำอยู่ตลอดเวลา ทำให้ประชาชนที่อาศัยบริเวณใกล้เคียงนอนไม่หลับ พักผ่อนไม่เพียงพอ สุขภาพทรุดโทรม และมลภาวะทางกลิ่น มีกลิ่นเหม็น หากหายใจเข้าไปจะกระทบต่อระบบหายใจ ร่างกายไม่สามารถหายใจเอาออกซิเจนได้อย่างเต็มที่ เกิดการเจ็บป่วย มีการย้ายที่อยู่

4. เศรษฐกิจ หน่วยงานรัฐต้องเสียจัดสรรงบประมาณเป็นจำนวนมากในแต่ละปี สำหรับการจัดการน้ำเสียที่มีอยู่ตามแหล่งน้ำธรรมชาติ ทำให้งบประมาณในการพัฒนาด้านอื่นๆ ลดลง รวมถึงการที่รัฐต้องหาวิธีจัดการน้ำเสีย ปรับปรุงคุณภาพน้ำ เกษตรกรผู้ปลูกพืชผักต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น เพื่อปรับปรุงคุณภาพดินให้สามารถเพาะปลูกได้ ส่งผลให้หน่วยงาน

ภาครัฐต้องออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ สำหรับลงโทษผู้ก่อให้เกิดน้ำเสียหรือปล่อยน้ำเสียสู่ธรรมชาติ

5. **สังคม** ผลกระทบต่อสังคม เป็นไปในรูปแบบของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรน้ำ การเห็นประโยชน์ส่วนตน ด้วยการปล่อยน้ำเสียสู่ธรรมชาติโดยไม่มีการปรับปรุงหรือบำบัดก่อน เกิดเป็นความขัดแย้งระหว่างผู้เลี้ยงกุ้งกับชุมชนผู้ที่ได้รับผลกระทบ ทำให้ชุมชนขัดแย้งในเรื่องการใช้น้ำ ขาดความสามัคคี จนบางครั้งผู้นำชุมชนต้องเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เกิดการเรียกร้องให้จำกัดพื้นที่ในการเลี้ยงกุ้งไม่ให้กระจายตัวอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

แนวทางให้การแก้ไขปัญหาน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้ง

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งจะใช้วิธีเพิ่มออกซิเจนให้กับน้ำ ด้วยการเติมน้ำเติมอากาศลงในน้ำ รวมถึงการเติมจุลินทรีย์ในน้ำ เช่น เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งรายหนึ่ง จะใช้จุลินทรีย์ประเภท อีเอ็ม 7 วัน/ครั้ง เพื่อให้จุลินทรีย์ย่อยสลายของเสีย นอกจากนี้ ยังมีบางรายใช้วิธีธรรมชาติในการแก้ไขปัญหาน้ำเสีย เช่น สารสกัดจากสะเดาเติมลงในน้ำ ควบคู่ไปกับการเติมน้ำเพื่อเพิ่มออกซิเจน และบางรายใช้วิธีการเติมสารเคมีเพื่อแก้ไขน้ำเสีย ซึ่งเป็นวิธีการสะดวกรวดเร็ว แต่ผลเสีย คือ สารเคมีจะตกค้างซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการย่อยสลายสารเคมีค่อนข้างนาน

วิธีการแก้ไขปัญหาน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้งที่ดีที่สุด คือ

1. **การป้องกันไม่ให้เกิดน้ำเสีย** แนวทางในการแก้ไขคือ การบริหารจัดการน้ำที่ดี การตรวจสอบคุณภาพน้ำสม่ำเสมอ และการไม่ปล่อยน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้งลงสู่แหล่งน้ำตามธรรมชาติ ควรใช้วิธีธรรมชาติในการแก้ไขปัญหาน้ำเสียก่อน ด้วยการจัดทำบ่อพักน้ำเสียในทุกๆ รายและทำการปรับปรุงคุณภาพน้ำ การเพิ่มออกซิเจน เติมนูนาขาว ใช้สาหร่ายช่วยในการย่อยสลายของเสียจนน้ำมีคุณภาพดี และได้รับการตรวจสอบจากตัวแทนชุมชนหรือหน่วยงานรัฐ แล้วจึงจะปล่อยออกสู่แหล่งน้ำตามธรรมชาติได้ และลดการใช้สารเคมีในการแก้ไขน้ำเสีย เพราะจะได้ไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ และชุมชน

2. **วิธีการควบคุมน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้ง** การควบคุมน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้ง จากการสัมภาษณ์ในกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงพบว่า ถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ถ้าเกิดน้ำเสียในบ่อเลี้ยง กุ้งก็ตายไม่สามารถจับขายได้ ดังนั้น เกษตรกรผู้เลี้ยงจึงได้ควบคุมน้ำตลอดเวลาไม่ให้เน่าเสีย ตั้งแต่การตรวจสอบคุณภาพน้ำสม่ำเสมอ ทั้งก่อนการเลี้ยง ระหว่างการ

เลี้ยง การสังเกตสีของน้ำ การควบคุมอาหาร การเจริญเติบโตของกุ้ง บางรายควบคุมพื้นที่ในการเลี้ยง โดยการไม่เลี้ยงกุ้งเต็มพื้นที่ ก็จะแบ่งพื้นที่เพื่อจัดทำบ่อสำหรับพักน้ำเสียและปรับปรุงคุณภาพน้ำ จำนวน 2 บ่อ ก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำตามธรรมชาติหรือนำกลับมาใช้เลี้ยงกุ้งในรอบต่อไป ดังนั้นแนวทางควบคุมน้ำเสียที่ได้ผลและไม่กระทบต่อชุมชนคือ การจัดการด้านพื้นที่ โดยต้องมีบ่อสำหรับพักน้ำและปรับปรุงคุณภาพน้ำ จำนวน 2 บ่อหมุนเวียนกัน และอีกประการหนึ่งซึ่งได้จากเก็บข้อมูล คือ การให้เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง หมุนเวียนน้ำใช้ในการเลี้ยงกุ้ง เพื่อลดปริมาณน้ำเสียที่จะปล่อยออกจากบ่อเลี้ยงกุ้ง และประหยัดต้นทุนในการเลี้ยงอีกด้วย

3. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับน้ำเสียและการจัดการร่วมกัน จากการสัมภาษณ์ในเรื่องของความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับน้ำเสียและการจัดการร่วมกัน ต่างมีความรู้ความเข้าใจ ถึงความสำคัญของน้ำ ที่มีต่อตนเองและชุมชน เพราะน้ำเหล่านี้ จะต้องใช้การดำรงชีวิต การเกษตร การเพาะปลูก รวมถึงในครัวเรือน โดยมีความเห็นพ้องกันว่าน้ำเสียในพื้นที่ตำบลบ้านใหม่ เป็นน้ำเสียที่เกิดจากการเลี้ยงกุ้งมากที่สุด ถึงแม้จะมีเพียง 30 กว่าราย แต่พื้นที่ในการเลี้ยงมีถึง 1 ใน 5 ของพื้นที่ทั้งตำบล คุณภาพน้ำจากบ่อเลี้ยงกุ้งนั้นไม่สามารถจะนำมาใช้ประโยชน์ได้ ในทางกลับกันส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมาก ทั้งต่อชุมชน ประชาชนที่อาศัยใกล้เคียงรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ อีก โดยให้เหตุผลเพิ่มเติมว่าการเลี้ยงกุ้งต้องใช้น้ำเป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งตลอดระยะเวลาของการเลี้ยง น้ำเหล่านี้จะต้องปรับสภาพน้ำอยู่เสมอ ให้เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของกุ้ง มีปริมาณที่เต็ม มีของเสียที่กุ้งขับถ่าย รวมถึงเชื้อแบคทีเรียที่มีอยู่ในน้ำพบว่า น้ำเสียต้องผ่านกระบวนการหรือบำบัดให้ดีขึ้นก่อนจึงจะปล่อยลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ โดยผู้ก่อให้เกิดน้ำเสียจะต้องรับผิดชอบ โดยทุกกลุ่มมีความเห็นและเข้าใจถึงผลกระทบของน้ำเสียที่เกิดขึ้น ซึ่งน้ำเสียเหล่านั้นหากผ่านการบำบัดแล้วสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ วิธีการแก้ไขปัญหา น้ำเสีย ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นความรับผิดชอบของผู้ก่อให้เกิดน้ำเสีย ภาครัฐ และผู้ที่ได้รับผลกระทบ เพื่อร่วมกันป้องกันและแก้ไข ทั้งนี้ ยังมีความเห็นตรงกันว่า การบริหารจัดการน้ำที่ดี จะช่วยลดปัญหาและเป็นวิธีป้องกันน้ำเสียได้ดีที่สุด

ปัจจัยที่สนับสนุนการแก้ไขปัญหา น้ำเสีย

การรับรู้ข้อมูลข่าวสารถือเป็นสิ่งสำคัญประการแรก โดยกลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบ มีการพูดคุย การแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นของผู้เลี้ยงกุ้งด้วยตนเอง จะช่วยให้การเลี้ยงกุ้งได้ผลดี และเป็นการช่วยกันป้องกันและแก้ปัญหาน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้งร่วมกัน โดยอาศัย

ประสบการณ์ของแต่ละคน รวมถึง ภาครัฐ ที่มีหน้าที่ดูแลความเป็นอยู่ของประชาชน ควรมีการสำรวจและจัดทำทะเบียนคนผู้เลี้ยงกุ้ง ส่งเสริมด้านความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้ง โดยเฉพาะเกษตรกรรายใหม่ หรือไม่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงกุ้ง การเชิญวิทยากร กรมประมง กองควบคุมมลพิษและสิ่งแวดล้อม มาให้ความรู้ ถึงวิธีการเลี้ยงกุ้งที่ดี ไม่มีผลกระทบต่อชุมชน และสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้น ควรให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเช่น อบต. และตัวแทนผู้ได้รับผลกระทบ เข้าไปตรวจสอบในเรื่องคุณภาพน้ำก่อนที่จะปล่อยลงสู่ธรรมชาติ หน่วยงานรัฐควรจะลงพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ ในการตรวจสอบคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำตามธรรมชาติและแจ้งประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับทราบ และหากผู้เลี้ยงกุ้งไม่ยอมบำบัดน้ำก่อนปล่อยลงสู่ธรรมชาติก็แจ้งข่าวสารต่อท้องถิ่น ผู้นำชุมชนเพื่อเข้ามาตรวจสอบ การสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ทุกฝ่ายเห็นถึงผลกระทบที่เกิดจากน้ำเสีย หากทิ้งไว้โดยไม่มีการแก้ไข จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและคุณภาพน้ำในพื้นที่ที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ การให้รางวัลกับผู้ที่มีส่วนช่วยในการรักษาแหล่งน้ำตามธรรมชาติ การยกย่องเกษตรกรเลี้ยงกุ้งที่มีการบริหารจัดการน้ำโดยไม่ก่อให้เกิดน้ำเสีย การบำบัดน้ำเสียและนำกลับมาใช้ใหม่ โดยไม่ปล่อยน้ำเสียสู่ธรรมชาติ การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา น้ำเสียเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะทุกฝ่ายต่างใช้ประโยชน์จากน้ำและทรัพยากรธรรมชาติ หากไม่ร่วมมือกันในการดูแลรักษา ป้องกันรักษาไว้แล้วสิ่งเหล่านั้นคงไม่มีเหลือให้ลูกหลานหรือชุมชนได้ใช้ประโยชน์ได้ การมีส่วนร่วมดังกล่าว ควรเป็นการร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสนอความคิดเห็นให้ทุกคนมีบทบาทในชุมชน เพื่อได้ข้อสรุปที่ต่างฝ่ายต่างต้องการ สำหรับภาครัฐควรเป็นแกนหลักในการประสานงานกับหน่วยงาน ชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา น้ำเสีย โดยการมีส่วนร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ

ความคิดเห็นของประชาชนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับน้ำเสียที่เกิดจากการเลี้ยงกุ้ง ได้ข้อสรุปดังนี้

1. แนวทางในการป้องกันน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้ง

1.1. สำหรับเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง ควรศึกษา ทำความเข้าใจก่อนลงมือเลี้ยง ควรหาที่ปรึกษาที่มีความรู้ความชำนาญในการให้คำแนะนำ ระบบการบริหารจัดการภายในบ่อเลี้ยงกุ้ง โดยเฉพาะการบริหารจัดการน้ำ และการตรวจสอบ ปรับปรุงคุณภาพน้ำ ก่อนปล่อยลงสู่ธรรมชาติ การจัดพื้นที่สำหรับการเลี้ยงกุ้ง ต้องมีบ่อสำหรับพักน้ำเสียเพื่อทำการปรับปรุงคุณภาพ โดยใช้วิธีทางธรรมชาติ เช่น การใช้จุลินทรีย์ สาหร่ายหรือสารเคมีที่ไม่เป็นอันตรายต่อ

สัตว์น้ำและทรัพยากรธรรมชาติ ช่วยกำจัดของเสียในน้ำก่อน รวมถึง การรวมกลุ่มกัน เพื่อให้
คำปรึกษา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการเลี้ยง และการจัดการน้ำให้เกกันและกัน

1.2. สำหรับผู้ที่ได้รับผลกระทบ ควรใส่ใจถึง ผลกระทบของน้ำเสียให้มาก
ขึ้น ด้วยการเฝ้าระวังไม่ให้มีน้ำเสียที่ยังไม่ผ่านการบำบัดลงสู่ธรรมชาติ การเข้าร่วมตรวจสอบ
การบริหารจัดการน้ำของผู้เลี้ยงกุ้ง ว่ามีประสิทธิภาพเพียงใด

1.3. สำหรับหน่วยงานของรัฐ ควรสร้างความตระหนัก ความเข้าใจ ถึง
ผลกระทบที่เกิดขึ้นให้กับชุมชน โดยเฉพาะเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง ด้วยการหมั่นตรวจคุณภาพน้ำใน
แหล่งน้ำตามธรรมชาติ การขุดลอกคูคลอง เพื่อให้ น้ำไหลเวียนได้สะดวก เพื่อแจ้งเตือน
ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับทราบหากเกิดน้ำเสียขึ้น รวมทั้งจัดสรรงบประมาณสำหรับ
ส่งเสริมอาชีพ และศูนย์เทคโนโลยีเกษตรตำบลที่ต้องส่งเสริมอาชีพเลี้ยงกุ้ง เพื่อให้การเลี้ยงกุ้ง
อย่างถูกวิธี ตามหลักวิชาการ มีการบริหารจัดการน้ำที่ถูกต้องภายในบ่อ ด้วยการเชิญวิทยากร
ผู้มีความรู้ เช่น กรมประมง กองควบคุมมลพิษ ฯลฯ มาให้ความรู้กับชุมชน เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง
เพื่อจะได้ไม่ก่อให้เกิดน้ำเสีย รวมถึงการกำหนดพื้นที่สำหรับการเลี้ยงกุ้งให้มีความชัดเจน

2. แนวทางการแก้ไขปัญหาน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้ง

2.1. สำหรับเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งทุกราย ควรมีบ่อสำหรับบำบัดหรือแก้ไขน้ำ
เสียก่อนปล่อยสู่ธรรมชาติ ไม่ว่า น้ำเสียจะเกิดขึ้นจากสาเหตุใดก็ตาม อย่างน้อย 2 บ่อ
โดยเฉพาะเมื่อจะมีการปล่อยน้ำเสียสู่ธรรมชาติ ควรสูบน้ำเข้าสู่บ่อพักการใช้จุลินทรีย์บำบัดน้ำ
เสีย เดิมอากาศ รวมถึงการให้ชุมชน/หน่วยงานรัฐ ได้ตรวจสอบคุณภาพน้ำจากบ่อเลี้ยงกุ้งก่อน
ปล่อยสู่ธรรมชาติ การออกกฎหมายเพื่อบังคับใช้ สำหรับผู้ก่อเกิดน้ำเสียต้องเป็นผู้รับผิดชอบ

2.2. ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากน้ำเสียที่เกิดจากการเลี้ยงกุ้ง ควรร่วมมือกัน
แก้ไข ไม่ใช่ถือเป็นหน้าที่ของรัฐเพียงฝ่ายเดียวในการแก้ไขน้ำเสีย

2.3. หน่วยงานของรัฐ ต้องจัดสรรงบประมาณในการแก้ไขน้ำเสียจากการ
เลี้ยงกุ้ง หรือถ้ายังมีการปล่อยน้ำเสียโดยไม่ผ่านการปรับปรุงคุณภาพ สร้างแรงจูงใจเพื่อให้
ผู้เลี้ยงกุ้งไม่ปล่อยน้ำเสียลงสู่ธรรมชาติหรือให้น้ำน้ำเสียเหล่านั้นปรับปรุงคุณภาพและนำ
กลับมาเลี้ยงกุ้งต่อไป หากยังปล่อยน้ำเสียลงสู่ธรรมชาติ รัฐต้องใช้กฎหมายบังคับเพื่อ
รับผิดชอบความเสียหายที่เกิดขึ้น

3. วิธีการควบคุมน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้ง

3.1. เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง จะต้องบริหารจัดการภายในบ่อเลี้ยงกุ้งให้ดี ตั้งแต่
ปริมาณลูกกุ้งที่ปล่อย ไม่หนาแน่นเกินไป เพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน การควบคุมอาหาร

ให้เหมาะสมกับความต้องการของกึ่ง เพื่อไม่ให้มีของเหลือและเกิดเป็นน้ำเสีย อีกทั้งการตรวจคุณภาพน้ำภายในบ่ออย่างสม่ำเสมอ การเติมน้ำ เพื่อเติมออกซิเจนให้น้ำมีคุณภาพตลอดเวลา นอกจากนี้ควรมีพื้นที่สำหรับกักเก็บน้ำเสีย เพื่อลดปริมาณที่จะปล่อยสู่ธรรมชาติ หรือเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ได้

3.2. ผู้ที่ได้รับผลกระทบ ควรเข้าเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อเสนอความคิดเห็นในการจัดการเกี่ยวกับน้ำเสีย

3.3. หน่วยงานภาครัฐ ควรสร้างแรงจูงใจ หรือคอยกำกับดูแล หรือกำหนดขอบเขตระยะเวลาการเลี้ยงในรอบปี การออกหน่วยตรวจสอบคุณภาพน้ำอย่างสม่ำเสมอ หากไม่มีเครื่องมือและผู้ชำนาญการ ควรประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมดำเนินการ รวมถึงการประชาสัมพันธ์สร้างจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกฝ่ายลดและรู้จักควบคุมแก้ไขน้ำเสียที่เกิดขึ้นก่อน

ข้อเสนอแนะ

แนวทางการจัดการน้ำเสียจากการเลี้ยงกึ่งแบบมีส่วนร่วม ที่ควรให้ความสำคัญ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและต่อเนื่อง มีดังนี้ คือ

1. หน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลควรมีหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการเกษตรโดยตรง เพื่อวางแผนในการแก้ไขน้ำเสียจากการเลี้ยงกึ่งทั้งระยะสั้นและระยะยาว

1.1. แผนระยะสั้น ได้แก่ การขุดลอกคูคลอง ให้การระบายน้ำเสียมีประสิทธิภาพ น้ำจืดสามารถเข้าถึงพื้นที่เพาะปลูกได้ การใช้จุลินทรีย์ในการบำบัดน้ำเสียตามแหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อปรับปรุงคุณภาพน้ำให้ดีขึ้น การติดตั้งเครื่องเติมอากาศในแหล่งน้ำเสีย เพื่อเพิ่มปริมาณออกซิเจนในน้ำให้มากขึ้น และการจัดทำคู่มือเบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการน้ำ แจกจ่ายให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ทราบและร่วมกันแก้ไข การตั้งหน่วยพิทักษ์น้ำ เพื่อคอยสอดส่องไม่ให้มีการปล่อยน้ำเสียที่ยังไม่มีการบำบัดลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ

1.2. แผนระยะยาว ได้แก่

1) การจัดโซนนิ่ง หรือจำกัดพื้นที่ในการเลี้ยงกึ่ง เพื่อควบคุมปริมาณน้ำเสียจากการเลี้ยงกึ่งให้อยู่ในวงจำกัด โดยให้ตั้งอยู่บริเวณปลายพื้นที่ เพื่อไม่ให้ปล่อยผลกระทบต่อพื้นที่ที่ใช้น้ำจืดในการอุปโภคบริโภค

2) การขึ้นทะเบียนผู้เลี้ยงกุ้งในพื้นที่ จัดทำประวัติ และสอบถาม ข้อมูลพื้นที่ในการเลี้ยงกุ้ง วิธีการเลี้ยงกุ้ง วิธีการจัดการน้ำเสีย ว่ามีความรู้ความเข้าใจเพียงใด ซึ่ง อบต.ต้องสนับสนุนในเรื่องดังกล่าวด้วยการประสานวิทยากรจากหน่วยงานที่รับผิดชอบด้าน สัตว์น้ำ เช่น กรมประมงมาให้ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้ง และการจัดการน้ำเสียอย่างถูกวิธี เพื่อ ป้องกันไม่ให้เกิดน้ำเสีย ส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันของชุมชน ส่งเสริมการหมุนเวียนน้ำภายในบ่อ เพื่อลดปริมาณน้ำเสียที่จะปล่อยสู่ธรรมชาติ

3) การทำความเข้าใจและสร้างสำนึกในการรับผิดชอบต่อ สิ่งแวดล้อมร่วมกัน สร้างกฎกติกาในการใช้น้ำร่วมกัน เพื่อให้เกิดการยอมรับ เกิดความเป็น ธรรมกับทุกฝ่าย เช่น การให้ผู้เลี้ยงกุ้งทุกรายต้องมีพื้นที่สำหรับปรับปรุงคุณภาพน้ำก่อนปล่อย ลงสู่ธรรมชาติ

4) การเก็บภาษีด้านมลพิษ สำหรับผู้ที่ก่อให้เกิดมลพิษ เพื่อนำมาใช้ ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

5) จัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำ มีคณะกรรมการที่มาจาก ทุกภาคส่วนในพื้นที่ เช่น ผู้บริหาร อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนจากเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง ตัวแทนจากชุมชนที่ได้รับผลกระทบ ตัวแทนจากหน่วยงานกรมประมง ตัวแทนจากหน่วยงาน สาธารณสุข เพื่อร่วมกันทำงานในการสำรวจ รวบรวมข้อมูลน้ำที่มีอยู่ในพื้นที่ ทำการตรวจสอบ คุณภาพน้ำ และควบคุมคุณภาพน้ำให้ดีขึ้นเสมอ

6) การจัดตั้งกองทุนรักษาสีน้ำสิ่งแวดล้อม โดย อบต.เป็นแกนนำในการ จัดตั้ง โดยให้เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งทุกรายหรือผู้ที่ก่อให้เกิดมลพิษในพื้นที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก เพื่อ การรณรงค์ ป้องกันในการรักษาสีน้ำสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะทรัพยากรน้ำที่ทุกฝ่ายต่างใช้ประโยชน์ ร่วมกัน

2. เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง จะต้องตระหนักและเข้าใจถึงผลกระทบจากเลี้ยงกุ้งอยู่ เสมอ ด้วยการแสวงหาความรู้อย่างถูกต้องในการเลี้ยงกุ้ง การจัดการน้ำอย่างมีคุณภาพ เพื่อไม่ ก่อให้เกิดน้ำเสียจนส่งผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมการหมั่นตรวจสอบคุณภาพน้ำอย่าง สม่ำเสมอตลอดระยะเวลาของการเลี้ยง การบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยสู่ธรรมชาติ ด้วยการเติม ออกซิเจน การใช้จุลินทรีย์ช่วยบำบัดน้ำเสีย รวมถึงความใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อมการลดปริมาณ น้ำเสียที่จะปล่อยลงสู่ธรรมชาติ ด้วยการหมุนเวียนน้ำที่ใช้ในการเลี้ยงกุ้ง

3. ชุมชนควรเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการชุมชนร่วมกันหน่วยงานภาครัฐ ในการ ตรวจสอบคุณภาพน้ำจากการเลี้ยงกุ้งที่จะปล่อยลงสู่ธรรมชาติเพื่อควบคุมคุณภาพและลด

ผลกระทบของน้ำเสียที่มีต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการเฝ้าระวัง และร่วมฟื้นฟูคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติให้ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. 2549. **มาตรฐานการบำบัดน้ำเสีย**. ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด

กองควบคุมมลพิษ. 2009. **คุณภาพน้ำและการจัดการ** กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ไพโรจน์ นิลนนท์. 2553. **การส่งเสริมอาชีพเลี้ยงกุ้งโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านใหม่**.

[การศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น]. ขอนแก่น: วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ความตระหนักในการจัดการน้ำเสียของผู้บริหาร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสุราษฎร์ธานี

Conscientious Waste Water Management by Local Government in Surat Thani Province

นุสรณ์ วุฒิสักดิ์¹
ศุภวัฒน์กร วงศ์ชนาวุ²

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางในการเสริมสร้างความตระหนักในการจัดการน้ำเสียของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษามาจาก ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี และอำเภอพุนพิน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการศึกษาพบว่า การที่จะทำให้ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความตระหนัก และมีพฤติกรรมที่ดี เพื่อที่จะได้เป็นตัวอย่างที่ดีที่สามารถถ่ายทอดความรู้สู่คนที่อยู่อาศัยในชุมชนโดยการบอกให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น ให้เห็นผลอย่างเป็นรูปธรรมนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องให้องค์ความรู้ที่ถูกต้องและเหมาะสมควบคู่กับการสร้างจิตสำนึก เพื่อถ่ายทอดไปยังชุมชนในการร่วมติดตามตรวจสอบและเฝ้าระวังซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็น และจะช่วยให้ท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการกับปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Abstract

This research had the objective of developing guidelines for promoting a sense of concern and responsibility for waste water management by managers of local administrative organizations (LAO) in Surat Thani Province. Data were collected by in-depth interviews with LAO administrators in Muang and Phunpin Districts. This study found that the administrators need to actually see the methods and good outcomes of waste water management systems as opposed to just providing print information. The responsible staff need to provide regular training and consciousness raising for the administrators and the community so there is a system of checks and

¹ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ภาควิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² คณบดีวิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

balances and inspections to ensure compliance. This model can be generalized to local resource conservation for sustainable environments.

คำสำคัญ: การจัดการน้ำเสีย

Keyword: waste water management

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันพบว่าปัญหาน้ำเสียทวีความรุนแรงเข้าขั้นวิกฤต สาเหตุเนื่องมาจากการขยายตัวของชุมชนเมืองและประชากรที่เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องรัฐบาล จึงมีนโยบายในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมโดยการเร่งรัดการควบคุมมลพิษจากน้ำเสีย ซึ่งให้ความสำคัญกับการจัดการระบบบำบัดน้ำเสียต้นทาง โดยบำบัดน้ำเสีย ณ แหล่งกำเนิดให้มีคุณภาพดีก่อนจะระบายลงสู่แหล่งน้ำทั่วไป เพื่อเป็นการช่วยลดปริมาณ น้ำเสียและเป็นการปรับปรุงคุณภาพน้ำให้ดีขึ้น ดังนั้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งมีหน้าที่เป็นหน่วยงานหลัก ในการกำจัดขยะมูลฝอย สิ่งปฏิกูลและน้ำเสียจึงต้องให้ความสำคัญและแก้ไขปัญหา น้ำเสียของ ท้องถิ่น ซึ่งสิ่งสำคัญที่สุดที่จะช่วยให้การดำเนินการจัดการน้ำเสียในชุมชนได้รับการแก้ไขก็คือ ผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมีความตระหนักต่อปัญหาดังกล่าว และสามารถ ถ่ายทอดความตระหนักสู่ชุมชนของตนเองเพื่อเป็นการพัฒนาการจัดการน้ำเสียอย่างยั่งยืนใน ชุมชนต่อไป

ความตระหนักเป็นกลไกในการสร้างลักษณะนิสัย โดยเป็นที่ยอมรับกันว่าสามารถ คงทนและอยู่ได้นานในจิตของมนุษย์ เป็นการปูพื้นฐานทางด้านจิตใจให้มีความรู้ที่ชัดเจน ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ สำหรับเรื่องราวต่างๆ แล้วค่อยบูรณาการนำศาสตร์ต่างๆ มาใช้ให้ เกิดผลที่เป็นรูปธรรม ซึ่งความตระหนักตามความหมายจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของ คำตระหนัก (กริยา) ว่ารู้ประจักษ์ รู้ชัดเจน (กิตติภูมิ มีประดิษฐ์, 2552) ดังนั้น ความตระหนักในปัญหาน้ำเสีย จึงหมายถึง การรู้ประจักษ์ชัดหรือรู้ชัดเจนในเรื่องปัญหา น้ำเสีย มองเห็นปัญหาน้ำเสียเป็นปัญหาที่ทุกคนต้องรับผิดชอบ และเป็นเรื่องเร่งด่วนที่ จำเป็นต้องมีการส่งเสริมและปลูกฝังให้เกิดแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า เพราะปัจจุบันสภาพน้ำ กำลังเสื่อมโทรมตามลำดับ แนวทางที่แก้ปัญหาได้ดีที่สุดต้องเริ่มที่มนุษย์ โดยมนุษย์ต้อง ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและแนวคิด โดยคำนึงถึงความสำคัญของการรักษาคุณภาพของแหล่งน้ำ สำนึกในบุญคุณที่ธรรมชาติหยิบยื่นชีวิตและปัจจัยเกื้อหนุนการดำรงชีวิตให้โดยปราศจาก

สิ่งทดแทน ด้วยการลดและหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่จะทำให้เกิดปัญหาน้ำเสีย และหันมาใส่ใจในการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อร่วมกันอนุรักษ์แหล่งน้ำให้คงสภาพที่สมบูรณ์ และสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนสืบไป ดังจะเห็นได้จากความสำเร็จของการอนุรักษ์แม่น้ำประแสเทศบาลตำบลเมืองแกลง (ประภาพรรณ อุ่นอบ, ฅกัทรประภาสุชาติ, 2549) ด้วยการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกให้ผู้คนหันมาสนใจและร่วมอนุรักษ์ลุ่มน้ำประแสโดยมุ่งเน้นการควบคุมการเกิดมลพิษจากแหล่งกำเนิดและป้องกันมลพิษทางน้ำ เพื่อฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแม่น้ำประแส จนประสบความสำเร็จและเป็นต้นแบบบทเรียนในการขับเคลื่อนเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่

จังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีทั้งชายฝั่งทะเล และลุ่มน้ำขนาดใหญ่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวสูงมีชื่อเสียงระดับโลก เป็นแหล่งชุมชนหลักที่มีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ สังคม อุตสาหกรรมและเป็นศูนย์กลางการคมนาคมการเกษตร เป็นที่รองรับแรงงาน จึงทำให้มีประชากรเพิ่มขึ้นพร้อมๆ กับการขยายตัวของชุมชนอย่างรวดเร็ว และมีกิจกรรมหลากหลายรูปแบบเกิดขึ้นกระจุกกระจายอยู่ทั่วไป โดยที่หน่วยงานของรัฐไม่สามารถควบคุมได้ ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญคือ ปัญหาน้ำเสีย และปัญหาขยะมูลฝอย ซึ่งส่งผลกระทบต่อดำเนินชีวิตของประชาชนและสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 14 สุราษฎร์ธานี ได้รวบรวมข้อมูลการตรวจสอบคุณภาพน้ำจากแม่น้ำตาปี-พุมดวง จากจุดเก็บตัวอย่างน้ำ จำนวน 9 สถานี ผลการตรวจสอบพบว่า คุณภาพแม่น้ำตาปี-พุมดวง ส่วนใหญ่ร้อยละ 70.4 จัดอยู่ในแหล่งน้ำประเภทที่ 3 ซึ่งเป็นคุณภาพน้ำที่จัดอยู่ในเกณฑ์พอใช้ และร้อยละ 29.6 จัดอยู่ในแหล่งน้ำประเภทที่ 4 ซึ่งเป็นคุณภาพน้ำที่จัดอยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรม ส่วนคุณภาพน้ำทะเลชายฝั่งจังหวัดสุราษฎร์ธานี ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนกลาง ได้ทำการเก็บตัวอย่างน้ำเพื่อตรวจวิเคราะห์และคำนวณค่าดัชนีคุณภาพน้ำทะเล จำนวน 10 สถานี ทั้งระยะห่างจากฝั่ง 100 เมตร และระยะห่างจากฝั่ง 500 เมตร ผลการตรวจสอบพบว่า คุณภาพน้ำทะเลระยะห่างฝั่ง 100 เมตร อยู่ในเกณฑ์พอใช้และเสื่อมโทรม ในขณะที่คุณภาพน้ำทะเลที่ระยะห่างฝั่ง 500 เมตร อยู่ในเกณฑ์ดีและพอใช้ ส่วนปริมาณน้ำเสียชุมชนทั้งหมดในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีประมาณ 60,500 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน และปริมาณความสกปรกประมาณ 5,500 กิโลกรัมต่อวัน (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค 14, 2551) โดยปัจจุบันสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 14 สุราษฎร์ธานี ซึ่งมีภารกิจในการเฝ้าระวังติดตามและตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อม ก็ยังไม่สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ครอบคลุมทุกพื้นที่ เนื่องจากขาดแกนนำระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารองค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่นไม่ให้ความสำคัญ ดังจะเห็นได้จากรายงานผลการดำเนินงานเกี่ยวกับการออกเทศบัญญัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เรื่อง การติดตั้งบ่อดักไขมัน บำบัดน้ำเสียในอาคาร เพื่อเป็นการบังคับใช้ในพื้นที่รับผิดชอบ ซึ่งให้ความสำคัญกับการจัดการระบบบำบัดน้ำเสียในครัวเรือนและชุมชน โดยบำบัดน้ำเสีย ณ แหล่งกำเนิดต้นทางให้มีคุณภาพดีก่อนจะระบายลงสู่แหล่งน้ำทั่วไป เพื่อเป็นการช่วยลดปริมาณน้ำเสียและเป็นการปรับปรุงคุณภาพน้ำให้ดีขึ้น จากจำนวนเทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบลทั้งหมด 137 แห่ง มีการออกเทศบัญญัติเพียงแค่ 57 แห่ง ซึ่งคิดเป็น 41.6 % เท่านั้น (สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2552)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญของท้องถิ่นในการจัดการน้ำเสียในชุมชน ทั้งนี้ เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ที่ต้องทำตามพระราชบัญญัติที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นถือปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีงบประมาณ บุคลากรและการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่จะทำให้การจัดการน้ำเสียประสบความสำเร็จขึ้นได้ แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินการดังกล่าว หากผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่มีความตระหนัก และเป็นผู้ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันจะนำไปสู่การตระหนักต่อการคุ้มครอง ดูแล บำรุงรักษาแหล่งน้ำในชุมชน โดยการสร้างความเข้าใจให้ประชาชน/ชุมชน ได้รู้ประจักษ์ชัด หรือรู้ชัดเจนในเรื่องดังกล่าว ก็อาจจะไม่ประสบความสำเร็จ และนำไปสู่การร่วมกันแก้ไขปัญหาน้ำเสียชุมชนที่อาจเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้วต่อไปได้

การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความตระหนักในการจัดการน้ำเสียของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และเพื่อศึกษาแนวทางในการเสริมสร้างความตระหนักในการจัดการน้ำเสียของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษานี้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วยผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (นายกเทศมนตรี และนายกองค์การบริหารส่วนตำบล) ในเขตอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จำนวน 13 คน และอำเภอพุนพิน จำนวน 14 คน ซึ่งเป็นจุดบรรจบของกลุ่มน้ำสายหลักทั้งสองของจังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ ลุ่มน้ำตาปีและพุมดวง รวมทั้งสิ้น จำนวน 27 คน

ข้อมูลคุณภาพน้ำแม่น้ำตาปี-พุมดวง

แม่น้ำตาปีเป็นแม่น้ำที่มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาหลวงในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ไหลผ่านอำเภอลำปาง อำเภอทุ่งใหญ่ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช แล้วไหลผ่านอำเภอเวียงสระ อำเภอพระแสง อำเภอเคียนซา อำเภอพุนพิน และอำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ก่อนจะไหลลงสู่ทะเลอ่าวไทยที่อ่าวบ้านดอน แม่น้ำตาปีมีความยาวประมาณ 232 กิโลเมตร ส่วนแม่น้ำพุมดวง เป็นแม่น้ำที่มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาภูเก็ดด้านตะวันตกของจังหวัดสุราษฎร์ธานี คือแถบจังหวัดพังงา จังหวัดกระบี่ และทางตอนใต้ของจังหวัดระนองที่อำเภอพนม ไหลผ่านอำเภอพนม อำเภอบ้านตาขุน อำเภอคีรีรัฐนิคม อำเภอพุนพิน บรรจบกับแม่น้ำตาปีทางฝั่งซ้ายที่ตำบล ท่าข้าม อำเภอพุนพิน แม่น้ำพุมดวง ยาวประมาณ 120 กิโลเมตร ปัจจุบันนี้แม่น้ำพุมดวงตอนบนสายหลักได้ถูกกั้นทำเป็นเขื่อน คือ เขื่อนรัชชประภา หรือเขื่อนเชี่ยวหลาน แต่ยังมีคลองเล็กๆ อีกหลายสายอยู่ใต้เขื่อน คลองที่สำคัญ 3 สาย คือ คลองยัน คลองพะแสง และคลองสก

ความตระหนักด้านความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับปัญหาน้ำเสียของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดน้ำเสีย ผลการศึกษา สรุปได้ดังต่อไปนี้

1) การดำรงชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ซึ่งน้ำเสียที่ปล่อยออกมาส่วนใหญ่เกิดจากครัวเรือนและสถานที่ต่างๆ ในชุมชนอย่างเช่น โรงเรียน ตลาด แผงลอยร้านอาหาร โรงแรม โรงพยาบาล ฯลฯ ซึ่งเกิดจากการประกอบอาหาร การใช้ห้องน้ำ ห้องส้วม การซักล้างเครื่องนุ่งห่มและภาชนะต่างๆ การทำความสะอาดบ้านเรือน ซึ่งมีทั้งมูลฝอยซากพืช เศษอาหาร ไขมัน และสิ่งปฏิกูลอื่นๆ เจือปนอยู่ อีกทั้งมีขยะที่ถูกทิ้งจากการใช้สอยจากบ้านเรือนต่างๆ รวมทั้งการทิ้งซากพืช ซากสัตว์เน่าเปื่อย หรือสิ่งปฏิกูลอื่นลงแหล่งน้ำ ในขณะที่น้ำเสียที่มาจากประกอบอาชีพของคนในชุมชน เช่น การทำยางแผ่นดิบ การทำการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การประมง เป็นต้น ซึ่งการเกิดน้ำเสียจะ ในลักษณะนี้จะมีทั้งสารเคมี กรด และด่างต่างๆ เช่น น้ำเสียจากการทำยางแผ่นดิบจะมีลักษณะเป็นกรดซึ่งใช้ผสมในน้ำยาล้างเพื่อทำให้ยางแข็งตัว น้ำเสียจากการทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์จะมีในลักษณะของปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืชหรือจากมูลสัตว์

2) โรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ เช่น โรงงานปาล์มน้ำมัน โรงงานผลิตยางแผ่น โรงงาน ผลิตอาหารกระป๋อง ซึ่งน้ำเสียจะเกิดขึ้นในจากกระบวนการผลิต การล้างวัตถุดิบ การทำความสะอาดอุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งน้ำโรงงานอุตสาหกรรมจะมีการปนเปื้อนสารเคมี มีความเป็นกรดเป็นด่าง บ้างก็มีสารอินทรีย์ สารอนินทรีย์ บ้างก็มีสี บ้างก็มีความขุ่นและมีสิ่งสกปรก ละลายปนอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งถึงแม้ว่าปริมาณน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมมีปริมาณน้ำที่น้อยกว่าจากอาคารบ้านเรือน แต่มีมลพิษเข้มข้นมาก เมื่อถูกปล่อยลงสู่แหล่งน้ำ ณ จุดใดจุดหนึ่ง ก็จะเกิดน้ำเน่าเสียได้

3) ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งปัญหาดังกล่าวจะทำให้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเริ่มเปลี่ยนไปตามความเจริญที่เข้ามาไม่ว่าจะเป็นการอุปโภค บริโภค เช่น จากการบริโภคที่ต้องอาศัยความรวดเร็ว ต้องใช้ภาชนะบรรจุภัณฑ์ที่พร้อมเดินทาง ซึ่งมักจะเป็นชนิดที่ไม่สามารถย่อยสลายได้ง่าย อย่างเช่น ถูพลาสติก กล่องโฟม เป็นต้น และในขณะที่เมื่อมีความเจริญเกิดขึ้นก็จะมีชุมชนเกิดขึ้นตามมาเป็นจำนวนมาก มีความต้องการบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ทำให้การถมดินเพื่อสร้างหมู่บ้านจัดสรร การสร้างห้างสรรพสินค้าใหญ่ๆ สร้างถนน อาคารบ้านเรือน สร้างรुक้าไปในแม่น้ำมีเป็นจำนวนมาก ทำให้ระบบไหลเวียนของแหล่งน้ำธรรมชาติถูกขัดขวาง หรือเป็นการปิดกั้นการทางน้ำก่อให้เกิดสภาพน้ำขังและเน่าเหม็น และเมื่อชุมชนหนาแน่นขึ้นก็จะเกิดขยะมูลฝอยเป็นจำนวนมาก หากเกิดฝนตกน้ำไหลหลาก น้ำท่วม ก็จะชะล้างความสกปรกต่างๆ ลงสู่แม่น้ำลำคลอง หรือเกิดการอุดตันของแหล่งน้ำ

ผลการศึกษาลักษณะน้ำเสียส่วนใหญ่จะสังเกตได้จาก กลิ่น สี มีขยะและคราบน้ำมันลอยอยู่บนผิวน้ำ มีฟองอากาศมีความขุ่น การตกตะกอนของน้ำ เกิดก๊าซพิษและมีกลิ่นเหม็น อุณหภูมิน้ำสูง สัตว์น้ำไม่สามารถใช้ชีวิตอยู่ได้หรือลดจำนวนลง ระบบน้ำไหลเวียนไม่ดี การเกิดสาหร่ายจำนวนมากในแม่น้ำลำคลอง

ผลกระทบของปัญหาน้ำเสียที่ต่อประชาชนและสิ่งแวดล้อมสามารถสรุปได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) กระทบต่อสุขภาพอนามัย ทั้งด้านร่างกาย ผลภาวะด้านทางเดินหายใจ เนื่องจากน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์จึงมีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม น้ำเสียเป็นแหล่ง กำเนิดของโรคต่างๆ สามารถเป็นสื่อในการแพร่กระจายเชื้อโรค เช่น โรคผิวหนัง ท้องเสีย โรคบิด อหิวาต์และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของแมลงนำโรคต่างๆ เช่น ยุงชนิดต่างๆ ที่เป็นสาเหตุของโรคไข้เลือดออก มาลาเรียและที่สำคัญยังมีเชื้อโรคจำพวกพยาธิ แบคทีเรียต่างๆ

อีกด้วย ส่วนกลั่นกรองให้เกิดความรำคาญ และกระทบต่อระบบทางเดินหายใจ ในขณะที่น้ำเสียซึ่งเกิดจากสารพิษซึ่งถูกปล่อยออกมาจากโรงงานอุตสาหกรรมจะมีสารจำพวกปรอท ตะกั่ว สารกัมมันตภาพรังสี ทำให้เกิดการสะสมในร่างกาย เกิดโรคโลหิตจาง โรคไต ความผิดปกติทางสมอง และการทำลายเนื้อเยื่อของเซลล์ภายในร่างกายได้

2) ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ ซึ่งในด้านสิ่งแวดล้อมจะกระทบในลักษณะที่ทำให้สภาพภูมิศาสตร์และระบบนิเวศเปลี่ยนไปปลาและสัตว์น้ำต่างๆ มีจำนวนลดลงและอาจสูญพันธุ์ เนื่องจากไม่สามารถดำรงชีวิตและแพร่พันธุ์ได้ ส่งผลให้ทรัพยากรทางธรรมชาติเสื่อมโทรม เกิดปัญหาน้ำท่วม น้ำฟิวดินเสีย ภูมิทัศน์เปลี่ยนแปลงไม่สวยงาม บ้านเมืองไม่น่าอยู่ และก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจตามมาเป็นลูกโซ่ เช่น เมื่อสภาพภูมิทัศน์ไม่สวยงามมีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดรายได้ของประชาชนในพื้นที่ เนื่องจากการที่น้ำมีกลิ่นเหม็นมีสีดำ มีก๊าซและกลิ่น ทำให้แหล่งน้ำมีสภาพไม่น่าดูไม่เหมาะสมต่อการพักผ่อนหย่อนใจทำให้มีผลกระทบต่อภาพรวมของประเทศโดยเฉพาะธุรกิจการท่องเที่ยวจะเกิดความเสียหาย อีกทั้งต้องเสียงบประมาณในการแก้ไขปรับปรุงให้น้ำมีคุณภาพดีขึ้น หรือถ้าฟื้นฟูใหม่ได้ก็อาจจะไม่คุ้มค่า

กล่าวโดยสรุปในด้านความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับปัญหาน้ำเสียของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเห็นได้ว่า เมื่อถามถึงสาเหตุของการเกิดปัญหาน้ำเสีย ลักษณะของน้ำเสีย และผลกระทบของน้ำเสีย พบว่า ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ มีความตระหนัก เกี่ยวกับปัญหาน้ำเสีย ผู้นำชุมชนหรือผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถชี้แนะหรือสร้างความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาน้ำเสียแก่ประชาชนในเขตพื้นที่ได้ ทั้งนี้แม้ว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการปัญหาน้ำเสียของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะไม่ได้ลงลึกในรายละเอียด แต่ความเชื่อถือในตัวบุคคลจะทำให้ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอยู่หรือที่ได้รับเพิ่มเติม ไปสู่ประชาชนในเขตพื้นที่และจะสามารถทำให้กระบวนการจัดการเกี่ยวกับปัญหาน้ำเสียในชุมชนสามารถบังเกิดผลได้

ความตระหนักด้านพฤติกรรมของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการร่วมมือป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำเสีย

จากการสัมภาษณ์ถึงการมีส่วนช่วยสร้างจิตสำนึก ความรู้ ความเข้าใจ ต่อปัญหาน้ำเสียแก่ประชาชนหรือชุมชนของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อทำการศึกษาพฤติกรรม

ของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการร่วมมือป้องกันและแก้ไขปัญหา น้ำเสีย ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีการดำเนินการในลักษณะของการฝึกอบรมให้ความรู้ การสร้างจิตสำนึก และการทำให้เป็นตัวอย่าง เช่น การจัดอบรมแม่บ้าน เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับผลกระทบจากน้ำที่ใช้ในครัวเรือน โดยการชี้ให้เห็นคุณและโทษของการไม่มีการบำบัดน้ำเสียก่อนการปล่อยลงสู่แม่น้ำลำคลอง การจัดโครงการรักษาลำคลอง ดันน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ซึ่งจะบูรณาการระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นแหล่งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยนำผู้นำชุมชนแต่ละแห่งมาถ่ายทอดความรู้ สร้างจิตสำนึกร่วมกันกับ เด็กและเยาวชนในชุมชน โครงการพัฒนาศักยภาพแกนนำเยาวชนเครือข่ายเฝ้าระวังตรวจสอบ คุณภาพน้ำ โครงการรณรงค์ไม่ทิ้งขยะลงสู่แหล่งน้ำ ให้การประชาสัมพันธ์กับประชาชนในพื้นที่ในการประชุมประจำเดือนของทุกหมู่บ้าน การจัดทำจุลินทรีย์บอล (EM ball) โยนลง แม่น้ำเพื่อฟื้นฟูสภาพแหล่งน้ำทำให้น้ำมีคุณภาพดีขึ้น ซึ่งได้มีการประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย เพื่อชักชวนคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับท้องถิ่นด้วย และมีการนำชุมชนไปศึกษาดูงาน การจัดการน้ำเสียขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นหรือหน่วยงานอื่นที่มีการจัดการน้ำเสีย ชุมชน การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาดูแลแหล่งน้ำสาธารณะ เช่น การขุดลอกคูคลอง การเก็บขยะหรือวัชพืชออกจากแหล่งน้ำ

ทางด้านการติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำชุมชนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่าผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้มีการจัดทำโครงการความร่วมมือกับ สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 14 จังหวัดสุราษฎร์ธานี ดำเนินการตั้งสถานีตรวจสอบเพื่อวัด คุณภาพน้ำโดยการอบรมให้ความรู้กับอาสาสมัครชุมชนในท้องถิ่น เพื่อดำเนินการตรวจสอบ คุณภาพน้ำตามจุดต่างๆ ซึ่งเมื่อดำเนินการเสร็จในแต่ละเดือนจะมีการแจ้งผลให้ประชาชน และ สถานประกอบการในพื้นที่ทราบ เพื่อร่วมกันเฝ้าระวังปัญหาน้ำเสียในชุมชน ให้มีความต่อเนื่อง และแก้ไขปัญหาได้ทันทั่วทั้งในกรณีคุณภาพน้ำไม่ดี หรือเสื่อมโทรม

ส่วนความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา น้ำเสียกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ อย่างเช่น การสนับสนุนงบประมาณ บุคลากรและการกำหนดแผนในการป้องกันและแก้ไขปัญหา น้ำเสีย ไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการ สนับสนุนงบประมาณการจัดซื้อสารเคมีเพื่อตรวจสอบคุณภาพน้ำ และจะมีในลักษณะการ จัดสรรงบประมาณเพื่อจัดทำโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ส่งบุคลากรและประชาชน อาสาเข้าร่วมประชุมเพื่อจะได้เป็นแกนนำในการประชุมให้ความรู้กับชุมชนเกี่ยวกับน้ำเสีย ทั้งทางด้านการป้องกันแก้ไขและเฝ้าระวัง กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานสิ่งแวดล้อม

ภาคที่ 14 จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในขณะที่ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้บรรจุแผนในการป้องกันและแก้ไขปัญหา น้ำเสียไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่นในลักษณะของยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กล่าวโดยสรุปในด้านพฤติกรรมของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการร่วมมือป้องกันและแก้ไขปัญหา น้ำเสีย เห็นว่าผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ จะไม่ให้ความสำคัญในเรื่องการติดตาม ตรวจสอบ ให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา น้ำเสีย กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการกำหนดแผนในการป้องกันและแก้ไขปัญหา น้ำเสียไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น จะมีก็เพียงแต่การมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึก ความรู้ความเข้าใจ คุณและโทษต่อน้ำเสียแก่ประชาชนหรือชุมชนเท่านั้นที่ดำเนินการ ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางแห่งเห็นว่าตัวเองเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดเล็กไม่มีศักยภาพเพียงพอ บุคลากรมีน้อยแ่งานในหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบก็รับผิดชอบแทบไม่ทัน บางแห่งก็บอกว่าในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่มีโรงงานในพื้นที่จึงไม่ค่อยมีปัญหา น้ำเสีย บางแห่งก็ขาดเครื่องมือในการตรวจสอบคุณภาพน้ำ

ความตระหนักในด้านบทบาทหน้าที่ตามกฎหมายและนโยบายในการจัดการน้ำเสียของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ผลการศึกษาในด้านบทบาทหน้าที่ตามกฎหมาย ในการจัดการน้ำเสียของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งประกอบด้วย 1) การออกกฎหมายเพื่อใช้บังคับในเรื่องการจัดการน้ำเสีย และ 2) การติดตาม ตรวจสอบ ในการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการน้ำเสีย ซึ่งเมื่อทำการสัมภาษณ์ถึงการออกกฎหมายเพื่อใช้บังคับในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่าผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้มีการออกกฎหมายเพื่อใช้บังคับในเรื่องการจัดการน้ำเสีย โดยมีการออกข้อบัญญัติ/เทศบัญญัติ เรื่อง การติดตั้งบ่อดักไขมัน เพื่อบังคับใช้ในการบำบัดน้ำเสียเบื้องต้นก่อนปล่อยน้ำเสียลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ คู คลอง ท่อระบายน้ำ ในขณะที่บางแห่งมีการออกข้อบัญญัติ/เทศบัญญัติ เรื่องการควบคุมกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและบางแห่งมีการออกข้อบัญญัติ/เทศบัญญัติ ในเรื่องตลาด เพื่อบังคับใช้ในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ส่วนเมื่อสัมภาษณ์ถึงการติดตาม ตรวจสอบ ในการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการน้ำเสีย เห็นได้ว่า ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งหมด ไม่มีการติดตาม

ตรวจสอบการบังคับใช้กฎหมาย โดยส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่า เนื่องจากขาดบุคลากรในการปฏิบัติงานในด้านนี้ ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์จะพบว่าส่วนใหญ่ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นค่อนข้างเป็นกังวลกับผลกระทบจากการบังคับใช้กฎหมายต่อฐานทางการเมืองในพื้นที่เป็นเหตุผลสำคัญ

แนวทางในการจัดการปัญหาน้ำเสียในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

เมื่อทำการสัมภาษณ์ถึงแนวทางในการจัดการปัญหาน้ำเสียในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการ ศึกษาพบว่า ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเห็นพ้องจะสรุปได้ว่า ปัญหาน้ำเสียสามารถแก้ไขได้ถ้าทุกฝ่ายร่วมมือช่วยเหลือกัน โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 14 จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักงานสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติจังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น จังหวัดสุราษฎร์ธานี และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ควรเป็นหน่วยงานหลักในการป้องกันและแก้ไขปัญหา น้ำเสีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต้องให้ความสำคัญในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นระเบียบ/กฎหมายที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งจะต้องประกาศเป็นเทศบัญญัติ/ข้อบัญญัติ บังคับใช้อย่างจริงจังจนบุคลากร/เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีความรู้ ความสามารถในการที่นำกฎหมายไปใช้ในการติดตาม ตรวจสอบ การเตรียมความพร้อมของคน ได้แก่ การให้ความรู้ ความตระหนัก การสร้างจิตสำนึกให้เกิดแก่ประชาชน การส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการดูแลและตระหนักให้ความสำคัญของผลกระทบที่ได้รับจากน้ำเสีย เช่น การจัดการอบรมให้ความรู้ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ เพื่อให้เกิดผลสืบเนื่องในการจัดตั้งกลุ่มหรือเครือข่ายในการป้องกัน การเฝ้าระวัง ลำน้ำไม่ให้เกิดเน่าเสีย งบประมาณ ซึ่งเป็นงบประมาณที่จะต้องใช้ในการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น สำหรับระบบบำบัดน้ำเสียรวมของเมืองในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใหญ่ๆอาจต้องได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐ อีกส่วนหนึ่งมาจากประชาชนทุกคนโดยเสียเป็นค่าธรรมเนียม สำหรับในส่วนของระบบบำบัดน้ำเสียแบบติดกับที่อย่างเช่น บ่อดักไขมัน ที่มีความจำเป็นต้องติดตั้งในครัวเรือน สถานประกอบการ โรงเรียน หอพักต่างๆ หากจะให้สามารถดำเนินการได้อย่างจริงจังจะต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐ และประชาชนในการสมทบทุนดำเนินการติดตั้งระบบ ซึ่งอาจมีแนวทางเลือกได้ ดังนี้

1) เจ้าของอาคารบ้านเรือนซื้อผลิตภัณฑ์บ่อดักไขมันสำเร็จรูป หรือออกค่าวัสดุอุปกรณ์บ่อดักไขมัน ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นติดตั้งให้โดยไม่คิดค่าบริการติดตั้ง

2) เจ้าของอาคารบ้านเรือนออกค่าวัสดุอุปกรณ์บ่อดักไขมันครั้งหนึ่ง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสมทบค่าวัสดุอุปกรณ์บ่อดักไขมันให้อีกครั้งหนึ่ง พร้อมก่อสร้างติดตั้งบ่อดักไขมัน

3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำเนินการก่อสร้างติดตั้งบ่อดักไขมันให้กับอาคารบ้านเรือน แล้วให้เจ้าของอาคารบ้านเรือนผ่อนชำระเงินค่าบ่อดักไขมันเป็นงวดๆ จนครบ

ในขณะที่อีกแนวทางหนึ่งที่ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้แนวคิดที่น่าสนใจคือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเปรียบเสมือนเป็นเจ้าบ้าน ความเป็นครัวเรือน ซึ่งมีพ่อบ้าน แม่บ้าน สมาชิก ในบ้าน ต้องรับรู้ปัญหาด้วยกันและต้องมีข้อมูลว่าในบ้านมีปัญหาอะไรอยู่ ซึ่งหากจะกล่าวถึงปัญหาน้ำเสียในชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องรู้ว่าในชุมชนของตนเองมีแหล่งใดบ้างที่เป็นแหล่งกำเนิดน้ำเสีย อย่างเช่น มีโรงงานอุตสาหกรรม ฟาร์มเลี้ยงสัตว์ จำนวนเท่าใด มีบ้านเรือน โรงเรียน สถานประกอบการใดบ้างที่ยังไม่มีบ่อดักไขมัน ซึ่งเมื่อรู้ถึงจำนวนและปัญหาต่างๆ ก็จะนำไปสู่ว่าจะแก้ปัญหาได้อย่างไร โดยใช้การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหา ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และมีส่วนคิดว่าจะทำอย่างไรและร่วมกันทำ เพียงแต่ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญในการที่จะนำประชาชนในท้องถิ่นร่วมแก้ไขปัญหาลงไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวเห็นได้ว่าผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องเสริมสร้างให้ประชาชนทุกคนได้รู้ ได้เข้าใจ และเข้ามามีส่วนร่วมในการเฝ้าระวัง ป้องกัน และแก้ไขปัญหา น้ำเสียในท้องถิ่นของตนเอง โดยการสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ซึ่งจะทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ ห่วงแหน ร่วมกับภาครัฐในการตรวจสอบและเฝ้าระวังการเกิดปัญหาน้ำเสียต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ปัจจุบันปัญหาสิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยเฉพาะปัญหามลพิษทางน้ำ และความเน่าเสียของแม่น้ำลำคลองแม้ว่าปัญหาน้ำเสียจะมีขึ้นเป็นปัญหาใหญ่ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี แต่ในอนาคตปัญหาเหล่านี้คงมีผลกระทบหากไม่ได้รับการแก้ไขอย่างทันทั่วทั้งจากผลการศึกษาครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงความตระหนักของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อปัญหาน้ำเสีย และได้ข้อค้นพบจากการศึกษาว่า การที่คนจะแสดงพฤติกรรมออกมาได้นั้นต้องผ่านกระบวนการทางสังคมหลากหลายขั้นตอนจึงจะทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมดังกล่าวออกมา ซึ่งความตระหนักเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญที่นำไปสู่การเกิดพฤติกรรม ดังนั้น การ

เสริมสร้างพฤติกรรมที่ดีให้กับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อที่จะได้เป็นตัวอย่างที่ดีสามารถถ่ายทอดความรู้สู่คนที่อยู่อาศัยในชุมชนโดยการบอกให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น ให้เห็นผลอย่างเป็นรูปธรรมนั้น จำเป็นที่จะต้องสร้างความตระหนักที่ถูกต้องเหมาะสมโดยอาศัยมาตรการต่างๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ที่ชัดเจนสื่อถึงอันตรายที่เกิดจากมลพิษทางน้ำ โดยชี้ให้เห็นว่าผลกระทบที่เกิดจากพฤติกรรมการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับน้ำของคนในชุมชนที่ไม่ถูกต้องนั้น จะส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนและลูกหลานอย่างไร มาตรการทางกฎหมายในการจับปรับผู้ทิ้งของเสีย ตลอดจนมาตรการทางสังคมภายในชุมชน อันจะนำไปสู่การปรับพฤติกรรมให้คนในชุมชนมีพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอนุรักษ์แม่น้ำลำคลอง

การศึกษาค้นคว้านี้จะพบว่า ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความรู้ ความเข้าใจในการจัดการน้ำเสีย แต่ยังคงมีพฤติกรรมในการร่วมมือและแก้ไขปัญหาน้ำเสียน้อย ดังนั้นควรเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ ให้แก่ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยการจัดการฝึกอบรมให้ความรู้ จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหา แนวทางแก้ไข โดยยกประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนมาอภิปรายหาข้อสรุป และมีการทำกิจกรรมในพื้นที่โดยการร่วมมือกันพัฒนาทำความสะอาดลำคลองและแหล่งน้ำในชุมชน พร้อมทั้งแจกเอกสาร แผ่นพับเกี่ยวกับการดูแลรักษาความสะอาดแก่ประชาชนในชุมชนด้วย ควรมีการจัดทำโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการที่นำไปใช้เพื่อเสริมสร้างความตระหนักและการมีจิตสำนึกเพื่อป้องกัน และแก้ไขปัญหาน้ำเสียให้ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความรู้ ความเข้าใจในการจัดการน้ำเสีย ควบคู่กับการสร้างจิตสำนึก เพื่อถ่ายทอดไปยังชุมชนในการร่วมติดตามตรวจสอบและเฝ้าระวังซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็น และจะช่วยให้ท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการกับปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดสุราษฎร์ธานี. **รายชื่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ออกเทศบัญญัติ/ข้อบัญญัติ บ่อตกไขมัน**. [เอกสารอัดสำเนา]. [ม.ป.ท.; ม.ป.พ.; ม.ป.ป.]

สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 14 สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. **สถานการณ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดสุราษฎร์ธานี**. [เอกสารอัดสำเนา]. [ม.ป.ท.; ม.ป.พ.; ม.ป.ป.]

การเพิ่มคุณภาพดินนาข้าวของเกษตรกรตำบลคลองพระยาบันลืออำเภอลาดบัวหลวง

Enhancing the Quality of Rice Paddy by Farmers in Tambon Klong Praya Ban Ler of Lat Bua Luang District

รุ่งรัตน์ พละทรัพย์
สนธยา ลือประไพ²

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาคุณภาพดินนาข้าวของเกษตรกร ปัญหาและอุปสรรคในการเพิ่มคุณภาพดินนาข้าวของเกษตรกรตำบลคลองพระยาบันลือ อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยทำการศึกษาดูแลดินใน 4 ด้านคือ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม วิธีการทำนาในปัจจุบันของเกษตรกร วิธีการเพิ่มคุณภาพดินของเกษตรกรและการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่ปลูกข้าวในตำบลคลองพระยาบันลือ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการเพิ่มคุณภาพดินจำนวน 210 คน ผลการศึกษาพบว่า

การเพิ่มคุณภาพดินในนาข้าวของเกษตรกรตำบลคลองพระยาบันลือทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม เกษตรกรไม่ให้ความสำคัญต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ และไม่มีการบังคับใช้กฎหมายกับผู้กระทำผิดต่อสิ่งแวดล้อม วิธีการทำนาในปัจจุบันของเกษตรกร มีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีอย่างต่อเนื่องเพื่อเร่งผลผลิตข้าว วิธีการเพิ่มคุณภาพดินนาข้าวของเกษตรกร ไม่มีการปลูกพืชอื่นหมุนเวียนหรือปลูกสลับในพื้นที่ และการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเกษตรกร เกษตรกรไม่ให้ความสนใจในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงมาให้คำแนะนำปรึกษาให้ความรู้แก่เกษตรกร

Abstract

This research had the objective of studying the quality of rice paddy land in Tambon Klong Praya Ban Ler of Lat Bua Luang District, Ayutthaya Province. This study looked at knowledge about environmental management, rice farming methods, ways to improve quality of rice paddy land, and promoting a conservation mindset. Data were collected from 210 rice farmers and persons responsible for improving land quality. This study found that the local farmers do not give

¹ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² อาจารย์ประจำวิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

much priority to conservation since the land is still of a good quality and there is no enforcement of laws to prevent misuse of the environment. The farmers use chemical fertilizer to increase yield. There is no crop rotation or variability of crops. There is no agency directly responsible for promoting environmental conservation values and mindset in the population.

คำสำคัญ: การเพิ่มคุณภาพดินนาข้าว

Keyword: rice paddy, land quality

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ดินเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของมนุษย์และสัตว์ เนื่องจากเป็นแหล่งผลิตอาหารสำหรับมนุษย์และสัตว์ต่างๆ ที่อาศัยบนโลกนี้ ดินในประเทศไทยมีคุณสมบัติแตกต่างกันออกไปตามวัตถุดิบกำเนิดดิน สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศในแต่ละพื้นที่ การใช้ประโยชน์ที่ดิน การจัดการที่ดิน ตลอดจนการดูแลรักษาดิน การนำที่ดินไปใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน โดยขาดการจัดการที่ถูกต้องวิธีและขาดการดูแลรักษาที่เหมาะสม จะทำให้ดินเกิดความเสื่อมโทรมขาดอินทรีย์วัตถุ เนื้อดินแน่นทึบ ดินมีสภาพเป็นกรดจัด และความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ทำให้พืชที่ปลูกให้ผลผลิตลดลง ดังนั้นจำเป็นต้องเพิ่มคุณภาพดินให้มีสภาพที่เหมาะสมต่อการปลูกพืช เพื่อเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้น โดยเพิ่มคุณภาพดินทั้งด้านกายภาพ เคมีและชีวภาพ ตลอดจนเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้สูงขึ้น

ดินที่เหมาะสมสำหรับการปลูกพืชนั้น จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 3 ประการ ประการแรก ได้แก่ คุณสมบัติทางเคมี คือ ต้องมีความสมดุลของแร่ธาตุอาหารพืชซึ่งประกอบไปด้วยธาตุอาหารพืชหลักในโตรเจน ฟอสฟอรัส และโปแตสเซียม ธาตุอาหารพืชรองประกอบไปด้วย แคลเซียม แมกนีเซียม กำมะถัน และธาตุอาหารเสริมประกอบไปด้วย เหล็ก สังกะสี ทองแดง โบรอน แมงกานีส และคลอรีน และดินต้องไม่เป็นกรดและด่าง ประการที่สอง คุณสมบัติทางกายภาพ คือ ดินต้องมีความสมดุลของอากาศ และน้ำ กล่าวคือ ดินต้องมีโครงสร้างที่ดี มีการร่วนซุย อากาศถ่ายเทได้ดี มีความสามารถในการอุ้มน้ำได้ดี เมื่อดินเกาะกันอย่างหลวมๆ เพื่อช่วยให้รากพืชสามารถแผ่ขยาย และขนไซไปหาธาตุอาหารพืชได้ง่ายใน ระยะที่กว้างและไกลเป็นดินที่อ่อนนุ่ม ไม่แข็งกระด้างและประการที่สาม คุณสมบัติทางชีวภาพ คือ เป็นดินที่มีความสมดุลของจุลินทรีย์ กล่าวคือ เป็นดินที่มีจุลินทรีย์และสิ่งมีชีวิตเล็กๆ ในดินที่เป็นประโยชน์ในปริมาณมาก ซึ่งสามารถควบคุมจุลินทรีย์และสิ่งมีชีวิตเล็กๆ ที่เป็นโทษแก่พืชในดินเป็นอย่างดี และจุลินทรีย์ที่เป็นประโยชน์ในดินสามารถสร้างกิจกรรมต่างๆ ที่

ก่อให้เกิดประโยชน์แก่พืชได้ดี เช่นสามารถย่อยแร่ธาตุในดิน ที่ยังไม่เป็นประโยชน์แก่พืช หรือให้ประโยชน์น้อยให้เป็นประโยชน์แก่พืช สร้างสารปฏิชีวนะปราบโรค และศัตรูพืชในดินได้ เสริมสร้างพลังให้แก่พืชและทำลายสารพิษในดินได้ (กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตร, ม.ป.ม.)

การเสื่อมโทรมของดินเกิดจากสาเหตุหลักสองประการคือ เป็นไปโดยธรรมชาติ เช่นเกิดจากกระแสน้ำกัดเซาะ กระแสลมพัดพาทำให้ผิวดินหลุดลอยไป และเกิดจากการกระทำของมนุษย์ได้แก่ การตัดไม้ทำลายป่า ทำให้พืชคลุมดินหมดไป การทำการเกษตรไม่ถูกวิธี เช่น การปลูกพืชชนิดเดียวในที่ดินเดิมเป็นเวลานาน การใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดแมลงติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน เป็นผลให้เกิดมลภาวะทางน้ำ อากาศ คุณสมบัติของดินเสื่อม สิ่งมีชีวิตในดินลดลงหลายประเทศหันมาผลิตสินค้าเกษตรแบบยั่งยืน เช่นการปลูกพืชโดยระบบอินทรีย์ การทำปุ๋ยหมักจากเศษพืช สัตว์ที่เหลือนในฟาร์ม เพื่อกำจัดขยะและนำกลับไปใช้ประโยชน์ในด้านการปรับปรุงคุณสมบัติของดิน เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน เพิ่มความสามารถในการอุ้มน้ำ และธาตุอาหาร เพิ่มสิ่งมีชีวิตซึ่งนำไปสู่การเพิ่มผลผลิตตลอดจนลดผลกระทบด้านมลภาวะทางนิเวศวิทยา (กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตร, ม.ป.ม.)

ตำบลคลองพระยาบันลือ อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพื้นที่ในความรับผิดชอบจำนวน 13,731 ไร่ หรือ 21.97 ตารางกิโลเมตร โดยแยกเป็นพื้นที่เพื่อปลูกข้าว 8,529 ไร่ ปลูกไม้ยืนต้น 638 ไร่ ที่อยู่อาศัย 1,670 ไร่ และอื่นๆ 2,894 ไร่ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่การทำนาข้าว คิดเป็นร้อยละ 62.12 ของพื้นที่ทั้งหมด ในอดีตเกษตรกรตำบลคลองพระยาบันลือ ปลูกข้าวเพื่อส่วนหนึ่งเป็นอาหารเลี้ยงครอบครัว และส่วนหนึ่งที่เหลือจากการเลี้ยงครอบครัวคือขายเป็นเงินรายได้หลักของเกษตรกร ดังนั้นเกษตรกรตำบลคลองพระยาบันลือ จึงทำทุกวิถีทางเพื่อเพิ่มปริมาณและผลผลิตโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่ตามมา ปัจจุบันการปลูกข้าวของเกษตรกรตำบลคลองพระยาบันลือ เปลี่ยนแปลงไปเป็นการปลูกเพื่อการค้า มีการใช้ปุ๋ยและสารเคมีที่ใช้ป้องกันและกำจัดศัตรูพืชมากเพราะสะดวก และเพิ่มปริมาณผลผลิตข้าวมากขึ้นการปลูกข้าวของเกษตรกรตำบลคลองพระยาบันลือจะทำการอย่างต่อเนื่อง โดยไม่มีการพักดินหรือปรับปรุงและบำรุงรักษาดิน ไม่ได้ปลูกพืชหมุนเวียนอื่นๆ ซึ่งเป็นธรรมชาติที่พืชย่อยต้องดูดเอาธาตุอาหารในดินไปใช้ เมื่อไม่มีการปลูกพืชหมุนเวียนอื่นๆ นานเข้าดินจะเสื่อมโทรมลง

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาพฤติกรรมของเกษตรกรในการเพิ่มคุณภาพดินนาข้าวของเกษตรกรตำบลคลองพระยาบันลือ เพื่อเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาและการเพิ่มคุณภาพดินในนาข้าวของเกษตรกรตำบลคลองพระยาบันลือ อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัด

พระนครศรีอยุธยาและบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองพระยาบันลือในเรื่องของการส่งเสริมสนับสนุน การดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขององค์การบริหารส่วนตำบลให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการศึกษา

วิธีดำเนินการศึกษาเริ่มต้นด้วยการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรหมอดินประจำหมู่บ้าน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 11 คน และกลุ่มเกษตรกรจำนวน 30 คน

ผลการศึกษา

การเพิ่มคุณภาพดินนาข้าวของเกษตรกรตำบลคลองพระยาบันลือ จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาทั้ง 2 กลุ่มเป้าหมาย ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ทำนาข้าวโดยการเข้าพื้นที่ จึงมีการทำนาปีละ 3 ครั้ง เพราะไม่ต้องการให้เสียโอกาสจากการเช่านา และมีน้ำเพียงพอให้ทำนาตลอดทั้งปี ส่วนผู้ที่ทำนาเป็นของตนเองเห็นว่าควรทำนาปีละ 2 ครั้ง เพราะต้องการให้มีน้ำเพียงพอต่อการทำนาของเกษตรกรทุกรายในการทำนา มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมาแนะนำให้ความรู้เรื่องของปุ๋ยที่จำเป็น ต้องใช้ในนาข้าวควรใช้ปุ๋ยเคมีที่มีธาตุอาหารของพืชครบถ้วนและควรใช้ควบคู่ไปกับการใช้ปุ๋ยธรรมชาติหรือปุ๋ยหมัก เพื่อเพิ่มความร่วนซุยให้แก่ดินมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมาให้คำแนะนำในเรื่องดิน ควรมีการพักดิน โดยการปลูกพืชหมุนเวียน นอกจากนี้ เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นว่า การทำนาในปัจจุบันควรทำข้าวนาปรัง เพราะต้องทำนาในนาเช่าและมีน้ำเพียงพอเพียงส่วนน้อยเห็นว่าในปัจจุบันควรทำนาปีเพราะจะได้มีการพักดินและน้ำจะได้เพียงพอต่อการทำนาของเกษตรกรทุกรายโดยเกษตรกรใช้น้ำในการทำนาจากลำคลอง และใช้น้ำจากชลประทาน

2. วิธีการทำนาในปัจจุบันของเกษตรกร

ปัจจุบันการทำนา ใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีในนาข้าวทั้งหมด ซึ่สารเคมี และปุ๋ยเคมีในระบบเงินเชื่อที่รวมดอกเบี้ย การทำนาข้าวส่วนใหญ่ ผลิตเพื่อขาย มีเพียงบางส่วนผลิตเพื่อขายและมีเหลือเพื่อบริโภคด้วย และมีการใช้เทคโนโลยีในการทำนาข้าว เพราะสะดวก รวดเร็วและมีบางส่วนทำนาข้าวโดยใช้แรงงานคนและเทคโนโลยีควบคู่กันไป

3. วิธีการเพิ่มคุณภาพดินนาข้าวของเกษตรกร

เกษตรกรส่วนใหญ่ เคยประสบปัญหาดินเสียจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในนาข้าว สำหรับผู้ที่ไม่เคยประสบปัญหาจากการใช้ปุ๋ยเคมี/สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในนาข้าว เพราะใช้ปุ๋ยเคมีควบคู่กับปุ๋ยธรรมชาติ วิธีเพิ่มคุณภาพดินนาข้าวโดยการใช้ปุ๋ยหมัก รองลงมาเพิ่มคุณภาพดินในนาข้าวโดยการใช้ปุ๋ยนอร์มัลและเพิ่มคุณภาพดินในนาข้าวโดยการปลูกพืชหมุนเวียน

เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นว่าการใช้ปุ๋ยเคมี ทำให้ผลผลิตข้าวเพิ่มมากขึ้นแต่มีบางส่วนเห็นว่าการใช้ปุ๋ยหมักจะช่วยให้ผลผลิตข้าวเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการปรับปรุงดินทำให้ดินร่วนซุยเพิ่มอินทรีย์วัตถุในดินมากขึ้น แต่การใช้ปุ๋ยเคมีจำนวนมากทำให้ดินเสีย ทำให้ดินแน่นทึบไม่ร่วนซุย โสณแอฟริกันมีประโยชน์ต่อการเพิ่มคุณภาพในดิน

วิธีการเพิ่มคุณภาพดินนาข้าว เกษตรส่วนใหญ่รู้จักวิธีการเพิ่มคุณภาพดินในนาข้าวโดยภูมิปัญญาชาวบ้านจากบรรพบุรุษบางคนรู้จักวิธีการเพิ่มคุณภาพดินนาข้าว จากการจัดอบรมของหน่วยงานต่างๆ รู้จักวิธีการเพิ่มคุณภาพดินในนาข้าวจากการอ่านวารสาร จากข่าวโทรทัศน์

ทางด้านการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกษตรส่วนใหญ่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการเพิ่มคุณภาพดิน เคยได้รับการถ่ายทอดความรู้การเพิ่มคุณภาพดินเพื่อให้มีการใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตและรายได้

เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้รับการสนับสนุนปัจจัยการเพิ่มคุณภาพดินมีเพียงส่วนน้อยมาก เคยได้รับการสนับสนุนปัจจัยการเพิ่มคุณภาพดิน โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจัดอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกร ดังนั้น ส่วนใหญ่ต้องการให้องค์การบริหารส่วนตำบล สนับสนุนวิทยากรให้ความรู้ด้านการเพิ่มคุณภาพดิน ต้องการให้องค์การบริหารส่วนตำบลสนับสนุนงบประมาณให้แก่เกษตรกรในการเพิ่มคุณภาพดิน ในท้องถิ่น/ชุมชนไม่มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ เนื่องจากไม่มีความรู้ ไม่มีผู้นำในการจัดตั้ง

ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการเพิ่มคุณภาพดินนาข้าว เพื่อให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ตลอดไป

1. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรในเรื่องของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม พบว่าเกษตรกรไม่ให้ความสำคัญต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ยัง

มีความอุดมสมบูรณ์ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นของประชาชนทุกภาคส่วนไม่ใช่ตัวบุคคล ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนและไม่มีการบังคับใช้กฎหมายกับผู้กระทำความผิดต่อสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการส่งเสริม โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดีในการช่วยป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อมควรมีการบูรณะฟื้นฟูป่า เป็นการฟื้นฟูป่าสภาพของสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมหรือถูกทำลายให้มีลักษณะเหมือนเดิม ควรมีการถนอมรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นการอนุรักษ์ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพเพื่อให้มีการใช้ที่ยาวนาน เช่น การอนุรักษ์ดินโดยการปลูกพืชหมุนเวียน การใช้ปุ๋ยหมักแทนปุ๋ยเคมีหรือใช้ควบคู่กัน การไถกลบแทนการเผา และสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนโดยมีแกนนำที่สนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร อาจเป็นหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรเอกชนที่มีศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อม

2. วิธีการทำนาในปัจจุบันของเกษตรกร

ปัญหาและอุปสรรคที่พบจากวิธีการทำนาในปัจจุบันของเกษตรกร พบว่าในปัจจุบันของเกษตรกรทำนาปีละ 3 ครั้ง เป็นการทำนาข้าวแบบนาปรัง นาที่ทำเป็นนาเช่ามีต้นทุนของการเช่านาอยู่ด้วย เพื่อให้คุ้มกับต้นทุนการผลิตเกษตรกรที่ปลูกข้าวจึงต้องทำนาปีละ 3 ครั้ง และมีการใช้สารเคมีเพื่อเร่งผลผลิตโดยต้นทุนการผลิตเป็นแบบสินเชื่อ

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการทำนาปีละ 2 ครั้งเพื่ออนุรักษ์ดินให้มีการพักหน้าดิน โดยการปลูกพืชหมุนเวียนสลับกับการทำนา ควรใช้ปุ๋ยหมักควบคู่ไปกับการใช้สารเคมีและให้เกษตรกรจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายในการทำนาเพื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายในครั้งที่ผ่านมาและมีการเก็บต้นทุนการผลิตไว้เพื่อให้ระบบสินเชื่อหมดไป

3. วิธีการเพิ่มคุณภาพดินนาข้าวของเกษตรกร

ปัญหาและอุปสรรคที่พบจากวิธีการเพิ่มคุณภาพดินนาข้าวของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ทำนาข้าวจากนาเช่า เกษตรกรไม่ต้องการเสียโอกาสจากการเช่า จึงเลือกทำนาปีละ 3 ครั้ง เพื่อให้คุ้มต้นทุนการเช่านา ทำให้ไม่มีเวลาในการเพิ่มคุณภาพดินในนาข้าวโดยการใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืชมากกว่าการใช้ปุ๋ยหมักหรือการปลูกพืชหมุนเวียนเพราะ

ได้ผลผลิตที่รวดเร็วกว่าการใช้ปุ๋ยหมักหรือใช้วิธีธรรมชาติซึ่งล่าช้า วิธีการเพิ่มคุณภาพดินในแต่ละครั้งต้องใช้เวลานาน

ข้อเสนอแนะ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานส่งเสริมการเกษตร พัฒนาชุมชนหรือหน่วยงานอื่น ควรให้การสนับสนุนปัจจัยด้านการส่งเสริมการเพิ่มคุณภาพดินให้แก่เกษตรกร ได้แก่การจัดอบรม วิธีการผลิตปุ๋ยและหรือน้ำยากำจัดวัชพืชที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

4. การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเกษตรกร

ปัญหาและอุปสรรคที่พบจากการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรไม่ให้ความสนใจในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงมาให้คำแนะนำปรึกษา ให้ความรู้แก่เกษตรกร ไม่มีแรงจูงใจในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขาดความร่วมมือในหมู่คณะ ไม่มีงบประมาณในการสนับสนุนการจัดทำโครงการต่างๆ ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้องใช้ระยะเวลา

ข้อเสนอแนะ

ควรใช้มาตรการทางสังคม โดยการสร้างความร่วมมือจากทุกส่วน เช่นองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หรือการจัดตั้งชมรมส่งเสริมการอนุรักษ์ โดยจะต้องมีการสร้างและปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์และให้การศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งตระหนักถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งต้องทำให้รัดกุม ไม่เปิดโอกาสให้ผู้เห็นแก่ตัวใช้เป็นเครื่องมือทำลายประโยชน์ส่วนรวม เช่น หน่วยงานรัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องร่วมกันวางแผนในการดำเนินการป้องกัน รักษาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง พร้อมทั้งสร้างแรงจูงใจเช่นการมอบรางวัลให้แก่เกษตรกรตัวอย่างที่มีการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกษตรกรมีความรู้สึกร่วมด้วยในการอนุรักษ์ธรรมชาติ เป็นต้น

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาดังกล่าวข้างต้นจึงควรมีการส่งเสริม โดยการให้ความรู้กับเกษตรกรเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดีในการช่วย

ป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อการใช้ทรัพยากร ธรรมชาติที่ยาวนาน โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และให้องค์การบริหารส่วนตำบลออกข้อบังคับตำบลด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อบังคับใช้กับประชาชนในพื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรให้การสนับสนุนปัจจัยด้านการส่งเสริมการเพิ่มคุณภาพดินให้แก่เกษตรกร เช่นการจัดการอบรมส่งเสริมให้ความรู้แก่เกษตรกร จัดทำโครงการเพื่อสร้างความมีส่วนร่วมของประชาชนในการปลูกจิตสำนึกให้รู้จักหวงแหนธรรมชาติในพื้นที่ของตนเพื่อให้มีความอุดมสมบูรณ์ที่ยาวนาน และมีข้อเสนอแนะดังนี้คือ

1. เกษตรกร ควรทำนาปีละ 2 ครั้งเพื่อให้มีการพักหน้าดิน โดยการปลูกพืชหมุนเวียน สลับกับการทำนา ควรใช้ปุ๋ยหมักควบคู่กับการใช้สารเคมี และให้เกษตรกรจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายในการทำนาเพื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายในครั้งที่ผ่านๆ มาและมีการเก็บต้นทุนการผลิตไว้เพื่อให้ระบบสินเชื่อน่าเชื่อถือ

2. การเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านการบริหารจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในด้านบุคลากร งบประมาณและการแก้ไขกฎหมายที่เป็นอุปสรรค โดยเฉพาะด้านงบประมาณที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดสรรให้ครอบคลุมทุกด้าน จึงทำให้สัดส่วนงบประมาณด้านการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมไม่เพียงพอ

3. สนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนและสร้างความเข้มแข็งให้ท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบรรลุผลและมีความยั่งยืน การมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพต้องมีการสื่อสารด้านสิ่งแวดล้อมมีการพัฒนาองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกัน โดยนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ ตลอดจนการจัดการความรู้ให้เป็นระบบ ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การสร้างฐานพลังประชาชน โดยให้ประชาชนในพื้นที่เป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญในการป้องกัน เฝ้าระวังและติดตามตรวจสอบ ตั้งแต่การแจ้งให้รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและทันต่อเหตุการณ์ การสร้างกลไกในการร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมพิจารณาตัดสินใจร่วมดำเนินการ ร่วมเป็นหุ้นส่วนรับผิดชอบ จนถึงขั้นการมอบอำนาจการจัดการให้ประชาชนและท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

กรมพัฒนาที่ดิน สำนักนิเทศและถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนาที่ดิน. เอกสารเพื่อการถ่ายทอดเทคโนโลยีชุดความรู้และเทคโนโลยีการพัฒนาที่ดิน.

สถานการณ์และสาเหตุของการเกิดน้ำท่วมในเขตเทศบาลเมืองคอหงส์

Status and Causes of Flooding in Kor Hong Tambon Municipality

ฉลอง สุวรรณะ¹

ประชาสรรค์ แสนภักดี²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอสถานการณ์น้ำท่วม สาเหตุของการเกิดน้ำท่วมในเขตเทศบาลเมืองคอหงส์ อำเภอหาดใหญ่ โดยวิธีการประชุมประชาคมผู้ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 105 คน

ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุที่ทำให้เกิดน้ำท่วมมีดังนี้ ขาดการบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ขาดแก้มลิงเพื่อจัดการเก็บน้ำคลอง ร.7 ,ร.8, ร.9,ร.10 ฯลฯรวมทั้งการเชื่อมต่อระบายน้ำสายย่อยลงสู่ระบายน้ำสายหลัก เพื่อรวบรวมและลำเลียงน้ำ การบังคับน้ำโดยการปิด-เปิดประตูน้ำเพื่อลำเลียงน้ำไปสู่พื้นที่รับน้ำ หรือออกไปสู่คลองตามธรรมชาติ เป็นต้น ขาดงบประมาณในการก่อสร้างระบบระบายน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากการสร้างแก้มลิงหรือคลองระบายน้ำ เช่น คลองระบายที่ 5 หรือที่ 6 ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ซึ่งเกินศักยภาพทางเทศบาลเมืองคอหงส์ และการบังคับใช้กฎหมายควบคุมการถมที่ เทศบาลเมืองคอหงส์ยังไม่มีเทศบัญญัติการขุดดินและถมที่ ซึ่งจะกำหนดพื้นที่ห้ามขุดดินหรือถมดินเพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการ น้ำหลาก การก่อสร้างที่ไม่ไปกีดขวางทางระบายน้ำ

Abstract

This research had the objective to study the status and causes of flooding in Kor Hong Tambon Municipality of Hat Yai District, Songkhla Province. Data were collected by public meetings with 105 key informants from the community. This study found that there was a lack of efficient water management and a lack of 'kaem ling' for the various canals (Nos. 7 – 10). In addition, there was an inadequate system of linking drainage channels from smaller canals to larger waterways; inefficient management of the opening and closing of water gates; and a lack of budget for construction of more waterways. There are inadequate laws and enforcement to control landfills which obstruct the flow of run-off water.

คำสำคัญ: สถานการณ์และสาเหตุของการเกิดน้ำท่วม

Keyword: status and causes of floods

¹ มหาวิทยาลัยสุรนารี ภาควิชาการปกครองท้องถิ่น สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² อาจารย์ประจำวิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาอุทกภัยเป็นปัญหาอุกฤตสำคัญยิ่งที่มีผลต่อประชาชน เพราะกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินต่าง ๆ มากมาย ก่อให้เกิดความสูญเสียต่อระบบเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ซึ่งเมื่อเกิดอุทกภัยขึ้นแล้วต้องอาศัยระยะเวลาและงบประมาณเป็นจำนวนมากในการฟื้นฟูให้คืนกลับสู่สภาพเดิม

เทศบาลเมืองคองหงส์เป็นหนึ่งในพื้นที่ชุมชนสำคัญ ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของอำเภอหาดใหญ่ มีพื้นที่ในความรับผิดชอบดูแล จำนวน 34.5 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตทางด้านทิศเหนือติดกับเขตเทศบาลเมืองคลองแหและเทศบาลตำบลน่าน้อย ด้านทิศใต้ติดกับเขตเทศบาลเมืองบ้านพรุ ด้านทิศตะวันตกติดกับเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ เทศบาลเมืองควนลัง และด้านทิศตะวันออกเป็นแนวเขาคองหงส์ติดกับพื้นที่อำเภอนาหม่อม พื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะภูมิประเทศว่าครั้งหนึ่งเป็นที่ราบเชิงเขา ซึ่งมีศักยภาพสูงในการลงทุนด้านธุรกิจ อสังหาริมทรัพย์ รวมทั้งการย้ายมาตั้งถิ่นฐาน โดยมีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ในเขตเทศบาลมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินไปจากเดิม อย่างก้าวกระโดด โดยที่ไม่ได้มีการจัดเตรียมมาตรการด้านผังเมืองและการจัดเตรียมระบบสาธารณูปโภครองรับไว้แต่เริ่มแรก ทำให้พื้นที่ชุมชนในเขตเทศบาลหลายแห่งต้องประสบกับปัญหาทั้งในด้านการจราจร ด้านสิ่งแวดล้อมและปัญหาน้ำท่วม ซึ่งนับวันจะขยายวงกว้างและมีความรุนแรงมากขึ้น

เนื่องจากการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคในเขตเทศบาลเมืองคองหงส์ ไม่มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบโครงข่ายที่มีประสิทธิภาพ และไม่ได้คำนึงถึงสภาพการใช้ประโยชน์ในที่ดินอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะในส่วนระบบการระบายน้ำ ยังไม่มีการวางระบบท่อสายหลักสายรองและอาคารบังคับน้ำที่มีขีดความสามารถ รองรับน้ำระบายออกสู่คลองธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขังในพื้นที่อยู่เป็นประจำ โดยมีสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ จากสภาพภูมิประเทศตามธรรมชาติที่ชุมชนตั้งอยู่ และการขาดการจัดระบบผังเมือง เพื่อเตรียมการขยายตัวของชุมชนแต่เริ่มแรกจะเห็นได้จากปัญหาน้ำท่วมที่เกิดขึ้นในทุกชุมชนและแทบทุกบ้าน ถนนสายหลักของชุมชน ทั้งในลักษณะน้ำจากที่สูงไหลหลากผ่านน้ำท่วมขังระบายออกสู่ทางน้ำธรรมชาติได้ไม่ทันและจากน้ำเอ่อล้นคลอง

แหล่งน้ำที่รองรับและเกี่ยวข้องกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมในเขตเทศบาลเมืองคองหงส์ 1) คลองในพื้นที่ของเทศบาลเมืองคองหงส์มีคลองธรรมชาติจำนวน 3 สาย คือ คลองอู่ตะเภา คลองหะ และคลองเรียน 2) คลองระบายน้ำที่เกิดจากการขุดขึ้นเพื่อแก้ปัญหา

น้ำท่วมในพื้นที่เทศบาลเมืองคองหงส์มีคลองที่ขุดขึ้นมาเพื่อการระบายน้ำท่วมจากแนวพระราชดำริฯ จำนวน 3 สาย คือ คลองระบายน้ำที่ 4 คลองระบายน้ำที่ 5 และคลองระบายน้ำที่ 6 และ 3) หนอง บึง และอื่นๆ

หนองน้ำและบึงรับน้ำที่สำคัญๆ ได้แก่ บึงกักเก็บน้ำ(แก้มลิง) ของเทศบาลนครหาดใหญ่ บริเวณบ้านโนไไร่ อ่างเก็บน้ำในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ บึงน้ำในศูนย์วิจัยการยาง บึงกักน้ำบริเวณค่ายเสนารักษ์และบึงกักน้ำภายในสวนสาธารณะของเทศบาลนครหาดใหญ่ ซึ่งหนองน้ำและบึงรับน้ำที่กล่าวถึงจะตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาของเทือกเขาคองหงส์ ซึ่งเป็นตอนบนของเมืองเป็นจุดแรกที่รองรับน้ำจากเทือกเขาคองหงส์ (กรมชลประทานกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2545)

จากการเติบโตของเทศบาลเมืองคองหงส์ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วต่อเนื่อง และเป็นไปอย่างไร้ทิศทาง ขาดการวางแผนการพัฒนาที่เป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการระบายน้ำที่เหมาะสม การถมที่ดินตามใจชอบเพื่อปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย โดยไปกีดขวางทางน้ำเดิมหรือที่ซึ่งเป็นแหล่งรับน้ำธรรมชาติ ประกอบกับบางพื้นที่เป็นที่ลุ่มต่ำ เป็นแหล่งรับน้ำซึ่งจะไหลหลากเป็นประจำทุกปี ซึ่งจะส่งผลก่อให้เกิดความสูญเสียด้านทรัพย์สินของประชาชนในมูลค่ามหาศาล

ในการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาหน้าน้ำท่วมนั้น นับแต่ยกฐานะเป็นเทศบาลเมืองก็ได้ดำเนิน การวางระบบการระบายน้ำ โดยการสร้างท่อเมนสายหลักบางสาย การขุดลอกร่องน้ำทางน้ำไหลหลากธรรมชาติ บึง แหล่งรับน้ำ การขุดโคลน ในคูระบายน้ำ ฯลฯ แต่เนื่องจากบางปีปริมาณน้ำมีมากมาย ซึ่งไหลบ่ามาจากเทือกเขาคองหงส์ จนเกินศักยภาพของระบบที่มีอยู่จะรองรับได้ การศึกษาสถานการณ์และสาเหตุของการเกิดน้ำท่วม จึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะนำเสนอในบทความนี้

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการประชาคม จำนวน 105 คน โดยแบ่งออกเป็นดังนี้ 1) คณะกรรมการชุมชนในเขตเทศบาลเมืองคองหงส์ จำนวน 50 ราย 2) ตัวแทนประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมจำนวน 30 ราย และ 3) งานช่างสุขาภิบาลเทศบาลเมืองคองหงส์ จำนวน 25 คน

สถานการณ์น้ำท่วมในเขตเทศบาลตำบลคองหงส์

เทศบาลเมืองคองหงส์ มีขนาดพื้นที่ 34.57 ตารางกิโลเมตร หรือ 21,606.3 ไร่ พื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบเชิงเขาคองหงส์ลาดลงไปสู่คลองอุตะเกาเป็นเส้นแนว ของเขตตำบลควนลัง กับตำบลคองหงส์ สภาพดินส่วนใหญ่เป็นดินลูกรังและดินร่วนปนทรายมีบางแห่งเป็นดินเหนียว

ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองคองหงส์ แบ่งออกได้เป็น 3 เขต ดังนี้

พื้นที่เขต 1

ลักษณะของพื้นที่เขต 1 มีคลองระบายน้ำที่ 5 เป็นแหล่งรับน้ำที่ไหลหลากมาจากเทือกเขาคองหงส์ อาคาร บ้านเรือน ค่ายทหารและน้ำบางส่วนจากเทศบาลนครหาดใหญ่ เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2553 ที่ผ่านมามีเกิดภาวะน้ำท่วมฉับพลัน น้ำเอ่อล้น คลองระบายน้ำที่ 5 ไหลบ่าเข้าท่วมบ้านเรือนประชาชนประมาณ 2,000 หลังคาเรือน และก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินมากมาย ซึ่งกินบริเวณไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ของพื้นที่โดยน้ำท่วมสูงเฉลี่ย 1.00 เมตร

สภาพพื้นที่เขต 1 แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ช่อด้านบนจากถนนกาญจนาภิเษยถึงคลองระบายน้ำที่ 5 ช่วงนี้พื้นที่มีลักษณะเป็นที่ราบ ลาดเอียง ซึ่งโดยสภาพแล้วจะไม่มีโอกาสน้ำท่วมขัง แต่เนื่องจากการก่อเกิดของเมืองในระยะแรกเริ่มขาดการวางแผนการพัฒนาที่เหมาะสม ไม่มีแผนในการควบคุมการก่อสร้างอาคาร บ้านเรือน ถนนคับแคบ คดเคี้ยว คูระบายน้ำเล็กและตื้นไม่เชื่อมต่อ ระบบระบายน้ำขนาดใหญ่ไม่มี จึงเกิดปัญหาน้ำท่วมอย่างรวดเร็ว

2. ช่วงระหว่างคลองระบายน้ำที่ 5 ถึงคลองเตย ช่วงนี้สภาพเดิมจะเป็นที่ลุ่มแอ่งรับน้ำที่ทำนา ปัจจุบันมีการถมดินและเกิดหมู่บ้านจัดสรรเป็นจำนวนมาก โดยขณะนี้ระบบสาธารณูปการไม่สมบูรณ์ขาดการควบคุมและบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด เมื่อฝนตกหนักน้ำจะไหลไม่ทันและน้ำท่วมเมืองอย่างรวดเร็ว

เขตที่ 1 พื้นที่ชุมชนคลองเตย คลองเป็ด และคองหงส์ สถานการณ์น้ำท่วมในพื้นที่ดังกล่าวเกิดขึ้น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งเกิดจากน้ำฝนที่มีปริมาณมาก เกิดน้ำไหลหลากจากที่สูงบริเวณเทือกเขา คองหงส์มาสู่ในพื้นที่ทำให้น้ำจำนวนมากระบายไม่ทัน เนื่องจากขาดโครงสร้างของระบบระบายน้ำที่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะรองรับปริมาณน้ำฝนได้ จึงไหลบ่าเข้าท่วมบ้านเรือนของประชาชน ซึ่งปริมาณน้ำท่วมไม่สูงมากนัก (ประมาณ 40-50 เซนติเมตร.) และระยะเวลาการท่วมก็ไม่นาน ยกเว้นพื้นที่บางส่วนซึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีการปลูกสร้างอาคารมาก่อน ปัจจุบันกลายเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำคล้ายแอ่งกระทะ เช่น ชุมชนภาสว่าง ซอย 3 คลองเตย ซอยลูกแก้ว

ซอย 12/1 กาญจนวนิช-ซอยพาฝัน-ซอยเยื้องบำรุง ฯลฯ ซึ่งเกิดจากการที่ผู้ทำประโยชน์ที่ดินทำการถมดินให้สูงขึ้น อีกส่วนหนึ่งเกิดจากน้ำเอ่อล้นจากการท่วมในพื้นที่เทศบาลนครหาดใหญ่ และเอ่อล้นจากคลองระบายน้ำที่ 5 ซึ่งการท่วมจะเป็นการท่วมขยายวงกว้างทั่วทุกพื้นที่ และปริมาณการท่วมจะท่วมในระดับปานกลางจนถึงสูง สร้างความเสียหายต่อบ้านเรือนและทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก

พื้นที่เขต 2

ลักษณะของพื้นที่ประกอบด้วยสถานที่ราชการขนาดใหญ่ๆ ได้แก่ ค่ายเสนาณรงค์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และศูนย์วิจัยการยาง ซึ่งการก่อสร้างอาคารและระบบสาธารณูปการต่างๆจะได้มาตรฐาน มีการวางผังและออกแบบที่เหมาะสม ดังนั้นจึงไม่ประสบปัญหาน้ำท่วม ประกอบกับภายในหน่วยงานราชการทั้ง 3 แห่งนั้น จะมีแหล่งกักเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่รองรับน้ำจากเทือกเขาคลองหรีดและหน่วยงานทั้ง 3 นี้ จะตั้งอยู่ด้านบนของเมืองและอยู่บนที่สูงเชิงเขา

เขตที่ 2 พื้นที่ชุมชนทุ่งโดนและทุ่งรี ซึ่งเป็นพื้นที่รับน้ำจากคลองแม่เรียนไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำแก้มลิงบริเวณชุมชนบ้านโนไไร่ ผันสู่คลองระบายน้ำที่ 6 ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวถูกขนาบข้างด้วยแนวถนนปทุมณกัณฑ์ที่ด้านเหนือและถนนกาญจนาภิเษกด้านทิศใต้ ซึ่งจากสถานการณ์น้ำท่วมเกิดจากต้องมีการเร่งระบายน้ำบริเวณอ่างเก็บน้ำแก้มลิง เนื่องจากไม่สามารถรองรับน้ำไว้ได้ ทำให้น้ำเอ่อล้นจากคลองระบายน้ำสมทบกับน้ำที่ไหลลงมาจากถนนปทุมณกัณฑ์ และถนนกาญจนาภิเษก-ทุ่งโดนทำให้น้ำท่วมพื้นที่บริเวณดังกล่าว โดยเฉพาะพื้นที่ที่อยู่ติดกับคลองระบายน้ำที่ 6 คือชุมชนหมู่บ้านปาล์มซิดี และพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมที่เป็นพื้นที่ลุ่มต่ำคล้ายแอ่งกระทะ ซึ่งเกิดจากผู้ทำประโยชน์ที่ดินรอบข้างถมดินให้สูงขึ้น คือชุมชนหมู่บ้าน PSU ซึ่งจะมีน้ำท่วมปริมาณสูง อย่างไรก็ตามในพื้นที่ดังกล่าวน้ำจะลดลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากสภาพพื้นที่ลาดชันลงไปสู่พื้นที่ของเทศบาลนครหาดใหญ่ ชุมชนคลองเรียน ยกเว้นพื้นที่หมู่บ้าน PSU ซึ่งเป็นพื้นที่คล้ายแอ่งกระทะดังกล่าวไว้ ซึ่งการท่วมของน้ำในพื้นที่เขตนี้ใช้ระยะเวลาประมาณ 30-40 นาที น้ำก็จะเริ่มลดลงสู่ระดับปกติ ซึ่งจะไม่ค่อยส่งผลความเสียหายต่อทรัพย์สินมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ในเขตที่ 1

พื้นที่เขต 3

ลักษณะของพื้นที่แบ่งออกเป็น 2 โซน ได้แก่

1. โชนแหล่งรับน้ำ ได้แก่ บ้านคลองหะและบ้านปลักธง ทั้ง 2 บ้านจะเป็นแหล่งรับน้ำโดยสภาพธรรมชาติเป็นทางน้ำไหลหลากในช่วงฤดูฝน น้ำจะไหลบ่ามาจากอำเภอนาหม่อมและบางส่วนจะไหลเอ่อมาจากคลองอู่ตะเภา ประกอบกับการปลูกสร้างบ้านเรือน การถมที่ที่ต่างคนต่างถมตามใจชอบ ขาดการควบคุมดูแลและบังคับใช้กฎหมาย บ้านเรือนที่ปลูกสร้างก่อนๆจะกลายเป็นปลูกสร้างอยู่ในแอ่งน้ำ น้ำระบายไม่ได้จึงเกิดการท่วมขัง

2. โชนบ้านทุ่งโค่นและบ้านทุ่งริบบริเวณนี้ เป็นแหล่งพาณิชยกรรมของเมืองที่กำลังเจริญเติบโตและขยายตัว มีแหล่งประกอบการมากมายทั้งหอพัก แมนชั่น บ้านพักอาศัย ร้านค้า แต่เนื่องจากขาดระบบการวางผังเมืองที่เหมาะสมปล่อยให้อาคาร ร้านค้า หอพักต่างๆ ปลูกสร้างตามใจชอบ ในขณะที่ถนนและคูระบายน้ำคับแคบไม่เหมาะสม ไม่สามารถรองรับการเจริญเติบโตได้ เมื่อฝนตกน้ำจะระบายไม่ทัน จึงเกิดการท่วมขัง เอ่อล้น

แม้ว่าในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่ดำเนินการอยู่อย่างเป็นปกติ เช่น การขุดลอกคลองระบายน้ำที่ 5 เป็นประจำทุกปี การดูแลโคลนเลนด้วยรถดูดโคลนในคูระบายน้ำต่างๆ การขุดถนนเพื่อระบายน้ำในขณะน้ำท่วม ซึ่งวิธีการเหล่านี้เป็นเพียงการแก้ปัญหาเบื้องต้นแบบชั่วคราวไม่สามารถใช้ในการแก้ไขที่เป็นระบบและยืนยาวได้

เขตที่ 3 พื้นที่ชุมชนปลักธงและคลองหะ เป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากภาวะน้ำท่วมในทุกๆ ปี โดยพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นพื้นที่รับน้ำจากอำเภอนาหม่อม รวมทั้งรับน้ำจากคลองแม่เรียนที่มีการผันน้ำมาจากแก้มลิง บริเวณพื้นที่บ้านในไร่ ซึ่งเมื่อน้ำเต็มความจุคลองหะและเริ่มล้นตลิ่ง ก็จะไหลบ่าท่วมบ้านเรือน โดยเฉพาะพื้นที่ของคลองหะยังมีน้ำจากอำเภอสะเดาไหลลงสู่คลองอู่ตะเภา ไหลลงมาสมทบทำให้สถานการณ์น้ำท่วมในปีที่ผ่านมาลงชุมชนคลองหะค่อนข้างมีความรุนแรงและได้รับผลกระทบจากภาวะน้ำท่วมเป็นอย่างมาก โดยชุมชนคลองหะได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมครอบคลุมพื้นที่เกือบ 100 ไร่

การค้นหาสาเหตุของปัญหา ได้ข้อสรุปดังนี้

ปัจจัยที่ทำให้เกิดน้ำท่วม

1. การที่มีปริมาณน้ำมากเกินการรองรับของคูและคลองระบายน้ำ
2. การที่ฝนตกหนัก ทำให้มีปริมาณน้ำมาก
3. การที่พื้นที่กลายเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ เป็นแอ่งกะทะรับน้ำ

ซึ่งเมื่อที่ประชุมประชาคมได้กำหนดปัจจัยที่ทำให้เกิดภาวะน้ำท่วม จึงได้ระดมสมองเพื่อค้นหาสาเหตุในแต่ละปัจจัยได้ดังต่อไปนี้

สาเหตุที่ทำให้เกิดน้ำท่วม

1. การปล่อยปลະละเลยให้มีการถมที่ดินโดยไม่ได้มีการควบคุม
2. ขาดระบบโครงสร้างการระบายน้ำที่มีประสิทธิภาพ
3. ขาดการบริหารจัดการการระบายน้ำของคลองระบายน้ำ
4. การที่พื้นที่กลายเป็นที่ลุ่มรับน้ำคล้ายแอ่งกระทะ
5. การขาดการบังคับใช้กฎหมายในเรื่องการถมที่ดิน
6. การขาดการจัดวางผังเมือง
7. ปริมาณน้ำฝนมาก
8. การขาดการดูแลรักษาสภาพแวดล้อม

สาเหตุที่แท้จริงโดยจัดลำดับความสำคัญของสาเหตุ มีดังนี้

อันดับ 1 ขาดการบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ขาดแก้มลิงเพื่อจัดการเก็บน้ำคลอง ร.7, ร.8, ร.9, ร.10 ตลอดจนคลอง ร.1-ร.6 รวมทั้งการเชื่อมต่อระบายน้ำสายย่อยลงสู่ระบายน้ำสายหลักดังกล่าวเพื่อรวบรวมและลำเลียงน้ำ การบังคับน้ำโดยการปิด-เปิด ประตูน้ำเพื่อลำเลียงน้ำไปสู่พื้นที่รับน้ำ (Flood Plan) หรือออกไปสู่คลองตามธรรมชาติ เป็นต้น รวมทั้งการที่จะต้องมีการรับผิดชอบในการบริหารจัดการน้ำดังกล่าวเพราะเกี่ยวข้องกับเทศบาลหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ ในหลายๆ แห่ง

อันดับ 2 ขาดงบประมาณในการก่อสร้างระบบระบายน้ำอย่างมีประสิทธิภาพดังกล่าวข้างต้น กล่าวคือ การสร้างแก้มลิงหรือคลองระบายน้ำ เช่น คลองระบายที่ 5 หรือที่ 6 ต้องใช้งบประมาณจำนวนมากเป็นพันล้านบาท ซึ่งเกินศักยภาพทางเทศบาลเมืองคอหงส์

อันดับ 3 การบังคับใช้กฎหมายควบคุมการถมที่ กล่าวคือ เทศบาลเมืองคอหงส์ยังไม่มีเทศบัญญัติ การขุดดินและถมที่ ซึ่งจะกำหนดพื้นที่ห้ามขุดดินหรือถมดินเพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการน้ำหลาก การก่อสร้างที่ไม่ไปกีดขวางทางระบายน้ำ

ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน

1. เทศบาลเมืองคอหงส์ ยังขาดงบประมาณในการก่อสร้างระบบระบายน้ำสายหลักซึ่งจำเป็น ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก
2. ขาดการบูรณาการการทำงานระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกัน การแก้ปัญหาน้ำท่วมจึงเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ

การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วม

1. สำรวจจัดทำบัญชีพื้นที่เสี่ยงภัย และบัญชีที่รับการอพยพจากอุทกภัยไว้ให้พร้อม โดยแนะนำให้ประชาชนเตรียมการไว้ล่วงหน้า
2. จัดทำแผนปฏิบัติการป้องกันและบรรเทาจากอุทกภัยไว้ให้พร้อม โดยมีการกำหนดหน้าที่การปฏิบัติ การสั่งการ การควบคุมบุคลากรประสานงานไว้อย่างชัดเจน
3. ออกคำสั่งจัดตั้งศูนย์อำนวยการป้องกันและบรรเทาอุทกภัย เพื่อกำหนดตัวบุคคลให้รับผิดชอบในแต่ละฝ่ายได้อย่างชัดเจน โดยยึดตามแผนปฏิบัติการประจำปี
4. จัดเตรียมกำลังเจ้าหน้าที่ เครื่องมือเครื่องใช้ ยานพาหนะให้ใช้ปฏิบัติงานได้ทันทีเมื่อเกิดภัย เช่น เรือท้องแบน รถบรรทุก เครื่องสูบน้ำ กระสอบทราย อบรมเจ้าหน้าที่ให้มีความพร้อมอยู่เสมอ และให้มีการจัดตั้งศูนย์อำนวยการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยขึ้น เพื่อเป็นศูนย์ในการประสานงานขณะเกิดภัย

ขั้นตอนการปฏิบัติขณะเกิดอุทกภัย

1. ให้ทุกฝ่ายที่ได้รับมอบหมายปฏิบัติตามแผนโดยอัตโนมัติ ทันทีที่เกิดอุทกภัย รีบนำเครื่องมือเครื่องใช้อุปกรณ์ตลอดจนยานพาหนะไปถึงจุดเกิดเหตุ และลงมือปฏิบัติงานอย่างรวดเร็วโดยทันทีทันใด
2. การปฏิบัติงานของทุกฝ่ายจะต้องรายงานศูนย์อำนวยการหรือหน่วยงานเหนือขึ้นไปเพื่อขอรับการสั่งการต่อไป
3. หากคาดว่าอุทกภัยมีเขตกว้างขวางรุนแรงเกินกว่าที่จะระงับภัยหรือช่วยเหลือประชาชนได้ให้แจ้งขอความช่วยเหลือไปยังหน่วยงานและส่วนราชการที่อยู่ในพื้นที่ปริมณฑล ได้แก่ เทศบาลนครหาดใหญ่ เทศบาลเมืองคลองแห เทศบาลเมืองบ้านพรุ เทศบาลเมืองควนลัง และศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเขต 12 สงขลา
4. จัดระบบรักษาความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัยในบริเวณพื้นที่อพยพและให้การสงเคราะห์แก่ราษฎรผู้ประสบภัยในกรณีที่เกิดอุทกภัยขึ้น
5. จัดให้มีผู้รับผิดชอบในการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ข้อมูลและข่าวสารที่ถูกต้องแก่ประชาชน

ขั้นตอนการปฏิบัติภายหลังอุทกภัยผ่านพ้นไปแล้ว

1. รวบรวมข้อมูลความเสียหาย ผู้บาดเจ็บ เสียชีวิต รายงานให้หน่วยเหนือทราบ เพื่อขอรับการสนับสนุนช่วยเหลือ

2. จัดให้มีการบำรุงขวัญ ประชาสัมพันธ์ ให้ข้อมูลข่าวสารคำแนะนำ และช่วยเหลือผู้ประสบภัยในด้านเบ็ดเตล็ดต่างๆ เช่น การไปรษณีย์ การสื่อสาร และเป็นศูนย์กลางการติดต่อเกี่ยวกับการพลัดพราก เป็นต้น

3. บรรเทาทุกข์สงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยด้านปัจจัยสี่ คือ อาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่พักอาศัยตามความจำเป็นในระยะแรก และฟื้นฟูสาธารณประโยชน์ต่างๆกลับคืนสู่สภาพเดิมโดยเร็ว

4. ประเมินผลการปฏิบัติงานตั้งแต่ต้นว่ามีจุดบกพร่องใดบ้างที่จำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไขเพื่อจะได้เป็นข้อมูลไปปรับปรุงแผนปฏิบัติการให้มีความสมบูรณ์ ทันสมัยมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. ภาควิชาวิศวกรรมทรัพยากรน้ำ. คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ตุลาคม 2545.

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกระทรวงมหาดไทย: 1-2., มาตรฐานทางระบายนํ้า, มาตรฐานการก่อสร้าง บำรุงและการบำรุงรักษาแหล่งน้ำ, มาตรฐานการก่อสร้างสะพาน. 2550.

แนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะในเขตตำบลบางกระเจ้า

Guidelines for Developing and Conserving Public Water Resources in Tambon Bang Kra Jao

พิทักษ์ พละศักดิ์¹
ศุภลักษณ์ สุวรรณะชญ์²

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะ ในเขตตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร โดยการสัมภาษณ์จากประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลบางกระเจ้าฯ ทั้ง 9 หมู่บ้าน จำนวน 384 คน

แนวทางในการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะควรดำเนินการโดยมีบทลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนและควรนำหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายมาใช้ด้วย ซึ่งควรมีหน่วยงานหรือผู้รับผิดชอบติดตามประเมินผลงานของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานด้วย เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าและข้อจำกัดอุปสรรคในการแก้ไขปัญหา ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนอย่างจริงจัง โดยเฉพาะกลุ่มผู้ประกอบการย่านธุรกิจอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีโอกาสสร้างปัญหาน้ำเสียมากกว่ากลุ่มอื่น การแบ่งเขตความรับผิดชอบแต่ละหมู่บ้านก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งเพื่อความชัดเจนในการทำงานและการรายงานผลของเจ้าหน้าที่ การสร้างเครือข่ายเชื่อมประสานจะเป็นวิธีการแก้ปัญหาได้อย่างทั่วถึง และเป็นไปในทิศทางเดียวกันก็จะเป็นการแก้ไขปัญหาอย่างองค์รวม

Abstract

This research had the objective of proposing guidelines for development and conservation of public water resources in Tambon Bang Kra Jao, Muang District, Samut Sakorn Province. Data were collected by interviews with 384 local residents from nine villages. This study found that there needs to be clear punishments for violators and polluters, including fines and fees for restoration. A designated agency should be responsible for overseeing compliance and addressing problems. There needs to be more participation from the community, especially business owners and industrialists since this group may be responsible for most of the waste water. Villages need to be

¹ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ภาควิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² อาจารย์ประจำวิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

designated a zones to oversee and protect the water resources. There should be more networking to address problems and to coordinate action from a comprehensive perspective.

คำสำคัญ: อนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะ

Keyword: conservation, water resources

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แหล่งน้ำสาธารณะที่มีอยู่ตามธรรมชาติในทุกๆ พื้นที่ เป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย รวมทั้งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศทางเกษตร อุตสาหกรรม การขยายตัวของชุมชนและกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ น้ำจึงเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าเช่นเดียวกับทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ที่มนุษย์ซึ่งเป็นผู้ใช้น้ำจะต้องรู้จักการใช้น้ำอย่างระมัดระวัง รวมทั้งการควบคุมดูแลรักษาทั้งปริมาณให้เพียงพอและมีคุณภาพดียังยั่งยืน หลายปีที่ผ่านมาหลายประเทศในโลกต้องประสบกับปัญหาการขาดแคลนน้าบริโภค เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรโลก การพัฒนาทางเศรษฐกิจและการทำลายระบบนิเวศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดไม้ทำลายป่าของมนุษย์จนทำให้เกิดภัยธรรมชาติในรูปแบบต่างๆ

ปัจจุบันคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำสาธารณะต่างๆ ทั่วประเทศทั้งแหล่งน้ำผิวดิน แหล่งน้ำใต้ดิน และแหล่งน้ำทะเล โดยเฉพาะในบริเวณที่มีความหนาแน่นของชุมชนและกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ กำลังประสบปัญหาความเสื่อมโทรมอันเนื่องมาจากการปนเปื้อนของสารพิษ ที่มาจากกิจกรรมของชุมชนตามความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตรกรรมและการท่องเที่ยว โดยมีผลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในคุณสมบัติของแหล่งน้ำทั้งทางกายภาพ และชีวภาพ รวมทั้งความสมดุลของระบบนิเวศในแหล่งน้ำนั้นๆ จนเกิดผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์

การที่แหล่งน้ำดังกล่าวมีสภาพที่เสื่อมโทรม และมีแนวโน้มทวีความรุนแรง รวมทั้งขยายพื้นที่ขึ้นเรื่อยๆ นั้น เป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การขยายและการกระจายตัวของอุตสาหกรรมออกสู่ภูมิภาค โดยขาดการจัดการและควบคุมมลพิษทางน้ำที่ได้มาตรฐาน การเลี้ยงสัตว์และบ่อเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำเสียที่มีความเข้มข้นสูง ขาดระบบการจัดการน้ำเสียที่เหมาะสม รวมทั้งปริมาณน้ำจากธรรมชาติลดลง อันเป็นผลสืบเนื่องจากการตัดไม้ทำลายป่าด้วย และประการสำคัญ คือ การบริหารและการจัดการใน

ปัจจุบันยังไม่มีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการขาดเอกภาพในการดำเนินงานและการประสานงานที่ดีขาดกฎหมายและมาตรการที่ชัดเจนในการติดตามตรวจสอบและควบคุมมลพิษทางน้ำจากแหล่งกำเนิดอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะกิจกรรมทางภาคอุตสาหกรรม และการเกษตร ขาดการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด สมรรถภาพขององค์กรที่รับผิดชอบในทุกกระดับยังมีข้อจำกัดทั้งในด้านการถ่ายโอนภารกิจ งบประมาณและบุคลากร รวมถึงขาดมาตรการด้านเศรษฐกิจสังคมที่จะจูงใจให้ผู้ประกอบการและเจ้าของแหล่ง กำเนิดมลพิษ ดำเนินการลดและขจัดปริมาณมลพิษหรือควบคุมการจัดการของเสียจากขบวนการผลิตอย่างจริงจัง

แม้จะมีความพยายามในการแก้ไขปัญหาจากส่วนราชการ และองค์กรส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องหลายกิจกรรม อาทิ การสร้างระบบบำบัดน้ำเสีย การกำจัดผักตบชวา การรณรงค์ปลูกจิตสำนึกเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำ เป็นต้น แต่ปัญหาความเสื่อมโทรมของแม่น้ำลำคลองยังคงปรากฏ สะท้อนถึงการจัดการที่ยังเป็นปัญหาและไม่เพียงพอ ขณะที่คนในลุ่มน้ำยังคงได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมในแง่สุขภาพ วิถีชีวิต และการประกอบอาชีพ ที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมลงอยู่ทุกวัน

จากสถานการณ์ปัจจุบัน ตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร ก็มีความเจริญเติบโตเป็นไปอย่างรวดเร็วในทุกๆ ด้าน หากวิเคราะห์ถึงจุดแข็งและโอกาสของพื้นที่ตำบลบางกระเจ้า โดยเฉพาะเมื่อถูกกำหนดให้ใช้บังคับผังเมืองรวมเมืองสมุทรสาคร ซึ่งการวางแผนผังเมืองรวม (กฎกระทรวงใช้บังคับผังเมืองรวมเมืองสมุทรสาคร พ.ศ. 2550) มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา และดำรงรักษาเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบทในด้านการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน การคมนาคมและการขนส่ง การสาธารณสุข โภค บริการสาธารณะและสภาพแวดล้อมในบริเวณแนวเขตท้องที่ ตำบลบางน้ำจืด ตำบลคอกกระบือ ตำบลนาดี ตำบลบ้านเกาะ ตำบลพันท้ายนรสิงห์ ตำบลท่าทราย ตำบลโคกขาม ตำบลมหาชัย ตำบลบางกระเจ้าตำบลท่าจีน ตำบลบางหญ้าแพรก ตำบลท่าฉลอม และตำบลโคกกราก อำเภอเมืองสมุทรสาคร ให้สอดคล้องกับการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งตำบลบางกระเจ้าเองมีการคมนาคมขนส่งทั้งทางบกและทางน้ำ การเดินทางเป็นไปได้โดยสะดวกเพราะอยู่ใกล้กรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ยังมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณีชาวมอญ (รามัญ) ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของตำบล ตลอดจนภาษาและน้ำใจไมตรี ดังนั้นจึงมีประชากรจากถิ่นอื่นย้ายเข้ามาอยู่ในตำบลบางกระเจ้าเพิ่มขึ้น

เรื่อยๆ และลงทุนด้านอสังหาริมทรัพย์ ได้แก่ บ้านจัดสรร คอนโด หอพัก รวมถึงโรงพยาบาล
ผุดขึ้นมามากมายอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีแนวโน้มการพัฒนาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

การพัฒนาด้านต่างๆ ของตำบลบางกระเจ้า ยังมีปัญหาขาดการจัดการและการควบคุม
โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมที่เป็นหัวใจหลักของตำบล คือ แหล่งน้ำสาธารณะที่ขาดการเอาใจใส่ดูแล
ทำให้น้ำเสียมีความเข้มข้นสูง ขาดระบบจัดการน้ำเสียที่เหมาะสม รวมทั้งปริมาณน้ำจาก
ธรรมชาติที่ลดลงและไม่คงที่ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งเป็นแหล่งผลิต
น้ำธรรมชาติ และประการสำคัญ คือ การบริหารจัดการปัจจุบันยังไม่มีประสิทธิภาพ ทั้งในด้าน
การขาดเอกภาพในการดำเนินงานและการประสานงานที่ดี ขาดกฎหมายและมาตรการที่ชัดเจน
ในการติดตามตรวจสอบและการควบคุมมลพิษทางน้ำจากแหล่งกำเนิดอย่างมีประสิทธิภาพ
โดยเฉพาะกิจกรรมทางการเกษตรขาดการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด
ส่วนกิจกรรมทางภาคอุตสาหกรรม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ไม่ได้ระดมภารกิจในการ
ควบคุมดูแลอย่างเต็มรูปแบบ ทั้งที่เป็นองค์กรที่กำกับดูแลในพื้นที่โดยตรง สมรรถภาพของ
องค์กรที่รับผิดชอบในทุกระดับยังมีข้อจำกัดทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากร และขาดมาตรการ
ด้านเศรษฐกิจสังคมที่จะจูงใจให้ผู้ประกอบการ และเจ้าของแหล่งกำเนิดมลพิษ ดำเนินการลด
และขจัดปริมาณมลพิษหรือควบคุมการจัดการของเสียจากขบวนการผลิตอย่างจริงจัง

จากการที่ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตำบลบางกระเจ้ามีความเจริญก้าวหน้าในด้าน
ต่างๆ อย่างรวดเร็ว บางครั้งทำให้ขาดนโยบายหรือการวางแผนโดยภาพรวม เพื่อให้เป็น
อันหนึ่งอันเดียวกัน หรือไม่ได้ควบคุมบังคับให้แผนหรือนโยบายที่ได้กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด
ส่งผลให้ตำบลบางกระเจ้าเจริญเติบโตแบบขาดความสมดุล ก่อให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
มลพิษต่างๆ ติดตามมาพร้อมๆ กับความเจริญเติบโตของเมือง ไม่มีความปลอดภัยที่น่าอยู่
เหมือนในอดีต ดังนั้นหากไม่มีการวางแผนรองรับปัญหา อาจมีผลในทางลบต่อความเจริญเติบโต
ของตำบลในระยะยาวต่อไป จึงควรมีแนวทางการใช้มาตรการในการจัดการปัญหาดังกล่าวใน
พื้นที่ของหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลบางกระเจ้าเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี ของประชากรใน
เขตตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งจะนำไปสู่การมี
น้ำสะอาดเพื่อใช้อุปโภค บริโภคในอนาคต

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพของแหล่งน้ำสาธารณะในสถานการณ์
ปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรคต่อการพัฒนาและการอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะในเขตตำบลบางกระเจ้า
อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร เพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์
แหล่งน้ำสาธารณะ ในเขตตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร

วิธีดำเนินการศึกษา

วิธีดำเนินการเริ่มต้นด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชนที่อาศัยอยู่ในตำบลบางกระเจ้า ทั้ง 9 หมู่บ้าน จำนวนทั้งสิ้น 50 คน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะในเขตตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร

ผลการศึกษา

แนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะในเขตตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร ครั้งนี้ได้ทำการศึกษาจากประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลบางกระเจ้าฯ ทั้ง 9 หมู่บ้าน ผลการศึกษาในภาพรวมพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะอย่างมาก เนื่องจากได้รับข้อมูลข่าวสารจากการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ตลอดจนมีประสบการณ์ตรงจากปัญหาแหล่งน้ำสาธารณะที่เสื่อมโทรมลง ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตในสังคมจึงเกิดการค้นหาสาเหตุในทุกๆด้านเพื่อแก้ไขปัญหาหรือร้องเรียนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป และจากการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข่าวสารการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะในเขตตำบลฯของหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ให้ประชาชนทราบอีกทั้งเข้าใจใกล้เคียงข้อขัดแย้งและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับแหล่งน้ำสาธารณะที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทำให้ประชาชนเข้าใจในการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะ ในเขตตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร ได้เป็นอย่างดี

เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะ การประหยัด การป้องกันการสูญเสียจากสิ่งต่างๆ การแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำเชื่อมโยงในระบบนิเวศ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนให้เข้ามามีบทบาทในกิจกรรมการบริหารจัดการแหล่งน้ำ การใช้ประโยชน์และมีความเข้าใจแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะ รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำแบบองค์รวม ให้ประชาชนในพื้นที่ตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร รู้สึกรักและหวงแหนช่วยกันดูแลรักษาผลประโยชน์จากแหล่งน้ำธรรมชาติ จัดการให้ได้ใช้น้ำอุปโภคบริโภคอย่างทั่วถึง และลดปัญหาความขัดแย้งเรื่องการใช้แหล่งน้ำสาธารณะร่วมกัน ควรมีกฎระเบียบและกฎหมายเพื่อบริหารจัดการแหล่งน้ำ มีกิจกรรมจัดการพัฒนาแหล่งน้ำ และกิจกรรมที่อนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำที่เสื่อมโทรมทั้งโดยธรรมชาติและที่รัฐหรือหน่วยงานหรือกลุ่มคนใดสร้างขึ้น รวมไปถึงการแก้ไขปัญหาด้านคุณภาพน้ำนั้นด้วย

นอกจากนี้ ยังพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อปัญหาการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะในเขตตำบลบางกระเจ้าฯ ในด้านปัญหาแหล่งน้ำเสื่อมโทรมในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากสภาพพื้นที่ดินเป็นดินเลน เป็นดินเค็ม และพื้นที่ดินชายเลน เก็บน้ำได้น้อยไม่พอกับความต้องการของประชาชน สภาพแหล่งน้ำสาธารณะต้องการฟื้นฟูให้สมบูรณ์มากขึ้น และยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นในด้านปัญหาน้ำเสียและด้านปัญหาวะมลพิษในระดับมาก เนื่องจากลักษณะน้ำเสียและภาวะมลพิษในพื้นที่มีมากและเห็นเด่นชัดเป็นรูปธรรมเช่น ลักษณะน้ำเสียจะต้องมีกลิ่นเหม็น สีดำ เป็นคั้น ประกอบกับบ้านเรือนที่อาศัยของกลุ่มประชาชนอยู่ใกล้กันเป็นชุมชนแออัดเหมือนในเมืองทำให้เห็นปัญหาที่ใกล้ตัวมากขึ้น

สถานการณ์สาเหตุปัญหาสิ่งแวดล้อมน้ำเสียในบริเวณพื้นที่ย่านธุรกิจ

สถานการณ์สาเหตุปัญหาสิ่งแวดล้อมน้ำเสียในเขตพื้นที่ตำบลบางกระเจ้า อำเภอมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ย่านธุรกิจอุตสาหกรรมทั้งในเขตนิคมอุตสาหกรรมฯ และนอกเขตนิคมฯ ซึ่งจากการลงพื้นที่สำรวจและศึกษาปริมาณและลักษณะของแหล่งน้ำสาธารณะ พบว่าสถานการณ์ของแหล่งกำเนิดน้ำเสียของเสีย จากสถานประกอบการ ร้านค้า บริเวณพื้นที่ย่านธุรกิจ ตามถนนสายหลักทั้งสองฝั่งถนน ถนนสายรอง รวมถึงซอยต่างๆ ซึ่งประกอบไปด้วย โรงงานอุตสาหกรรมฯ โรงแปรรูปสัตว์น้ำ โรงแรม ห้องเช่า หอพัก ภัตตาคาร ร้านอาหาร สถานีบริการน้ำมันและก๊าซ ตลาดสด ฯลฯ ซึ่งแต่ละประเภทได้มีพฤติกรรมการใช้น้ำเพื่อประกอบกิจกรรมในธุรกิจเฉลี่ยต่อวัน ดังต่อไปนี้

1. ธุรกิจโรงแรม ซึ่งกิจกรรมการใช้น้ำมีทุกกิจกรรมไม่ว่าการอาบน้ำ การซักล้าง และการซักอบรีด การประกอบอาหาร ซึ่งมีปริมาณน้ำเสียผันแปรตามจำนวนผู้เข้าพักซึ่งเฉลี่ยตั้งแต่ 0.30-1.20 ลบ.ม.ต่อห้องต่อวัน

2. โรงแปรรูปสัตว์น้ำและตลาดสด น้ำเสียจากตลาดสดจะประกอบไปด้วยน้ำเสียจากการล้างวัตถุดิบหรือน้ำล้างเนื้อจะมีแบคทีเรียสูง และมีการใช้สารเคมีในการทำมาสะอาดพื้นหรือเครื่องมือต่างๆ และมีไขมัน ซึ่งมักเกิดปัญหาท่อระบายน้ำอุดตันจากไขมันและนอกจากนี้ยังมีน้ำร้อนจากการประกอบอาหารที่มีอุณหภูมิสูงเทลงแหล่งน้ำหรือท่อระบายน้ำ ซึ่งอัตราการใช้น้ำเฉลี่ย 30-70 ลิตร/ตร.ม./วัน

3. ศูนย์การค้า น้ำเสียจะคำนวณจากการเฉลี่ยของลูกค้าน้ำตามพื้นที่ของอาคารประมาณ 10-30 ลิตรต่อตารางกิโลเมตรต่อวัน

4. สถานบริการล้างอัดฉีดรถ การปล่อยน้ำเสียจะคำนวณจากจำนวนพนักงานผู้ให้บริการ ประมาณ 1 ลบ.ม. ต่อพนักงาน 1 คน

5. ภัตตาคาร-ร้านอาหาร เฉพาะในเขตตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร จำนวนประมาณ 150 แห่ง ปริมาณน้ำเสียจะคำนวณจากพื้นที่ของร้านหรือคำนวณจากโต๊ะเก้าอี้ที่ให้บริการเฉลี่ย 20 ลิตร ต่อวัน และยังไม่ได้รวมถึงร้านอาหารแพงลอย และรถเข็นที่ขายเป็นเวลา เช่น โต๊ะรู้ง ซึ่งไม่สามารถคำนวณน้ำเสียได้ ซึ่งร้านอาหารแพงลอย หรือรถเข็นจะสร้างปัญหาน้ำเสียไม่น้อยนอกจากไม่มีการบำบัดน้ำเสีย ยังสร้างปัญหาโดยนำเศษอาหาร ไขมันเทลงในร่องระบายน้ำข้างถนน โดยไม่มีการคัดเศษอาหารและไขมันก่อนเททิ้ง

6. อาคารชุดรวมถึงหอพัก ซึ่งมีมากมาย จะเฉลี่ยน้ำเสีย 100-150 ลิตรต่อคนต่อวัน

7. สถานีน้ำมัน-อู่ซ่อมรถ เฉพาะในเขตตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร รวมประมาณ 11 แห่ง ซึ่งน้ำเสียจากสถานีน้ำมันจะปนเปื้อนคราบน้ำมัน สารเคมีที่ใช้ในการล้างคราบน้ำมันและน้ำเสียจากห้องสุขาซึ่งเฉลี่ยประมาณ 5-20 ลบ.ม. ต่อวัน

8. โรงงานอุตสาหกรรม เฉพาะในเขตตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาครรวมประมาณ 250 แห่ง ซึ่งน้ำเสียที่ออกจากระบบการผลิต จะปนเปื้อนคราบน้ำมัน สารเคมีที่ใช้ในการล้างคราบน้ำมันและน้ำเสียจากห้องส้วม ไหลลงสู่ระบบบำบัดน้ำเสียของสถานประกอบการซึ่งเฉลี่ยประมาณ 15-1500 ลบ.ม.ต่อวัน

จากแหล่งที่มาของปริมาณน้ำเสียที่ผ่านการใช้ในกิจกรรมต่างๆ จะเห็นได้ว่าแหล่งกำเนิดน้ำเสียส่วนใหญ่มาจากการประกอบธุรกิจการค้า โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ที่เป็นย่านธุรกิจ การใช้น้ำจะผันแปรไปตามฤดูกาลหรือภาวะเศรษฐกิจขึ้นลง และยังมีแนวโน้มมากขึ้นเท่าใดจำนวนผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยวจากทั่วสารทิศต่างหลั่งไหลเข้ามาสู่ในเขตตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร เพิ่มขึ้นๆ ดังนั้นจึงทำให้ปริมาณน้ำเสียยิ่งเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณไปด้วย และจากรายงานผลการศึกษาปริมาณน้ำเสียในเขตตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร คาดว่าปริมาณน้ำเสียจะเพิ่มสูงขึ้นๆ ดังตารางการประเมินปริมาณน้ำเสียเข้าสู่ สถานิบำบัดน้ำเสียในเขตตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร

จากการประเมินปริมาณน้ำเสีย จะพบว่าปริมาณน้ำเสียในเขตตำบลบางกระเจ้า จะมีปริมาณเพิ่มขึ้นๆ ทุกปี ดังนั้นหากสถานการณ์ดังกล่าวไม่มีการวางแผนในการจัดการปัญหาน้ำเสียอย่างรอบคอบ ชัดเจนและเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นตอของแหล่งกำเนิดน้ำเสียก็จะทำให้เป็นการเพิ่มปริมาณน้ำเสียลงในแม่น้ำ คู คลอง ในเขตตำบลบางกระเจ้า และทางภาครัฐต้องสูญเสียงบประมาณมากมายในการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุของปัญหาน้ำเสีย ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุของปัญหาไม่ค่อยได้ผลเท่าที่ควร

จากการศึกษาสถานการณ์ของแหล่งกำเนิดน้ำเสียในเขตตำบลบางกระเจ้า ส่วนใหญ่มาจากการปล่อยน้ำเสียบริเวณพื้นที่ย่านธุรกิจ ได้แก่ตลาดสดทุกแห่ง ภัตตาคาร ร้านอาหาร โรงแรม สถานีน้ำมัน ซึ่งน้ำเสียจากการประกอบการธุรกิจดังกล่าว จะปนเปื้อนทั้งสารเคมี ไขมันและยังมีความร้อนด้วย สถานประกอบการส่วนใหญ่ไม่มีการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยทิ้งลงระบบระบายน้ำสาธารณะหรือลงแม่น้ำลำคลอง บางแห่งต่อท่อระบายน้ำทิ้งลงไปแม่น้ำลำคลองและบางแห่งทิ้งเศษขยะลงไปด้วยทำให้แม่น้ำลำคลองตื้นเขิน นอกจากนี้ยังกีดขวางทางน้ำไหลทำให้น้ำเสียถูกขังไว้ เกิดการเน่าเสียส่งกลิ่นเหม็นเป็นที่น่ารำคาญแก่ผู้อยู่ใกล้เคียงยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุง และเชื้อโรคต่างๆ อีกด้วย

จากรายงานผลการวิเคราะห์น้ำเสียจากย่านสถานประกอบการตามจุดต่าง ๆ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและจากการสังเกตสถานการณ์ การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้เสีย ปรากฏว่าน้ำเสียจากย่านสถานประกอบการมีความรุนแรงขึ้นบางจุดและบางจุดดีขึ้น แต่ก็ไม่สามารถนำน้ำมาใช้ประโยชน์ได้เพียงแต่กลิ่นเหม็นลดลงไปบ้าง แต่พื้นที่บางแห่งเช่นย่านอุตสาหกรรมนอกนิคมฯ หมู่ที่ 8 ถนนปากบ่อ น้ำเน่าเสียในคลองปากบ่อมีความรุนแรงมากขึ้น สีของน้ำดำขุ่นขึ้น ไม่ปรากฏว่ามีสัตว์น้ำอาศัยอยู่และส่งกลิ่นเหม็นไกล ทางเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้รับการร้องเรียนบ่อยมาก ประชาชนยืนยันว่าน้ำเสียเหล่านี้ไม่ได้มาจากที่อื่น เพราะว่าคลองปากบ่อรับน้ำทิ้งจากสถานประกอบการที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งพบว่ามีปลายท่อน้ำทิ้งที่ไม่มีการบำบัดน้ำทิ้งลงคลองปากบ่อมีสีดำขุ่นและบางจุดมีเศษอาหารปนมาด้วย

จากการให้ประชากรกลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นต่อระดับความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อมน้ำเสียบริเวณพื้นที่ย่านธุรกิจ ซึ่งเห็นว่าปัญหาดังกล่าวมีระดับความรุนแรงมาก

ผลกระทบจากปัญหาน้ำเสีย

จากสถานการณ์ปัญหาน้ำเสียในเขตตำบลบางกระเจ้า ซึ่งมีปริมาณที่เพิ่มขึ้นทุกๆ ปีได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตตำบลบางกระเจ้า และต่อประเทศชาติ

เนื่องจากอดีตแม่น้ำลำคลองในเขตตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาครทั้งที่เป็นคลองธรรมชาติ และคลองขุดมีน้ำไหลผ่านตำบลลงไปสุดที่แม่น้ำท่าจีนและออกสู่ทะเล เป็นที่อยู่ของสัตว์น้ำ ประชาชนที่อาศัยริมคลองได้ใช้ประโยชน์ในการอุปโภค และเป็นแหล่งหาอาหาร แต่ปัจจุบันเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านั้นเหลือเพียงตำนานที่คนรุ่นเก่าเล่าให้ฟังเท่านั้น เพราะแม่น้ำลำคลองไม่ว่าจะเป็นคลองสายหลัก อย่างคลองสุนัขหอน น้ำในคลองเปลี่ยนไปจากเดิมอย่างมาก ส่วนคลองอื่นๆ ใกล้กับย่านธุรกิจ น้ำในคลองเปลี่ยนเป็นสีดำ เน่าเหม็นจนไม่สามารถใช้การใดๆ ได้อีกต่อไป

ในพื้นที่ที่เป็นย่านธุรกิจในเขตตำบลบางกระเจ้า พบว่าน้ำที่ผ่านการใช้ในกิจกรรมจากสถานประกอบการต่างๆ จะมีความสกปรกปนเปื้อนสูง และมีปริมาณมากกว่าน้ำเสียที่ปล่อยมาจากบ้านพักอาศัยในชุมชน ซึ่งประชาชนที่อยู่ริมสองฝั่งคลอง และไม่ว่าจะเป็นประชาชนผู้ที่ผ่านไปมาหรือประชาชนในตำบลฯ ที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในเขตตำบลบางกระเจ้า ได้ให้ข้อสังเกตว่าในอดีตก่อนปี พ.ศ.2537 น้ำในลำคลองสามารถนำไปใช้รดน้ำต้นไม้ ซักผ้าได้ ทำให้ประหยัดค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้าและยังเป็นแหล่งหาอาหาร ปลูกปลาและเด็กๆ ลงไปเล่นน้ำได้นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาตำบลบางกระเจ้าได้มีความเจริญเติบโตเป็นไปอย่างรวดเร็วพร้อมๆ กับการขยายตัวของภาคธุรกิจทุกแขนงไม่ว่า หอพัก อาคารชุด โรงงาน ภัตตาคาร ร้านอาหาร ซึ่งธุรกิจดังกล่าวล้วนใช้น้ำต่อวันในปริมาณที่มากและยังมีสารเคมี สิ่งสกปรกปนเปื้อนด้วย ซึ่งผู้มีส่วนได้เสียในชุมชนมองว่า น้ำเสีย จากการประกอบการย่านธุรกิจมีปริมาณที่มากกว่าน้ำเสียจากบ้านพักอาศัยในชุมชนหลายเท่าและนอกจากการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำไม่ได้แล้ว ยังต้องคอยระมัดระวังไม่ให้ของมีค่าตกลงลงไปในน้ำ เพราะไม่มีใครกล้าลงไปในคลองเพราะมีสิ่งอันตรายที่เป็นที่น่ารังเกียจและไม่น่ามอง

ปัญหาน้ำเสียบริเวณพื้นที่ย่านธุรกิจได้ส่งผลกระทบหลายๆ ด้านดังต่อไปนี้

1. ส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพของแม่น้ำ ทำให้เสียบรรยากาศกลายเป็นแหล่งสะสมขยะและเชื้อโรค ด้วยสีของน้ำที่เคยใสไหลเย็นในอดีตเปลี่ยนเป็นสีขุ่นดำและมีขยะปกคลุมผิวน้ำจนไม่น่ามองอีกต่อไป

2. ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต เนื่องจากกลิ่นเหม็นของน้ำเน่าเสียเป็นที่น่ารำคาญแก่ผู้อยู่ใกล้และผู้สัญจรไปมา จนเกิดความเครียดทำให้เสียสุขภาพจิตแล้ว นอกจากนี้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังเสี่ยงต่อการเจ็บไข้ได้ป่วยด้วยโรคต่างๆ ที่มาจากแหล่งน้ำเสียซึ่งเป็นแหล่งสะสมของเชื้อโรคทางน้ำต่างๆ ได้แก่แบคทีเรีย โปรโตซัว ไวรัส และพยาธิต่างๆ ซึ่งโรคติดต่อ

ทางน้ำที่เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย เช่น อหิวาตกโรค ไข้รากสาด บิด และกระเพาะอักเสบ ส่วนโรคติดต่อทางน้ำที่เกิดจากโปรโตซัว เช่น บิดเกิดจากตัวอะมีบา สำหรับโรคที่เกิดจากเชื้อไวรัส เช่น ไขสันหลังอักเสบ ดับอักเสบ และอุจจาระร่วง ส่วนโรคที่เกิดจากพยาธิ ได้แก่ พยาธิตัวกลม พยาธิตัวแบนและพยาธิใบไม้ในตับ ซึ่งจะเห็นได้ว่าความสกปรกของแหล่งน้ำนอกจากกลืนน้ำหมิ่นจนน่ารำคาญแล้ว ยังทำให้เสียสุขภาพจิตอีกด้วย ดังนั้นปัญหาน้ำเสียจึงมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตมากมายหลายด้านด้วยกัน

3. ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจทั้งต่อครัวเรือนและต่อบ้านเมือง เนื่องจากประชาชนที่อยู่ใกล้แม่น้ำลำคลองในอดีตได้อาศัยน้ำในการใช้ซักล้างและรดน้ำต้นไม้ โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ค่าน้ำประปาในกิจกรรมดังกล่าว แต่ปัจจุบันแหล่งน้ำไม่สามารถใช้ในกิจกรรมต่างๆ ได้ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายค่าน้ำประปา จึงทำให้เพิ่มค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงขึ้น นอกจากนี้แหล่งน้ำในอดีตยังเป็นแหล่งอาหารของผู้อยู่ใกล้แหล่งน้ำ โดยการหาปูปลาในแม่น้ำลำคลองเป็นอาหารและขายเป็นรายได้เสริม บางครอบครัวเป็นรายได้ประจำแต่ปัจจุบันไม่มีใครกล้าลงไปน้ำที่มีสีดำและกลิ่นเหม็นอีกต่อไป จึงทำให้เสียรายได้จากที่เคยได้และยังเสียค่าใช้จ่ายในการกรองซีฟเพิ่มสูงขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

แนวทางการแก้ไขปัญหา

สำหรับแนวทางแก้ไขปัญหเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะ ในเขตตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร หน่วยงานที่รับผิดชอบซึ่งได้แก่

1) สำนักจัดการคุณภาพน้ำ และกรมควบคุมมลพิษ ในการศึกษาและการจัดการ เช่น การร่วมเก็บตัวอย่างน้ำ และวิเคราะห์ผล และตรวจสอบแก้ไขปัญห หากชุมชนหรือพื้นที่ในโครงการได้รับความเดือดร้อนจากปัญหามลพิษหรือหากมีการพบสารพิษปนเปื้อนจากการตรวจสอบเบื้องต้น

2) กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในการรณรงค์และกิจกรรมชุมชนในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ

3) กรมโรงงานอุตสาหกรรม และการนิคมอุตสาหกรรม: หน่วยงานรัฐที่ต้องรับผิดชอบในการตรวจสอบมลพิษจากแหล่งกำเนิดอุตสาหกรรมและบังคับใช้กฎหมาย หรือเอาผิดกับผู้ก่อมลพิษที่ทำผิดกฎหมาย

4) หน่วยงานราชการท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

หน่วยงานเหล่านี้ดูแลให้ความเป็นธรรมกับชุมชน และบังคับใช้กฎหมายหรือเอาผิดกับผู้ก่อมลพิษที่ทำผิดกฎหมาย ได้มีนโยบาย มาตรการ ในการจัดการกับปัญหาแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะ โดยนโยบายการบำบัดและฟื้นฟูคุณภาพน้ำแหล่งน้ำสาธารณะโดยการประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้นซึ่งใช้งบประมาณน้อยกว่างบอื่นๆ และกิจกรรมในการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ก็ไม่ครอบคลุมทั่วถึงทุกพื้นที่ ส่วนมาตรการที่ใช้ในปัจจุบันนี้ไม่ได้เป็นการบังคับหรือข้อห้ามเด็ดขาด ส่วนใหญ่จะเป็นการขอร้องผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความร่วมมือเท่านั้นและไม่มียกโทษผู้ที่ฝ่าฝืน ดังนั้นมาตรการจึงไม่มีความเคร่งครัด จึงเป็นเหตุผลหนึ่งทำให้การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร นอกจากนี้แนวทางแก้ไขปัญหาส่งแวดล้อมน้ำเสียยังขาดการมีส่วนร่วมจากหลายฝ่ายไม่ว่าจากภาคประชาชน องค์กรเอกชนและหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ที่น่าจะมีส่วนร่วมจากหลายฝ่ายช่วยกำกับดูแล เช่น สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคและ อบต. และผลจากการศึกษา มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันต่อข้อเสนอแนะแนวทาง การพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะ โดยเห็นว่าผู้ที่ควรมีบทบาทหลักได้แก่หน่วย งานองค์กรบริหารส่วนตำบลบางกระเจ้าและควรมีมาตรการที่เคร่งครัด โดยมีบทลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนและนอกจากนี้กลุ่มตัวอย่าง ได้แสดงความคิดเห็นโดยต้องการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้วย ไม่ว่าจะเป็นการให้ความร่วมมือ ช่วยสอดส่องดูแลช่วยในการรณรงค์เผยแพร่ข่าวสารและสนับสนุนค่าใช้จ่ายด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา จะเห็นว่าควรให้องค์การบริหารส่วนตำบลบางกระเจ้าและหน่วยงานของรัฐฯ อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง จัดการแก้ไขปัญหาแหล่งน้ำสาธารณะในเขตตำบลบางกระเจ้าฯ บริเวณพื้นที่ย่านธุรกิจอุตสาหกรรมเป็นอันดับแรก โดยการเน้นไปที่การบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัดและรณรงค์ให้มีส่วนร่วมจากภาคประชาชน และผู้ประกอบการที่มีส่วนสร้างปัญหา ซึ่งจะเป็นการพยายามแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ โดยเป็นการป้องกันการเกิดปัญหา เพื่อให้การจัดการปัญหาที่ปลายเหตุเกิดผลสำเร็จอย่างยั่งยืน โดยมีข้อเสนอแนะต่อผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อแนวทางการพัฒนา และอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะในเขตตำบลบางกระเจ้า อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร ดังต่อไปนี้

1. ด้านนโยบาย มาตรการที่ควรใช้ต่อแนวทางการพัฒนา และอนุรักษ์แหล่งน้ำสาธารณะในเขตตำบลบางกระเจ้าฯ ควรมีความเคร่งครัด เช่น มีบทลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืน และควรนำหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายมาใช้ด้วย จะช่วยลดการใช้น้ำได้ ทำให้ปริมาณน้ำเสียลดลงตามไป

ด้วยและเป็นการป้องกันการเกิดปัญหามากกว่าการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ ซึ่งต้องเสียงบประมาณเป็นจำนวนมาก

2. ควรมีหน่วยงานหรือผู้รับผิดชอบติดตามประเมินผลงานของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน ด้วยเพื่อให้ทราบความก้าวหน้าและข้อจำกัดอุปสรรคในการแก้ไขปัญหา

3. ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนอย่างจริงจัง โดยเฉพาะกลุ่มผู้ประกอบการย่านธุรกิจอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีโอกาสสร้างปัญหาน้ำเสียมากกว่ากลุ่มอื่น ซึ่งอาจทำได้หลายวิธี เช่น

3.1. มีการยกย่อง ประกาศเกียรติคุณสำหรับผู้ประกอบการที่มีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำเสีย เช่น มีการติดตั้งระบบบำบัดน้ำเสียในสถานประกอบการ และทำให้ผู้ที่มีส่วนสร้างปัญหาได้มีความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อม

3.2. มีการยกย่องผู้ที่มีส่วนร่วมรณรงค์เผยแพร่ข่าวสาร ถึงผลกระทบจากปัญหาน้ำเสียที่มีต่อคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจและสังคม และที่สำคัญต่อความเป็นเมืองน่าอยู่ ซึ่งวิธีการดังกล่าวเป็นการแก้ไขปัญหาค้นต้นเหตุ

4. การแบ่งเขตความรับผิดชอบแต่ละหมู่บ้าน ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งเพื่อความชัดเจนในการทำงานและการรายงานผลของเจ้าหน้าที่ และควรให้รางวัลกับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานเป็นไปตามเป้าหมายจะทำให้เจ้าหน้าที่มีกำลังใจในการปฏิบัติงาน และจะได้มีการแข่งขันการทำงาน ซึ่งจะส่งผลให้การกำกับดูแลเป็นไปอย่างทั่วถึง

5. ควรมีการสร้างเป็นเครือข่ายการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาน้ำเสียไปยังหน่วยงาน องค์กรอื่นทั้งในพื้นที่เขตตำบลบางกระเจ้าและนอกเขตพื้นที่ เหตุเพราะว่าปัญหาน้ำเสียเป็นปัญหาของทุกคนทุกฝ่ายทั้งท้องถิ่นเมืองจนถึงระดับประเทศ ดังนั้นหากมีการสร้างเครือข่ายเชื่อมประสานการดูแล ป้องกันปัญหาก็จะเป็นวิธีการแก้ปัญหาได้อย่างทั่วถึง และเป็นไปในทิศทางเดียวกันก็จะเป็นการแก้ไขปัญหาย่างองค์รวม

เอกสารอ้างอิง

กรมทรัพยากรน้ำ. (2546ก.) แนวทางการปฏิบัติงานด้านทรัพยากรน้ำ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ทิมคอนซัลติ้ง เอนจิเนียริง แอนด์ แมเนจเม้นท์ จำกัด.

การศึกษาศักยภาพการพัฒนาหลุมน้ำหลุมน้ำชายฝั่งทะเลอ่าวไทยตะวันตกฉบับที่ 3.(2537)

โครงการวิจัยแหล่งทุนภายนอก, ภาควิชาวิศวกรรมแหล่งน้ำ, สถาบันวิจัยและพัฒนา, คณะวิศวกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แนวทางการพัฒนาการบริหารงานกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาส

Guidelines for Management of a Community Welfare Fund in Tambon Plaiwat

สัญญา แก้วมหากาฬ¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อนำเสนอสถานการณ์ ปัญหา/อุปสรรค และแนวทางในการบริหารงานกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาส ศึกษาสภาพปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น ไม่มีความเชื่อมั่นต่อกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาส โดยวิธีการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มกับคณะกรรมการกองทุนฯ สมาชิกกองทุนฯ และผู้เกี่ยวข้องจำนวน 30 คน

ผลการศึกษา พบว่า กองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาส ในปัจจุบันพบว่า สมาชิกกองทุนยังมีอยู่ในจำนวนน้อย เนื่องจากประชาชนในพื้นที่ยังไม่มีความเข้าใจในหลักการและความสำคัญของการจัดสวัสดิการชุมชนและการขาดการประชาสัมพันธ์ จึงทำให้มีเงินกองทุนจำนวนน้อยอันส่งผลกระทบต่อการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกและผู้ด้อยโอกาส รวมถึงการเชื่อมโยงการพัฒนากับงานกิจกรรมชุมชนด้านอื่นๆ นอกจากนี้กองทุนยังไม่มีสถานที่ทำการที่ถาวร วัสดุอุปกรณ์ในการปฏิบัติงานก็ทำในลักษณะของการยืมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่วนการบริหารจัดการกองทุนเป็นการบริหารในรูปของคณะกรรมการแต่ก็ยังไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิกบางส่วนรวมถึงบุคคลภายนอกได้ เพราะอำนาจในการบริหารยังจำกัดอยู่กับกรรมการเพียงบางท่านเท่านั้น ดังนั้น จึงควรมีการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจกับสมาชิกและบุคคลภายนอกเกี่ยวกับหลักการ และความสำคัญของการจัดสวัสดิการชุมชน ส่วนในเชิงของการบริหารก็ควรนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารกองทุนทุกขั้นตอนเพื่อสร้างการยอมรับจากสมาชิกและบุคคลภายนอก

Abstract

This research had the objective to assess the status and problems in managing a community welfare fund in Tambon Plaiwat, and to propose guidelines for improved management. Data were collected from 30 key informants by focus group discussions with executives and members of the fund. This study found a number of problems, including: there are too few members of the fund due to lack of understanding of the local community of the principles and importance of community welfare; there is a lack of public information dissemination; the size of the fund is too small to have an impact on the welfare of fund members; there are not enough links between the

¹ รมวบัณฑิตหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

fund and other community development activities; there is no permanent office for the fund or equipment and supplies of their own; the fund is managed by committee, but some of the fund members do not have a sense of confidence in the fund. Thus, there should be more publicity of the fund to explain its purpose and benefit to the community. The fund management should practice principles of good governance to improve confidence in the fund.

คำสำคัญ: กองทุนสวัสดิการภาคประชาชน

Keyword: community welfare fund

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดสวัสดิการชุมชนเป็นการริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชนท้องถิ่น ที่ร่วมกันสร้างระบบหลักประกันความมั่นคงของชีวิต เพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชนท้องถิ่นและสังคม มุ่งฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นให้สามารถอยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทร พึ่งพาอาศัย และช่วยเหลือ เกื้อกูลระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับวัฒนธรรม ตามหลักศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตั้งแต่เกิดจนตาย (กิม ภคเมธวี, 2544: 3)

ระบบสวัสดิการของสังคมไทยในอดีตที่มีลักษณะเป็นชุมชนสวัสดิการ บ้านและวัดมีบทบาทสำคัญในการดูแลเรื่องสวัสดิการครอบคลุมปัจจัยสี่ของชุมชน ต่อมารัฐบาลกลางมีบทบาทในการจัดสวัสดิการ ซึ่งช่วงแรกเป็นการจัดให้เฉพาะผู้ที่จำเป็นต้องได้รับการสงเคราะห์ ตามระเบียบหลักเกณฑ์ของหน่วยงาน โดยมีเจ้าหน้าที่เป็นผู้พิจารณาผู้จัดสวัสดิการ โดยรัฐที่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายที่กว้างขึ้น เช่น พรบ.การประกันสังคม ทำให้แรงงานในระบบสามารถได้รับสวัสดิการอย่างทั่วถึง ในช่วงที่เศรษฐกิจเติบโตภาคเอกชนได้มีบทบาทในการจัดสวัสดิการด้านต่างๆ มากขึ้น โดยมีระบบการประกันรูปแบบต่างๆ อย่างหลากหลาย

กองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาส ก็เป็นอีกกลุ่มตัวอย่างหนึ่งของกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนที่จัดตั้งขึ้นมา เพราะประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเห็นประโยชน์และคุณค่าของการรวมตัวกันในรูปของสวัสดิการภาคประชาชน ในลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยมีการตั้งเป้าหมายในการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกในชุมชนครอบคลุมตั้งแต่เด็กแรกเกิด การรักษาพยาบาลสมาชิกที่เจ็บป่วย คนชรา สมาชิกผู้ทุพพลภาพถาวรไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ทุนการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงปริญญาตรี และเงินช่วยเหลือกรณีเสียชีวิต ซึ่งการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาสนี้ เริ่มต้นเป็นการริเริ่มจากแกนนำในท้องถิ่น แล้วทางองค์การบริหารส่วนตำบล

พลายวาส ในฐานะหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้เข้ามาส่งเสริม และสนับสนุนให้กองทุนสวัสดิการภาคประชาชนเกิดผลเป็นรูปธรรม โดยจัดตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2549 ซึ่งในช่วงเริ่มต้นมีสมาชิกจำนวน 73 คน ที่มาของเงินกองทุนมาจากลักษณะของการออมเงินของสมาชิก โดยสมาชิกสมทบเข้ากองทุนฯ คนละ 200 บาท/คน/ปี และได้มีการขยายกลุ่มสมาชิกในปี พ.ศ.2552 จึงทำให้มีสมาชิกเพิ่มเป็น 360 โดยในการบริหารงานกองทุนฯ จะมีคณะกรรมการกองทุนซึ่งเป็นตัวแทนประชาชนทำหน้าที่ในการบริหารงาน ซึ่งในระยะเริ่มแรกการบริหารงานก็เป็นไปด้วยดี สมาชิกมีความเชื่อมั่นในกองทุน และมีความเชื่อมั่นในคณะกรรมการ จึงทำให้สมาชิกมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งมาถึงในปี พ.ศ.2553 พบว่าเหตุการณ์กลับตรงกันข้าม สมาชิกเริ่มขาดความเชื่อมั่นต่อการบริหารงานกองทุนของคณะกรรมการ จึงทำให้สมาชิกบางส่วนเริ่มลาออกจากการเป็นสมาชิกกองทุนฯ และมีจำนวนมากขึ้น จนทำให้ในปัจจุบัน (พ.ศ.2554) มีสมาชิกเหลืออยู่ประมาณ 200 คน ซึ่งจากสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ย่อมเป็นตัวสะท้อนให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบว่ากองทุนฯ เริ่มไม่มีความมั่นคงแล้ว หากยังเป็นอยู่อย่างนี้ต่อไป โดยไม่มีการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง กองทุนฯ ดังกล่าวนี้อาจล่มสลายลงแน่นอนที่สุด ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงสภาพการบริหารกองทุนฯ ในปัจจุบันว่ามีสภาพการณ์เป็นอย่างไร มีปัญหาหรืออุปสรรคอะไรบ้างที่ทำให้การบริหารไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ และที่สำคัญอะไรคือสาเหตุที่ทำให้สมาชิกขาดความเชื่อมั่นในกองทุนฯ ทั้งนี้เพื่อผู้ศึกษาจะได้นำข้อมูลข้างต้นมาสู่กระบวนการวิเคราะห์สังเคราะห์จากผู้เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การสร้างแนวทางในการพัฒนากองทุนฯ ที่สามารถปฏิบัติได้จริง และที่สำคัญสมาชิกทุกคนยอมรับ ทั้งนี้เพื่อเป้าหมายให้กองทุนฯ เกิดความยั่งยืนและเป็นหลักประกันให้กับประชาชนอย่างแท้จริง สมดังเจตนาของการจัดตั้งกองทุนฯ ในครั้งแรก

การศึกษารั้วนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับสภาพการบริหารงานกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาสในปัจจุบัน เพื่อศึกษาสภาพปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้น อันเป็นสาเหตุให้สมาชิกไม่มีความเชื่อมั่นต่อกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาส และเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารงานกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาสให้มีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษานี้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงเกี่ยวกับการบริหารงานกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาส จำนวน 30 คน ซึ่งประกอบด้วย

ตัวแทนคณะกรรมการกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาสจำนวน 10 คน ตัวแทนสมาชิกกองทุนฯ จำนวน 18 คน โดยแยกเป็นตัวแทนสมาชิกในปัจจุบัน จำนวน 10 คน และตัวแทนของสมาชิกที่ลาออกไปแล้ว จำนวน 8 คน และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลพลายวาส และเจ้าหน้าที่ อบต. ที่รับผิดชอบงานสวัสดิการชุมชนรวม 2 คน

สภาพการบริหารงานกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาสในปัจจุบัน

ในการศึกษาถึงสภาพการบริหารงานกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาสในปัจจุบัน โดยพิจารณาจากปัจจัยทางการบริหารคือ คน (Man) งบประมาณ (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และการจัดการ (Management) ซึ่งแต่ละปัจจัยมีรายละเอียดดังนี้

1. สภาพการบริหารงานกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาสที่เกี่ยวข้องกับคน (Man) ในปัจจุบัน

1) การสมัครเข้าเป็นสมาชิกกองทุนฯ การรับสมัครเข้าเป็นสมาชิกกองทุนฯ ผู้สมัครต้องเป็นผู้มีภูมิลำเนา และมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านในเขตตำบลพลายวาส อีกทั้งสมาชิกจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นชอบในหลักการสวัสดิการชุมชน คือ “การให้อย่างมีคุณค่า รับอย่างมีศักดิ์ศรี” อีกทั้งต้องเป็นผู้พร้อมที่จะปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับต่างๆ ของกองทุนอย่างมีวินัยและความรับผิดชอบ และเป็นผู้ที่คณะกรรมการกองทุนฯ เห็นชอบให้เข้าร่วมเป็นสมาชิก ทั้งนี้กองทุนฯ จะรับสมัครสมาชิกปีละ 1 ครั้ง

นอกจากนี้สมาชิกกองทุนฯ ทุกคนมีหน้าที่ในการส่งเงินสมทบเข้ากองทุนรายละ 365 บาท/คน/ปี (จากเดิม 200 บาท/คน/ปี แต่มาในปี พ.ศ.2554 ได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็น 365 บาท/คน/ปี) โดยมีขั้นตอนและวิธีการรับสมัครเป็นสมาชิกกองทุน

2) การคัดเลือกบุคคลที่มาเป็นคณะกรรมการบริหารงานกองทุนฯ สำหรับการคัดเลือกบุคคลที่มาเป็นคณะกรรมการบริหารงานกองทุนฯ จากการศึกษาพบว่า คณะกรรมการกองทุนฯ ที่ได้รับการแต่งตั้งจากการพิจารณาของสมาชิกกองทุนฯ โดยสมาชิกจะพิจารณาจากบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ แล้วสมาชิกตกลงใจกัน แต่อย่างไรก็ตามคนที่สมาชิกเห็นชอบร่วมกันให้เป็นกรรมการนั้น สิ่งสำคัญคือ เจ้าตัวจะต้องให้ความยินยอมด้วย สำหรับในส่วนของการดำรงตำแหน่งของกรรมการกองทุนฯ จากการศึกษาพบว่า คณะกรรมการกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาส ยังไม่ได้กำหนดในเรื่องของวาระการดำรงตำแหน่งเอาไว้ กรรมการท่านใดจะอยู่ในวาระกี่ปีก็ได้หากสมาชิกไว้วางใจให้กรรมการคนนั้นทำงานต่อไปและเห็นว่ามีเหมาะสม

3) วิธีการในการธำรงรักษาสมาชิกของกองทุนฯ ในปัจจุบันกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาสยังไม่ได้มีมาตรการหรือวิธีการที่เป็นรูปแบบในการธำรงรักษาสมาชิกของกองทุนฯ หรือคณะกรรมการกองทุนมีเพียงแต่การสร้างจิตสำนึกให้แก่สมาชิกให้มีจิตสาธารณะ ให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ และการส่งเสริมให้เกิดการออม โดยมีวิธีการคือ การประชาสัมพันธ์เพื่อจูงใจให้สมาชิกเห็นคุณค่าและประโยชน์ของกองทุนฯ ว่ากองทุนฯ จัดตั้งขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการออม เพื่อเป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตของคนในชุมชน และในขณะเดียวกันเพื่อก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของคนในตำบลและที่สำคัญก็คือ เพื่อก่อให้เกิดการเชื่อมโยงการทำงานของคนทุกภาคส่วนในท้องถิ่นเข้าไว้ด้วยกัน

4) วิธีการในการพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการหรือสมาชิกกองทุน สำหรับในประเด็นของวิธีการในการพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการหรือสมาชิกกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาส พบว่า กองทุนยังไม่มีวิธีการในการพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการหรือสมาชิกกองทุนฯ ที่เป็นรูปธรรมและมีขั้นตอนที่ชัดเจนซึ่งจากการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันกองทุนฯ ทำได้แค่การส่งตัวแทนคณะกรรมการเข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการกองทุนระดับอำเภอหรือการเข้าร่วมการอบรมสัมมนากับหน่วยงานอื่นๆ เช่น พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสุราษฎร์ธานี สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เป็นต้น แต่ก็ไม่บ่อยครั้ง นานๆ จึงจะมีการประชุมสัมมนาสักครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ก็จะเป็นไปในรูปแบบของการประชุมหารือร่วมกันระหว่างคณะกรรมการด้วยกันหรือระหว่างคณะกรรมการกับสมาชิกเป็นหลัก โดยมีการประชุมกันเดือนละ 1 ครั้ง ซึ่งแต่ละครั้งก็พบว่ามีการมาประชุมไม่ครบทุกคน เพราะกรรมการแต่ละคนก็มีภารกิจของตัวเอง

5) การอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกกองทุนฯ สำหรับประเด็นของการอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาส จากการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันกองทุนได้มีการอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกในลักษณะการจ่ายเงินสวัสดิการ โดยมีการอำนวยความสะดวก โดยตัวแทนกรรมการในแต่ละหมู่บ้านจะมีการเยี่ยมเยียนสมาชิกของกองทุนที่มีการเจ็บป่วย พร้อมส่งมอบเงินสวัสดิการให้ตามสิทธิที่สมาชิกพึงได้รับ หรือในกรณีงานศพ กรรมการกองทุนก็จะไปเยี่ยมแล้วก็นำเงินช่วยเหลือค่าทำศพให้กับเจ้าภาพในงานศพอีกด้วย นอกจากนี้กองทุนฯ ยังมีการคืนกำไรให้กับสังคม ในรูปของการจ่ายเงินปันผลในรูปของสวัสดิการเงินทุนการศึกษาให้แก่นักเรียน ตั้งแต่ชั้นอนุบาล

ถึงปริญญาตรี โดยรับปีละ 100 บาทต่อคน และคนชราที่มีอายุ 70-99 ปี รับสวัสดิการปีละ 200 บาทต่อคน แต่หากมีอายุตั้งแต่ 100 ปีขึ้นไป จะได้รับสวัสดิการปีละ 500 บาทต่อคน

ผลการศึกษาเกี่ยวกับสภาพการบริหารงานด้านคน (Man) ของกองทุนสรุปได้ว่าในปัจจุบันมีการบริหารงานกองทุนเกี่ยวกับการบริหารคนยังทำได้ไม่มีเท่าที่ควร โดยเฉพาะในเรื่องของการพัฒนาคณะกรรมการและสมาชิกกองทุนฯ ซึ่งปัจจุบันยังไม่ได้ดำเนินการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม และมีแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน ตลอดจนการมีคณะทำงานในเรื่องนี้โดยเฉพาะ อีกทั้งในประเด็นของการคัดเลือกคณะกรรมการปัจจุบันก็ยังแต่งตั้งจากการคัดเลือกกันง่ายๆ โดยการพิจารณาความเหมาะสม และความไว้วางใจจากสมาชิกเป็นการสำคัญซึ่งก็จะเป็นจุดอ่อนในการบริหารงานของกองทุนได้ควรที่จะพิจารณานำคนที่มีความรู้ โภชา หรือเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลผู้เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมเป็นกรรมการด้วย เพื่อความคล่องตัวในการทำงาน เช่น การจัดทำบันทึกการประชุมหรือการจัดทำบัญชี เป็นต้น อีกประเด็นหนึ่งที่กองทุนต้องปรับปรุงคือ การธำรงรักษาสมาชิกกองทุนที่มีอยู่เดิมไว้และในขณะเดียวกันกองทุนต้องแสวงหาสมาชิกกองทุนเพิ่มเติมอีกด้วย อีกทั้งสมาชิกกองทุนต้องมีความหลากหลายและครอบคลุมทุกหมู่บ้าน นอกจากนี้สิ่งที่ปัจจุบันกองทุนทำอยู่แล้ว คือ การอำนวยความสะดวกในการจ่ายสวัสดิการให้แก่สมาชิกกองทุนฯ

2. สภาพการบริหารงานเกี่ยวกับงบประมาณ (Money) ในปัจจุบัน

1) การตรวจสอบด้านการเงินของกองทุนฯ สำหรับประเด็นของวิธีการตรวจสอบด้านการเงินของกองทุนในปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันกองทุนได้มีการตรวจสอบการรับจ่ายเงิน โดยการตรวจสอบจากคณะกรรมการ ว่าเงินที่รับมาจากสมาชิกหรือที่จ่ายไปในรูปแบบสวัสดิการแก่บุคคลต่างๆ มีความถูกต้องหรือไม่ นอกจากนี้กองทุนยังได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเก็บรักษาเงินและเบิกจ่ายเงินจำนวน 3 คน โดยการเบิกจ่ายเงินต้องกระทำหรือลงนามโดยกรรมการ 2 ใน 3 คนเท่านั้น

2) การพัฒนาระบบบัญชีและระบบงบประมาณของกองทุนฯ สำหรับประเด็นของการพัฒนาระบบบัญชีและระบบงบประมาณของกองทุน จากการศึกษาพบว่า ปัจจุบันเหรียญของกองทุนฯ ได้มีการจัดทำบัญชีการเงินให้มีความเป็นปัจจุบัน โดยได้มีการแยกกันระหว่างรายรับกับรายจ่ายอย่างชัดเจน และมีการแจ้งรายงานการเงินให้กรรมการทราบทุกเดือนหรือทุกโอกาสที่มีการประชุมคณะกรรมการ

3) การระดมทุนจากสมาชิกของกองทุนฯ สำหรับวิธีการระดมทุนจากสมาชิกกองทุนฯ พบว่าในปัจจุบันก็คือ การเก็บเงินสมทบจากสมาชิกคนละ 365 บาทต่อคนต่อปี หรือวันละ 1 บาท และการเลี้ยงน้ำชาระดมทุนเข้ากองทุน

4) การสร้างรายได้จากเงินในกองทุนฯ ในส่วนประเด็นของการสร้างรายได้จากเงินกองทุนฯ พบว่า ปัจจุบันกองทุนยังไม่ได้มีการนำเงินกองทุนไปสร้างรายได้แต่อย่างใด จะมีบ้างก็เพียงการระดมทุนดังที่กล่าวมาแล้ว

เมื่อพิจารณาสภาพการบริหารงานด้านการเงินในปัจจุบันทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาจึงสรุปได้ว่าการบริหารเกี่ยวกับการเงิน กองทุนในปัจจุบันยังไม่มีผลสัมฤทธิ์มากนัก เช่นในกรณีของการตรวจสอบทางการเงิน ก็จะทำเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของเงิน ทั้งรายรับและรายจ่าย ก็จะมีกรรมการตรวจสอบความถูกต้อง ซึ่งเป็นวิธีการปกติทั่วไปที่องค์กรหรือกองทุนต่างๆ ทำกัน การบันทึกก็มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายแยกกันชัดเจนและมีความเป็นปัจจุบัน ส่วนการระดมทุนก็เพียงวิธีเดียวคือ การเก็บเงินสมทบจากสมาชิกเพื่อเข้ากองทุนคนละ 365 บาท/คน/ปี ส่วนการสร้างรายได้จากเงินกองทุนพบว่า ปัจจุบันยังไม่มีการสร้างรายได้จากเงินกองทุนแต่อย่างใด

3. สภาพการบริหารงานเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ (Material)

สภาพการบริหารงานเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ของกองทุนฯ จากการศึกษาพบว่าปัจจุบันกองทุนยังไม่มีสถานที่ทำการของตัวเอง โดยปัจจุบันขอใช้สถานที่ศาลาหมู่บ้าน หมู่ที่ 1 บ้านคอนกาย เป็นสถานที่ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของกองทุน เช่น การจัดประชุม เป็นต้น ส่วนในเรื่องการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการทำงานพบว่า มีการนำคอมพิวเตอร์มาใช้ โดยเฉพาะการพิมพ์เอกสารต่างๆ แต่อย่างไรก็ตามคอมพิวเตอร์ต่างๆ ไม่ได้เป็นของกองทุน เพียงแต่กองทุนขออนุญาตใช้จากองค์การบริหารส่วนตำบลพลายวาส ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลพลายวาสก็ให้ความอนุเคราะห์ด้วยดีเสมอมา นอกจากนี้ผู้ศึกษายังพบว่า ทางกองทุนได้มีการจัดทำแผนภาพแสดงขั้นตอนการปฏิบัติงาน โดยติดตั้งไว้ที่ศาลาหมู่บ้าน หมู่ที่ 1 บ้านคอนกาย เช่น แผนผังการรับสมัครสมาชิก ขั้นตอนการจ่ายเงินสวัสดิการ เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้จึงสรุปได้ว่า สภาพการบริหารงานเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ในปัจจุบันของกองทุน กล่าวคือ ปัจจุบันทางกองทุนยังไม่มีสถานที่ทำงานของกองทุนโดยเฉพาะ แต่ใช้ศาลาหมู่บ้าน หมู่ที่ 1 บ้านคอนกาย เป็นที่ทำการกองทุนชั่วคราวแทน ประกอบกับวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ เช่น คอมพิวเตอร์ก็ยังไม่ มี จึงอาศัยการอนุเคราะห์จากองค์การบริหารส่วนตำบลพลายวาส เป็นต้น เนื่องจากสถานที่ทำการที่ถาวรของกองทุน และวัสดุ อุปกรณ์ประเภท

คอมพิวเตอร์ เป็นสิ่งที่มีมูลค่าสูง จึงไม่มีความจำเป็นที่กองทุนจะจัดหามาใช้โดยเงินของตนเอง เพราะสิ้นเปลืองและกองทุนก็ไม่ได้ทำงานทุกวัน ประกอบกับการดำเนินงานในปัจจุบันก็ค่อนข้างเหมาะสมแล้ว

รูปแบบของการบริหารจัดการ (Management) ของกองทุนในปัจจุบัน

สำหรับรูปแบบการบริหารจัดการกองทุนในปัจจุบันจากการศึกษาพบว่า กองทุนกำหนดการบริหาร โดยมีกรรมการกองทุนเป็นคนทำหน้าที่บริหารกิจการต่างๆ ของกองทุนซึ่งคณะกรรมการประกอบด้วยคณะกรรมการจำนวน 19 คน โดยแบ่งเป็นกรรมการตัวแทนจากหมู่บ้านต่างๆ จำนวน 15 คน และที่ปรึกษาจากบุคคลภายนอก ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 4 คน ทำหน้าที่บริหารกองทุนภายใต้ระเบียบหลักเกณฑ์ที่กองทุนได้กำหนดไว้ทั้งนี้คณะกรรมการดังกล่าวจะประชุมร่วมกันเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อทบทวนการดำเนินงานและปรึกษาหารือเรื่องต่างๆ

1. สภาพปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน อันเป็นสาเหตุให้สมาชิกของกองทุนฯ หรือบุคคลภายนอกไม่มีความเชื่อมั่นต่อกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาส

1) สภาพปัญหาหรืออุปสรรคที่เกี่ยวกับคน สภาพปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการบริหารงานกองทุนฯ เกี่ยวกับคน ได้แก่

(1) สมาชิกกองทุนฯ ไม่ต้องการเรียนรู้ ทำความเข้าใจในรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับกองทุนฯ รวมถึงสิทธิสวัสดิการที่ตนเองพึงจะได้จากการเป็นสมาชิกโดยหวังพึ่งจากคณะกรรมการเพียงอย่างเดียว

(2) สมาชิกกองทุนฯ ขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารกองทุน เช่น สมาชิกไม่แสดงความคิดเห็นในเวลาประชุม แต่ชอบวิพากษ์วิจารณ์หรือแสดงความคิดเห็นเมื่อประชุมเสร็จแล้ว

(3) กรรมการส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านทั่วไป จึงยังขาดความรู้และเทคนิคในการบริหารจัดการกองทุนฯ

(4) กองทุนฯ ยังขาดการประชาสัมพันธ์ในวงกว้างให้ประชาชนในตำบลที่ยังไม่ได้เป็นสมาชิกมาสมัครเป็นสมาชิก เพื่อจะทำให้กองทุนฯ มีเงินกองทุนฯ จำนวนที่เพียงพอในการจัดกิจกรรมอื่นๆ เพื่อสังคมนอกเหนือจากการจ่ายสวัสดิการให้แก่สมาชิกเพียงอย่างเดียว

(5) ขาดการประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกเข้าใจในการนำเงินกองทุนฯ มาใช้ในการจ่ายสวัสดิการว่าเขาจะได้รับสวัสดิการมากน้อยเพียงใด

(6) บุคคลบางส่วนในตำบลพลายวาส ยังขาดจิตสำนึกสาธารณะในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกองทุนฯ เพราะสาเหตุหากเงินที่เขาสมทบไปให้กองทุนฯ แต่หากเขาไม่ได้เจ็บป่วย ก็จะต้องนำเงินในส่วนนี้ไปจ่ายให้แก่สมาชิกคนอื่นที่เจ็บป่วยแทน จึงทำให้คนกลุ่มนี้มองว่าไม่ได้รับประโยชน์

(7) สมาชิกไม่มีความเชื่อมั่นในกรรมการบางคนเกี่ยวกับความโปร่งใสในการบริหารงานกองทุน

2) สภาพปัญหาหรืออุปสรรคที่เกี่ยวกับงบประมาณ สภาพปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการบริหารงานกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาสเกี่ยวกับงบประมาณ ได้แก่

(1) ขาดงบประมาณในการจัดจ้างเจ้าหน้าที่ประจำเพื่อมาทำหน้าทำงานธุรการของกองทุน เช่น รับฝากเงินออม ติดต่อประสานงานกับคณะกรรมการ สมาชิก ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องและองค์กรอื่น

(2) ขาดงบประมาณค่าตอบแทน เช่น เงินเดือน หรือค่าจ้างให้แก่คณะกรรมการบริหาร ทำให้คณะกรรมการบริหารไม่มีแรงจูงใจที่จะทุ่มเทบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อกองทุน

(3) เงินออมสะสมของสมาชิกวันละ 1 บาท ก่อนข้างค้างยังไม่เหมาะสม ควรจะกำหนดให้มีการออมวันละไม่ต่ำกว่า 10 บาท เพื่อจะได้ระดมเงินออมจากสมาชิกให้นำไปใช้ในกิจกรรมอื่นๆ เช่น เป็นเงินทุนกู้ยืม คัดดอกเบี๋ยราคาถูกให้แก่สมาชิกนำไปเป็นทุนในการประกอบกิจการต่อไป

(4) ขาดการนำเงินกองทุนฯ ไปต่อยอดในการสร้างรายได้ให้แก่กองทุนฯ

3) สภาพปัญหาหรืออุปสรรคที่เกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ สภาพปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ ได้แก่

(1) ขาดแคลนอาคารสถานที่ เช่น สถานที่ตั้งของสำนักงานกองทุน เพื่อใช้ดำเนินงานในลักษณะถาวร

(2) ขาดแคลนวัสดุ อุปกรณ์ในการดำเนินงาน เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ ไว้สำหรับจัดเก็บข้อมูล รวมถึงเครื่องถ่ายเอกสาร ไว้สำหรับการถ่ายเอกสารต่างๆ เป็นต้น

4) สภาพปัญหาหรืออุปสรรคเกี่ยวกับการบริหารจัดการ สภาพปัญหาหรืออุปสรรคที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการ ได้แก่

(1) การบริหารงานการเงิน บัญชี ยังไม่เป็นระบบ เนื่องจากขาดเจ้าหน้าที่ประจำในการดำเนินงาน โดยเฉพาะการจัดทำบัญชีรายรับ รายจ่ายต่างๆ ยังไม่เป็นปัจจุบัน บัญชียังไม่มีแยกประเภท

(2) อำนาจการบริหารกองทุนฯ ยังผูกขาดอยู่กับกรรมการคนใดคนหนึ่ง จึงทำให้บุคคลภายนอกที่ไม่ได้เป็นสมาชิก หรือที่เป็นสมาชิกแล้วบางส่วนขาดความเชื่อมั่นต่อกองทุนฯ

(3) คณะกรรมการขาดการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกองทุนภายนอกพื้นที่ ที่ประสบความสำเร็จในการบริหารงาน เพื่อนำมาประยุกต์ใช้งานกับกองทุนของตน

(4) การบริหารงานกองทุนฯ ในปัจจุบันยังขาดหลักธรรมาภิบาล คือ การบริหารงานโดยยึดหลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า

นอกจากนี้ ผู้ศึกษายังได้ทำการสัมภาษณ์อดีตสมาชิกกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาส จำนวน 8 คน ซึ่งปัจจุบันสมาชิกเหล่านี้ได้ลาออกไปแล้ว เกี่ยวกับประเด็นปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการบริหารงานกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาส ในปัจจุบัน อันเป็นสาเหตุให้สมาชิกของกองทุนหรือบุคคลภายนอกไม่มีความเชื่อมั่นต่อกองทุนฯ ซึ่งผลจากการศึกษากลุ่มตัวอย่างได้สะท้อนมุมมองที่น่าสนใจถึงสาเหตุที่ตนเองต้องลาออกจากการเป็นสมาชิกกองทุนฯ ซึ่งสามารถสรุปได้ กล่าวคือ ประการแรก เพราะตนเองรู้สึกท้อที่ไม่ได้รับประโยชน์จากทางกองทุนฯเลย ทั้งๆที่ตนเองก็จ่ายเงินค่าสมทบให้กับกองทุนฯทุกปี เมื่อคิดว่าตัวเองไม่ได้รับประโยชน์จากทางกองทุนฯและในขณะเดียวกันก็เห็นว่าสมาชิกคนอื่นๆ ก็ลาออกไปบ้างแล้ว ตนก็ขอลาออกบ้าง ดีกว่าอยู่ไปแล้วเสียเงินให้กองทุนฯทุกปีแต่ไม่เคยได้รับประโยชน์กลับคืนมา ส่วนประการที่สอง สมาชิกรู้สึกว่าตนเองไม่มั่นใจต่อการทำงานของกรรมการกองทุนฯ บางคนเกี่ยวกับเรื่องของความโปร่งใสในการบริหารงาน ประกอบกับในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ของกองทุนฯก็ไม่ได้ทำกันในรูปของคณะกรรมการเหมือนกับที่ระเบียบกำหนดไว้ แต่จะทำการเพียงกรรมการบางคนเท่านั้น ส่วนสาเหตุประการที่สาม พบว่าสมาชิกที่ลาออกไปส่วนใหญ่มองเห็นแนวทางเศรษฐกิจค่อนข้างดีแล้ว และคิดว่าในเวลาข้างหน้าหรือเกิดเหตุการณ์ที่ฉุกเฉินก็สามารถนำเงินที่มีอยู่มาใช้จ่ายได้

ไม่ต้องพึ่งเงินกองทุนฯ และยังรู้สึกว่าสวัสดิการจากกองทุนก็ยังมีน้อยเกินไป นอกจากนี้ยังพบว่าคนกลุ่มนี้ที่ลาออกไปส่วนใหญ่จะเป็นคนที่ไม่ค่อยสนใจกิจกรรมของส่วนรวมเท่าที่ควร ซึ่งเมื่อสรุปในภาพรวมประเด็นปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการบริหารงานกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาสในปัจจุบัน อันเป็นสาเหตุให้สมาชิกของกองทุนหรือบุคคลภายนอกไม่มีความเชื่อมั่นต่อกองทุนฯ ทั้งการสะท้อนมุมมองของสมาชิกปัจจุบันและอดีตสมาชิกก็มีประเด็นที่คล้ายคลึงกัน โดยมีสองประเด็นที่สำคัญคือการบริหารงานกองทุนฯ ที่ขาดธรรมาภิบาล และการขาดจิตสาธารณะของประชาชนในท้องถิ่นบางกลุ่ม

แนวทางในการพัฒนาการบริหารงานกองทุนสวัสดิการภาคประชาชนตำบลพลายวาสให้มีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน

1. แนวทางการบริหารจัดการเกี่ยวกับคน มีดังนี้

(1) กองทุนฯ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลพลายวาส ควรมีการสัมมนาฝึกอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจในการบริหารงานกองทุนให้แก่คณะกรรมการบริหารกองทุนเป็นระยะๆ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจสามารถบริหารจัดการกองทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(2) คณะกรรมการบริหารกองทุน ควรมีการกำหนดแผนการดำเนินงานไว้ให้ชัดเจน เช่น การบริหาร คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการ

(3) คณะกรรมการบริหารกองทุน ควรมีการจัดจ้างเจ้าหน้าที่มาประจำกองทุนไว้เพื่อดำเนินการต่างๆ เช่น งานธุรการ การรับฝากเงินออมจากสมาชิก การจ่ายเงินสวัสดิการแก่สมาชิก การจัดทำบัญชี เป็นต้น

(4) กองทุนฯ ควรมีการประชาสัมพันธ์วงกว้างให้แก่คนในชุมชนให้มาสมัครเป็นสมาชิกและการออมทรัพย์เพื่อจะได้ระดมทุนให้ได้จำนวนมาก และนำไปใช้ในกิจกรรมอื่นต่อไปมากกว่าการดำเนินการเพียงแต่สวัสดิการการเจ็บป่วยหรือการเสียชีวิตของสมาชิกอย่างเดียว

(5) ขยายฐานสมาชิกกองทุนฯ ให้กว้างขวาง และครอบคลุม สามารถดูแลคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ โดยเฉพาะการดูแลกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาส

(6) ทำความเข้าใจกับสมาชิกในเรื่องสวัสดิการชุมชน ทั้งเรื่องวิธีคิด และวิธีปฏิบัติให้สอดคล้องกัน รวมถึงการสร้างวินัยการออม

(7) จัดทำฐานข้อมูลสมาชิกอย่างเป็นระบบและเป็นปัจจุบัน

2. แนวทางการบริหารจัดการเกี่ยวกับงบประมาณ มีดังนี้

(1) กองทุนสวัสดิการชุมชน ควรกำหนดงบประมาณค่าตอบแทน เช่น เงินเดือนหรือค่าจ้างให้แก่คณะกรรมการบริหาร เพื่อให้คณะกรรมการบริหารมีแรงจูงใจที่จะทุ่มเทบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อกองทุน

(2) คณะกรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชน ควรมีการประชุมหารือโดยเฉพาะประเด็นการเพิ่มเงินออมสัจจะของสมาชิกจากวันละ 1 บาท เป็นวันละไม่ต่ำกว่า 10 บาท เพื่อจะได้ระดมเงินออมจากสมาชิกให้นำไปใช้ในกิจกรรมอื่นๆ เช่น เป็นเงินทุนกู้ยืม กีดดอกเบี๋ยราคา ถูกให้แก่สมาชิกนำไปเป็นทุนในการประกอบกิจการต่อไป

(3) ควรมีการจัดทำบัญชีด้วยระบบคอมพิวเตอร์ เพื่อความสะดวกในการจัดเก็บ และตรวจสอบข้อมูลทั้งจากสมาชิกและผู้เกี่ยวข้อง

(4) ควรมีการจัดทำงบดุลประจำปีของกองทุนและการเปิดเผยให้สมาชิกทราบอย่างต่อเนื่อง

3. แนวทางการบริหารจัดการเกี่ยวกับวัสดุ อุปกรณ์ มีดังนี้

(1) กองทุนสวัสดิการชุมชน ควรจัดสร้างอาคารสถานที่ เช่น สถานที่ตั้งของสำนักงานกองทุน เพื่อใช้เป็นสถานที่ดำเนินงานที่ถาวร

(2) กองทุนสวัสดิการชุมชน ควรจัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ในการดำเนินงาน เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องถ่ายเอกสารไว้สำหรับเก็บข้อมูลและถ่ายเอกสารต่างๆ

(3) จัดทำกระปุกออมสิน เพื่อมอบให้สมาชิกได้ออมเงินวันละ 1 บาทหรือมากกว่า และเมื่อสิ้นปีก็นำเงินมาจ่ายสมทบเข้ากองทุน 365 บาท/คน/ปีหรือจำนวนที่มากกว่า

4. แนวทางการบริหารจัดการเกี่ยวกับวิธีบริหารจัดการกองทุน มีข้อเสนอแนะมีดังนี้

(1) กองทุนฯ ควรจัดจ้างเจ้าหน้าที่บัญชีเพื่อบริหารงานการเงิน บัญชี ให้เป็นระบบและมีความถูกต้อง

(2) นำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารกองทุนฯ ในทุกขั้นตอนเพื่อให้ทุกฝ่ายยอมรับ

(3) กองทุนฯ ควรจัดทัศนศึกษาดูงานกองทุนอื่นๆ ที่มีประสิทธิภาพในการบริหารงานเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ให้แก่คณะกรรมการกองทุนและสมาชิก เพื่อนำความรู้ที่ได้จากการทัศนศึกษาดูงานมาประยุกต์ใช้งานกับกองทุนของตนเอง

(4) กองทุนสวัสดิการชุมชน ควรมีการบูรณาการกองทุน เช่น คน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารงาน ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยเฉพาะการระดม

ขอความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก เช่น พัฒนาชุมชนอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล พลายวาส ในเรื่องการจัดฝึกอบรมคณะกรรมการและสมาชิก ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ กองทุนสวัสดิการชุมชน สิทธิประโยชน์ที่จะได้รับ เครื่องไม้เครื่องมือต่างๆ ที่ยังขาดแคลน เช่น วัสดุสำนักงาน วัสดุคอมพิวเตอร์ เพื่อนำมาช่วยเหลือ เสริมสร้างการดำเนินงานของกองทุน สวัสดิการชุมชนตำบลพลาวยาส ให้เกิดประสิทธิภาพอย่างรวดเร็ว เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและ ยั่งยืนอย่างแท้จริง

(5) กองทุนฯ ต้องจัดทำแผนพัฒนากองทุนฯ และกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จ เพื่อความสะดวกในการติดตามประเมินผล

(6) ต้องมีการพัฒนาระบบสวัสดิการให้สามารถดูแลคนด้อยโอกาสทุกคน ทุกเพศ ทุกวัยในตำบล นอกเหนือจากสมาชิกของกองทุน

(7) ควรมีการจัดการความรู้ในการบริหารจัดการกองทุน เพื่อส่งเสริมให้ กองทุนเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของคนทุกวัย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น

(8) พัฒนางานสวัสดิการชุมชนให้มีความหลากหลายตามวิถีของชุมชนให้ มากกว่าเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น ดูแลเบื้องต้นแก่ผู้เดือดร้อน กรณีเกิดภัยพิบัติขึ้นในท้องถิ่น เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

ภิรม ภคเมธาวิ. (2544). กองทุนชุมชน: เครือข่ายสัจจะออมทรัพย์จังหวัดสงขลา. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

ผลกระทบของการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน ในตำบลบ้านห้วย

The Impact of Neoliberal Approach to Development on Livelihood of Villagers
in Banwa Sub-district

กรรณิการ์ เทพไกรวัล¹
วินัย ผลเจริญ²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงผลกระทบของการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ที่มีต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน และเพื่อศึกษาการปรับตัวในการดำรงชีวิตของชุมชนท่ามกลางการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ ของชุมชนในตำบลบ้านห้วย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า ผลกระทบของการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่นั้น มีผลกระทบในเชิงลบต่อวิถีชีวิตของชุมชนในหลายแง่มุม แต่อย่างไรก็ตาม เสรีนิยมใหม่ก็เป็นการสร้างโอกาสในทางเศรษฐกิจและความสะดวกสบายให้กับชุมชนด้วยเช่นกัน และชุมชนเองก็สามารถปรับตัวต่อโอกาสใหม่ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้น โดยตลาดได้ โดยอาศัยทุนของการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมผสานเข้ากับทุนทางเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

Abstract

This research aims to investigate the impacts of neoliberal development on rural livelihood and an adjustment of rural households to socio-economic changes influenced by such development in Banwa sub-district, Muang district, Khon Kaen province. As shown throughout this research, while neoliberal approach to development has various negative impacts on their livelihood, villagers were able to capture growing economic opportunities and convenience following the development influenced by neoliberal approach and flexible villagers were able to capture new opportunities provided by the market. They make use of both the traditional forms of social capital and the new economic forms to improve their well-being.

คำสำคัญ: ผลกระทบของการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่

Keyword: The Impact of Neoliberal Approach

¹ นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² ดร. ; อาจารย์ประจำวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภายหลังการสิ้นสุดของสงครามเย็น (Post-Cold War) ใน ค.ศ. 1989 สหรัฐอเมริกาที่เป็นผู้นำทางด้านเสรีนิยมประชาธิปไตย ก็ได้ก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจที่โดดเด่นเพียงประเทศเดียวในโลกในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ด้วยความแข็งแกร่งทางด้านการทหาร เศรษฐกิจ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและอุตสาหกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจและการค้าเป็นสำคัญ การแข่งขันทางทหารและความมั่นคงเป็นเพียงปัจจัยเกื้อหนุนศักยภาพในการเผยแพร่อิทธิพลทางเศรษฐกิจและการค้า ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการโทรคมนาคมได้ขยายตัวและเปิดกว้างอย่างเสรี (รุ่งพงษ์ ชัยนาม, 2548) ซึ่งจากแนวทางการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยม ที่มีแนวโน้มเชิดชูนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีภาพ (Laissez-faire) ตามแบบฉบับของสหรัฐอเมริกาและชาติตะวันตกนั้น ต่อมาเมื่อโลกก้าวเข้าสู่โลกาภิวัตน์ ก็ได้มีการพัฒนาแนวทางการพัฒนาหรือแนวคิดขึ้นมาใหม่ให้ทันต่อยุคสมัย โดยเรียกว่า แนวคิดเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) และถือได้ว่าเป็นโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจทุนนิยมที่เติบโตอย่างรวดเร็วในระดับโลกในช่วงทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา

แนวคิดเสรีนิยมใหม่มีลักษณะเด่น คือ เน้นในเรื่องการมีสิทธิในกรรมสิทธิ์ของเอกชนที่เข้มแข็ง มีตลาดเสรีและการค้าเสรี บทบาทของรัฐคือการสร้างและธำรงรักษากรอบทางสถาบันที่เหมาะสมและต้องรับประกันการทำงานของตลาดอย่างเหมาะสม (Harvey, 2005) กล่าวคือ รัฐเป็นสิ่งที่ช่วยปกป้องปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะในด้านการค้า เสรีภาพและสิทธิในทรัพย์สินของเอกชน และไม่ควรเข้ามายุ่งเกี่ยวกับตลาดโดยไม่จำเป็น เนื่องจากตลาดมีกลไกการทำงานของมันที่ได้อยู่แล้ว และรัฐควรลดกฎเกณฑ์ในทางการค้าลง เพื่อเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันได้อย่างเต็มที่ การเข้าแทรกแซงตลาดของรัฐถือว่าเป็นการคุกคามเสรีภาพของปัจเจกบุคคล เสรีนิยมใหม่เน้นในกลไกตลาดที่เป็นอิสระซึ่งจะเป็นหนทางที่ดีที่สุดในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ ตลาดเสรีและการค้าเสรีจะนำไปสู่เสรีภาพและความเป็นอยู่ที่ดีของปัจเจกบุคคล

เสรีนิยมใหม่ได้แผ่ขยายมายังประเทศที่กำลังพัฒนารวมถึงประเทศไทยผ่านทางองค์กรระหว่างประเทศ และกลายมาเป็นแนวนโยบายทางด้านเศรษฐกิจกระแสหลักของประเทศ โดยมุ่งส่งเสริมการขยายตัวทางการค้าและการลงทุนเป็นสำคัญ เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าภายใต้ลัทธิเสรีนิยมใหม่นั้น จะทำให้เปลือกนอกของภาคการเงินและภาคบริการดูเฟื่องฟู การจ้างงานในภาคส่วนนี้เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด รวมไปถึงความเฟื่องฟูของเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งท่ามกลางความเฟื่องฟูเหล่านั้นก็กลายเป็นกลไกหนึ่งของการสะสมทุน ที่ถือได้

ว่าเป็นผลกระทบที่สำคัญอย่างหนึ่งจากการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ ทั้งนี้ การสะสมทุนก็ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและขยายขอบเขตออกไป ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ทำให้ที่ดินกลายเป็นสินค้าและการแปรรูปที่ดิน การกีดกันและทำลายสิทธิที่ประชาชนมีต่อสมบัติส่วนรวม การทำให้แรงงานกลายเป็นสินค้า การกีดกันทำลายรูปแบบการผลิตและการบริโภคแบบอื่นๆ โดยเฉพาะแบบชนพื้นเมือง กระบวนการบูดรีดสินทรัพย์รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ การค้าทาสโดยเฉพาะอุตสาหกรรมทางเพศ การเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา หนี้ของประเทศ การใช้ระบบสินเชื่อการบูดรีดค่าธรรมเนียมจากสิทธิบัตรและทรัพย์สินทางปัญญา รวมถึงการลดหรือยกเลิกกรรมสิทธิ์ส่วนรวมรูปแบบต่างๆ เช่น ระบบบ้านานูของรัฐ การเข้าถึงการศึกษาและการดูแลสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งลักษณะต่างๆ ดังกล่าวฮาร์วีเรียกมันว่าเป็นการสะสมทุนด้วยการปล้นชิง (Accumulation by Dispossession) (กัควิตี , 2555)

จากการสะสมทุนด้วยการปล้นชิง ทำให้เกิดการเปิดพื้นที่ใหม่สำหรับการสะสมทุนที่จากเดิมอาจมองว่าเป็นพื้นที่นอกเขตการแสวงหากำไร ด้วยการทำให้เป็นธุรกิจและทำให้เป็นสินค้า เช่น เรื่องน้ำ โตรคมนาคม การขนส่ง การศึกษา เรื่องสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งถูกแปรรูปไปไม่มากนักน้อยรวมไปถึงความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม เช่น ที่ดิน อากาศ และน้ำ และความเสื่อมโทรมของดินที่อยู่อาศัยที่ขยายวงออกไป ซึ่งเกิดจากวิธีการผลิตทางเกษตรกรรมแบบทุนเข้มข้น การทำให้รูปแบบวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์กลายเป็นสินค้ารวมไปถึงการลดเล็กรอบข้อบังคับที่เคยคุ้มครองแรงงานและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้คือการถ่ายโอนสินทรัพย์จากอาณาเขตของสาธารณะและประชาชนให้ตกอยู่ในเงื้อมมือของเอกชนและชนชั้นอภิสิทธิ์

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมองว่า ถึงแม้กระบวนการผลิตซ้ำทางความคิดความเชื่อในเรื่องเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองจะถูกสร้างขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าเรื่อยมาจนถึง ณ ปัจจุบัน แต่นั่นเป็นเพียงภาพลวงตาที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นเกราะป้องกันความศรัทธาในรัฐเท่านั้น แท้จริงแล้วการพัฒนาประเทศยังคงดำเนินไปตามแนวทางเสรีนิยมใหม่อย่างต่อเนื่อง และยังคงเป็นวาทกรรมหลักในการพัฒนาประเทศอยู่ ฉะนั้นแล้ว ไม่ว่าจะมองในระดับประเทศ ระดับภูมิภาค หรือระดับชุมชน การพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ก็ยังคงทำงานได้ดีและแทรกซึมไปในทุกส่วนไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง โดยเฉพาะกับจังหวัดที่มีแนวโน้มที่มีความเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมากเป็นพิเศษในด้านต่างๆ อาทิ ด้านตลาดทางภาคอุตสาหกรรม ด้านการศึกษา และด้านการบริการ เช่น จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น

การขยายตัวอย่างรวดเร็วของจังหวัดขอนแก่นภายใต้กรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาตามแผนพัฒนาจังหวัด 4 ปี (พ.ศ.2553-2556) ที่มุ่งให้จังหวัดขอนแก่นเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงเครือข่ายการค้า การลงทุน การบริการ และการคมนาคมขนส่งในภูมิภาคสู่สากล และสืบเนื่องจากจังหวัดขอนแก่นเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่แนวระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East-West Economic Corridor: EWEC) ตัดกับแนวเชื่อมโยงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (North-South Economic Corridor: NSEC) สู่พื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (Eastern Sea Board : ESB) เป็นพื้นที่ที่รัฐบาลส่งเสริมให้เป็น 1 ใน 3 จังหวัดนำร่องในการพัฒนาให้เป็นนครแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร นอกเหนือจากจังหวัดภูเก็ต และจังหวัดเชียงใหม่ และเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพเอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมการค้าการลงทุน สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนได้จัดจังหวัดขอนแก่นอยู่ในเขตส่งเสริมการลงทุนเขต 3 ซึ่งมีสิทธิและประโยชน์ในด้านการค้าการลงทุนต่างๆ เป็นพิเศษ (สำนักงานจังหวัดขอนแก่น, 2555)

ปัจจุบันพื้นที่บริเวณตำบลบ้านหว้า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นพื้นที่ที่ภาคเอกชนได้เข้ามาลงทุนไปแล้วบางส่วน ด้วยการกว้านซื้อที่ดินผืนใหญ่ เพื่อรองรับการเข้ามาลงทุนของภาคอุตสาหกรรม ซึ่งโดยมากเป็นอุตสาหกรรมการผลิตสัณฐานด้วยเหตุนี้จึงเป็นความจำเป็นสำหรับผู้วิจัยที่พึงหาคำตอบว่าการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ของประเทศที่ผ่านมาถึง ณ ปัจจุบัน ส่งผลกระทบต่อชุมชนในตำบลบ้านหว้าในแง่มุมใดบ้าง ดังนั้น งานวิจัยในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อศึกษาถึงผลกระทบของการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ที่มีต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน และเพื่อศึกษาการปรับตัวในการดำรงชีวิตของชุมชนท่ามกลางการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่

วิธีการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ(Informal Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussions) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม(Non-participant Observation) ผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำชุมชนและประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในบ้านเหล่านาคี หมู่ที่ 1 บ้านหว้า หมู่ที่ 2 บ้านทองหลาง หมู่ที่ 6 และบ้านหนองคู หมู่ที่ 8 ตำบลบ้านหว้า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งแบ่งเป็นผู้นำชุมชน จำนวน 9 คน และประชาชนทั่วไปจาก 4 หมู่บ้าน จำนวน 45 คน รวมทั้งสิ้น 54 คน โดยเป็นการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling Technique) และการสุ่มแบบตามสะดวกสะดวก (Convenience Sampling Technique)

ผลการวิจัย

1. ผลกระทบจากการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่

จากการวิจัย พบว่า ผลกระทบจากการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ที่มีต่อชุมชนในตำบลบ้านหว้า เป็นดังนี้

1.1 ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การผลิตเพื่อตลาดหรือเพื่อการแสวงหากำไร นับเป็นการวิธีการผลิตทางเกษตรกรรมแบบทุนเข้มข้นตามแบบฉบับของเสรีนิยมใหม่ การทำนาของชาวบ้านในชุมชนที่ต้องอาศัยปัจจัยในการผลิตในแบบที่ต้องพึ่งพาตลาด อาทิ ความจำเป็นในการใช้ปุ๋ยเพื่อเพิ่มผลผลิต การใช้ยาปราบศัตรูพืชหรือยาฆ่าแมลง การพึ่งพาชลประทานเพื่อความสะดวกรวดเร็ว เป็นต้น เหล่านี้เป็นปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐานของชุมชนที่ปัจจุบันแทบจะขาดไม่ได้ และทำให้ต้นทุนในการผลิตของชาวบ้านเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย และเมื่อการใช้สารเคมีสังเคราะห์เป็นเวลานานก็ส่งผลไปให้สภาพดินในพื้นที่ของชุมชนในตำบลบ้านหว้าหลายจุดมีความเป็นกรดเป็นด่างเพิ่มขึ้น ที่ดินของชุมชนนอกจากจะใช้สำหรับทำนาเป็นหลักแล้ว ในยามที่หมดหน้านาชุมชนมักจะใช้ประโยชน์โดยการปลูกพืชชนิดต่างๆ เพื่อเป็นการหารายได้เสริมให้กับครอบครัว อาทิ ทำไร่แดงโม ข้าวโพด เป็นต้น ซึ่งทำกันในระยะนี้มาเป็นเวลานานแล้ว ทำให้สภาพดินบางส่วนของชุมชนถือว่ามีความอุดมสมบูรณ์ลดน้อยลงเมื่อเทียบกับอดีต เนื่องด้วยดินมีสภาพเป็นกรดเป็นด่างเพิ่มขึ้น

ผลของการพัฒนาจังหวัดขอนแก่นไปสู่มหานครแห่งการเป็นศูนย์กลางนั้น การเกิดขึ้นของอสังหาริมทรัพย์และถนนหนทางที่ถูกพัฒนาตามลำดับ จำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนเป็นตัวช่วยเช่นกัน กล่าวคือ ในช่วงหน้าร้อนและหน้าหนาวจะมีการถมที่ดินมากกว่าหน้าอื่น ทั้งนี้เพื่อเป็นฐานในการก่อสร้างของภาคธุรกิจ อาทิ ปรับปรุงถนนหนทางที่เอกชนได้รับสัมปทานมาดำเนินการจากภาครัฐ การถมที่นาเพื่อสร้างอาคารพาณิชย์ การถมที่เพื่อทำบ้านจัดสรร คอนโดมิเนียมและอื่นๆ ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนตำบลบ้านหว้าบางคนอนุญาตให้รถขุดดินของผู้ประกอบการเกี่ยวกับรับเหมาก่อสร้างที่เข้ามาขุดดินในพื้นที่นาของตนได้ ทั้งนี้ ด้วยมองว่าตนได้ประโยชน์จากการขุดดินดังกล่าว เพื่อใช้เป็นบ่อน้ำไว้ใช้สำหรับการเกษตรและเป็นแหล่งอาหารต่อไปในอนาคต ซึ่งมองดูเหมือนว่าจะวิน-วิน (Win-Win) ทั้งสองฝ่าย แต่อย่างไรก็ตาม ดินก็ถูกทำให้กลายเป็นสินค้าราคา แม้ว่าจะไม่เห็นเป็นตัวเงิน แต่ดินที่ขุดไปนั้น เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดจากการสังเคราะห์มาเป็นเวลาช้านาน และอาจไม่สามารถหาทดแทนได้อีก

1.2 การกลายเป็นสินค้าของที่ดินและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ราคาที่ดินในเขตชุมชนตำบลบ้านห้วยฮ่อมหลังไปเมื่อ 10 ปีที่แล้วราคาซื้อขายยังเป็นราคาที่ชาวบ้านมองว่าสามารถซื้อหาได้อยู่ สำหรับผู้ที่มิฐานะทางการเงินในระดับปานกลาง แต่ในปัจจุบันด้วยปัจจัยของตัวจังหวัดขอนแก่นที่ราคาที่ดินพุ่งขึ้นมาก การลงทุนที่หลังไหลเข้ามา โดยเฉพาะความเติบโตทางด้านอสังหาริมทรัพย์ที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงภาวะน้ำท่วมภาคกลางเมื่อช่วงปลายปี พ.ศ. 2554 บวกกับการมองว่าเป็นเขตอุตสาหกรรมใหม่ ดังที่กล่าวไปแล้ว ทำให้ราคาที่ดินในเขตชุมชนตำบลบ้านห้วยฮ่อมสูงขึ้นเป็นเงาตามตัว แม้ว่าตามตามบัญชีกำหนดราคาประเมินทุนทรัพย์ที่ดินของกรมธนารักษ์จะต่างกันเพียงเล็กน้อยในรอบ 10 ปี แต่ราคาซื้อขายจริงค่อนข้างสูงกว่าราคาประเมินมาก อาทิ ที่ดินบริเวณติดถนนขอนแก่น-มัญจาคีรี (ตัดผ่านชุมชนบ้านเหล่านาคี) ในรอบบัญชีราคาประเมินของกรมธนารักษ์ของปี พ.ศ. 2547 – 2550 ราคาประเมินไร่ละ 300,000 บาท และที่ดินบริเวณเดียวกันในรอบบัญชีราคาประเมินปี พ.ศ. 2555 – 2558 ราคาประเมินเป็นไร่ละ 350,000 บาท แต่ราคาซื้อขายจริงนั้นราคาไร่ละ 2,000,000 – 3,000,000 บาท ทั้งนายทุนหรือผู้ที่มิกำลังเงินมากพอก็ยอมซื้อ เนื่องจากมองว่าจะทำกำไรให้กับพวกเขาได้ในอนาคต

จะว่าไปแล้วความเฟื่องฟูของธุรกิจที่ดินในตำบลบ้านห้วย ก็เป็นผลมาจากการเปิดรับการค้าและการลงทุนของสภาอุตสาหกรรมจังหวัดขอนแก่น ซึ่งแผนการก่อสร้างโรงงานต่างๆ เป็นความเห็นชอบของหน่วยงานหลักในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งก็คือ สภาอุตสาหกรรมจังหวัดขอนแก่น และหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมของจังหวัดขอนแก่น ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านห้วยมีหน้าที่เพียงลงนามอนุญาตให้ทำการก่อสร้างในพื้นที่ได้ และคอยอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ ที่อยู่ในหน้าที่รับผิดชอบ ซึ่งการสร้างบรรยากาศที่ดีในการลงทุนให้กับเอกชนนั้น เป็นแนวทางที่รัฐบาลแบบฉบับเสรีนิยมใหม่กระทำ เช่นหน่วยงานต่างๆ ในจังหวัดขอนแก่นดังกล่าวที่เปิดทางและสนับสนุนตลาดเสรีในการการลงทุนให้สามารถเปิดดำเนินการได้ โดยปราศจากประชานิยม การพยายามสร้างบรรยากาศในการลงทุนที่ดีนี้เองทำให้หน่วยงานในจังหวัดขอนแก่นมองข้ามคุณภาพชีวิตของประชากรและคุณภาพของสิ่งแวดล้อมในอนาคตของชุมชนไป การเข้าข้างสิทธิในกรรมสิทธิ์เอกชนนับเป็นหัวใจสำคัญในการรับประกันเสรีภาพของปัจเจกบุคคลในการประกอบการตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ หากจะมองในอีกมุมหนึ่งนั้น แม้ว่าแนวทางการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่จะปฏิเสธรัฐ แต่ในความเป็นจริงแล้วสำหรับประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทยเองก็ยังคงพบเห็นการ

เข้าแทรกแซงของรัฐอยู่โดยตลอด กล่าวคือ รัฐยังคงมีบทบาทสำคัญในการเลือกรับและกำหนด
นำแนวทางการพัฒนาอยู่นั่นเอง

นอกจากเรื่องของที่ดินในตำบลบ้านหว้าที่ถูกทำให้กลายเป็นสินค้าราคาแพง
แล้ว ภูมิปัญญาท้องถิ่นก็มีลักษณะที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ในชุมชนบ้านหว้ามีการ
รวมกลุ่มสำหรับทำงานจักสานจากต้นกกอยู่ แต่ดูเหมือนว่าวัตถุประสงค์นอกจากจะเพื่อเป็น
การถ่ายทอดหรือสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว วัตถุประสงค์เพื่อการค้าดูเหมือนจะมี
ความสำคัญมากพอๆกัน การทำการผลิตเพื่อการส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศ การออกแสดง
สินค้าจำหน่ายสินค้าตามงานต่างๆ รวมไปถึงการถ่ายทอดวิธีการผลิตไปยังชุมชนอื่นๆ ซึ่ง
นอกจากจะเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้วยังถือได้ว่าเป็นการประชาสัมพันธ์หรือ
ทำการตลาดให้กับสินค้าได้เป็นอย่างดี ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการกลายเป็นสินค้าที่มีราคาสูงใน
ตลาด ทำให้คนในชุมชนด้วยตนเองเข้าถึงสินค้าเหล่านี้ได้ยากขึ้น ซึ่งแน่นอนว่าชาวบ้านทั่วไป
ไม่นิยมซื้อหาไว้ใช้ในชีวิตประจำวัน เนื่องจากบางส่วนมองว่าเป็นสินค้ามีระดับไม่เหมาะจะ
นำมาใช้ในครัวเรือนของตน เหมาะสำหรับคนที่มียรายได้ในระดับหนึ่ง หรือถ้าหากจะซื้อหาก็คะ
ซื้อเนื่องในโอกาสพิเศษเสียเป็นส่วนใหญ่

1.3 ชีวิตที่ต้องพึ่งพิงกลไกตลาด

เมื่อโลกแห่งการแข่งขันของกลไกตลาดต้องต่อสู้กันในการแสวงหากำไร
การแสวงหาต้นทุนที่ต่ำมักจะเป็นความปรารถนาของผู้ประกอบการเสมอ ตลาดทำให้
คนกลายเป็นแรงงาน หรือเป็นสินค้าที่มีมูลค่าในตลาด ซึ่งกลไกตลาดจำเป็นต้องพึ่งพาแรงงาน
เหล่านี้ ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านในชุมชนก็ต้องพึ่งพาอาศัยในการหารายได้จากตลาด
เช่นเดียวกัน นั่นหมายถึงว่า เสรีนิยมใหม่เข้าไปครอบงำกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลของ
ชุมชนได้เป็นผลสำเร็จ ภายใต้การสร้างแรงจูงใจในการผลิต การที่ชุมชนต้องพึ่งพาปัจจัยในการ
ผลิตจากตลาดเป็นสำคัญ การทำนาเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดสำหรับกรณีนี้ ต้นทุนการผลิตที่เพิ่ม
สูงขึ้นจากการทำนา เช่น ค่าปุ๋ย ค่าไถนา ค่าจ้างดำนา และค่าจ้างเก็บเกี่ยว ซึ่งปริมาณมากน้อย
แตกต่างกันไปตามจำนวนของที่นาของแต่ละคน ดังนั้น เป็นธรรมดาที่พวกเขาหวังที่จะได้ข้าว
มากๆ เพื่อจะนำไปขาย โดยอย่างน้อยก็คิดว่าได้ทุนคืนมาบ้างก็ยังดี

ชาวบ้านในชุมชนตำบลบ้านหว้าในปัจจุบันประกอบอาชีพที่มีหลากหลาย
มากกว่าที่จะอยู่ในภาคเกษตรเพียงอย่างเดียว รายได้หลักสำหรับบางครัวเรือนมิใช่มาจากการทำ
นาเช่นในอดีตแล้ว หากแต่หันไปประกอบอาชีพต่างๆตามความสามารถ ความถนัดและ
การศึกษาของตน รายได้ที่มากขึ้น ก็มาพร้อมกับรายจ่ายที่มากขึ้นเช่นกัน ทั้งที่เป็นสิ่งที่จำเป็น

และไม่จำเป็น หากรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายแล้ว ชาวบ้านในชุมชนบางส่วนจำเป็นต้องพึ่งพาสถาบันการเงินในการให้สินเชื่อ เพื่อเป็นทุนในการลงทุนทำนาและซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก อาทิ รถยนต์ รถไถนา เป็นต้น ทำให้ปัจจุบันธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของชุมชนพอสมควร

ซึ่งหากมองในฐานะของผู้วิจารณ์เสรีนิยมใหม่แล้ว ระบบสินเชื่อที่ชุมชนได้รับการบริการที่ดีอยู่ในเวลานี้นั้น ถือว่าเป็นการสะสมทุนที่เป็นอันตรายต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนในระดับหนึ่ง ซึ่งหากไม่มีความรู้หรือมีความสามารถในการบริหารจัดการเงินดังกล่าวได้แล้ว ชาวบ้านบางรายต้องขายที่ดินทำกินเพื่อนำเงินใช้หนี้ ธกส. ก็มีให้เห็น ซึ่งเกิดจากบริหารจัดการสินเชื่อไม่ถูกทาง และแนวโน้มของสินเชื่อเองก็มักจะขยายตลาดด้วยการสร้างแรงจูงใจของชุมชนในการขอสินเชื่อหรือยืมกู้ เช่น มอบของรางวัลให้กับลูกค้าชั้นดี ขยายโอกาสในการกู้เพื่อสามารถนำเงินไปซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันได้ โดยไม่ได้จำกัดสินเชื่อเพื่อทำการเกษตรเท่านั้น เช่น สินเชื่ออเนกประสงค์ หรือสินเชื่อเพื่อการซื้อรถยนต์ เป็นต้น อนึ่ง เนื่องจากระบบสินเชื่อดังกล่าว รัฐมีบทบาทสำคัญในการหนุนหลังและส่งเสริมกระบวนการนี้อยู่ ซึ่งอย่างไรแล้ว กลไกการทำงานของสถาบันการเงินและรัฐมักจะอยู่ฝ่ายเดียวกันในท้ายที่สุด

1.4 ภาวะหนี้สินและความอ่อนแอด้านการรวมกลุ่มในชุมชน

สืบเนื่องจากความสะดวกสบายที่เกิดขึ้นของการทำงานของกลไกตลาดเสรี ทำให้ชุมชนในตำบลบ้านหว้าหลายครัวเรือนต้องมีการค่าใช้จ่ายอื่นๆตามมา ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความจำเป็นของแต่ละครัวเรือนและความต้องการส่วนตัว อาทิเช่น รายจ่ายที่เกี่ยวข้องกับการผ่อนชำระรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ ค่าผ่อนโทรศัพท์มือถือ ค่าบริการบัตรเครดิต เงินลงทุนเพื่อนำไปค้าขาย การส่งเบี้ยประกันชีวิต ค่าน้ำมันรถ ค่าแก๊สหุงต้ม ค่าเหล้าค่านูหรี เป็นต้น โดยค่าใช้จ่ายในส่วนค่าเหล้าค่านูหรืนั้นถือเป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเกือบทุกวันเทียบได้กับการซื้อหาอาหารประจำวันเลยทีเดียวสำหรับชาวบ้านผู้ชายในวัยแรงงาน อนึ่ง ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า แม้ว่าช่องทางในการมีรายได้ที่มากขึ้นจากสภาวะที่เกิดขึ้นของตลาดเสรี แต่ทำนองเดียวกันตลาดก็มีความสามารถในการเรียกเงินเหล่านั้นคืนกลับไปจากชุมชนเพื่อเป็นทุนหมุนเวียนของกลไกตลาดต่อไป

ด้วยสภาพสังคมที่เน้นเรื่องเงินเป็นใหญ่ตามแบบฉบับของเสรีนิยมใหม่ ที่มุ่งให้ทุกอย่างกลายเป็นสินค้า รวมทั้งเงิน ส่งผลให้การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มที่จัดตั้งกันเองของชาวบ้านในตำบลบ้านหว้าเป็นอันต้องล่มสลายไป ด้วยปัญหาการทุจริต เช่น ในอดีตในแต่ละ

ชุมชนจะมีร้านค้าสาธิต เพื่อขายสินค้าให้กับชาวบ้านในราคาถูก และมีเงินปันผลให้กับสมาชิกในช่วงสิ้นปี แต่เนื่องจากเงินเป็นวัตถุนิยมที่เป็นที่ต้องการของคนทั่วไป จึงเกิดภาวะของการถูกรอบงำของกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลและจุดยืน ทางจริยศาสตร์ของคณะกรรมการบางคน ส่งผลให้การรวมกลุ่มทำร้านค้าสาธิตชุมชนไม่สามารถเดินหน้าต่อไปได้ และต้องล่มสลายไปในที่สุด

ด้วยอำนาจของเงินก่อให้เกิดแรงจูงใจในการกระทำความผิดต่อศีลธรรม จรรยาและบรรทัดฐานของชุมชนได้ ชุมชนบ้านเหล่านาคีเคยมีร้านสหกรณ์ออมทรัพย์ประจำชุมชน ที่มีความเติบโตอย่างต่อเนื่องและมีเงินออมของประชาชนจำนวนมากเช่นกัน กระทั่งมีสมาชิกจากชุมชนอื่นๆ เข้ามาร่วมด้วย โดยให้ประชาชนส่งเงินออมเป็นรายเดือนเดือนละเท่าๆกัน เมื่อถึงกำหนดปันผลในเดือนเมษายนของทุกปี สมาชิกจะได้ดอกเบี้ยไม่ต่ำกว่าร้อยละ 4 ในแต่ละปี ซึ่งมากกว่าธนาคารพาณิชย์ทั่วไปที่ให้ดอกเบี้ยต่ำ แต่เมื่อไม่นานมานี้ประธานกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ผู้ซึ่งทำหน้าที่บริหารจัดการกองทุนได้เสียชีวิตลง ร้านค้าสหกรณ์ก็เป็นอันสิ้นสุดลงเช่นกัน ทั้งนี้ เนื่องจากจะมีสมาชิกบางส่วนขอถอนเงินออมที่ได้ออมไว้ แต่ทางร้านสหกรณ์ออมทรัพย์ไม่มีเงินคืนให้กับสมาชิก เนื่องจากเกิดการทุจริตภายในเอง ซึ่งทำให้คณะกรรมการผู้ดูแลร้านค้าสหกรณ์ทั้งหมดถูกฟ้องร้องดำเนินคดีจากสมาชิกบางส่วนที่ไม่ได้รับเงินคืน ในที่สุดทำให้ร้านค้าสหกรณ์ออมทรัพย์ชุมชนบ้านเหล่านาคีล่มสลายในที่สุด อันเนื่องมาจากการบริหารจัดการของชาวบ้านกันเองปราศจากการควบคุมโดยรัฐ

จากการศึกษาวิจัยยังพบว่า โอกาสเข้าร่วมกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนของชาวบ้านมักเกิดจากความสนใจและจะกระตือรือร้นในการรวมกลุ่มที่เห็นว่าเป็นประโยชน์กับครอบครัวอย่างแท้จริง การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มย่อมส่งผลต่อความแตกต่างในการดำรงชีวิตได้ทางด้านความสะดวกในการจัดหาปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้รับจากการรวมกลุ่มเช่น กลุ่มการเข้าเป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ซึ่งวัตถุประสงค์ของการเข้าร่วมกลุ่มของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่เพื่อกู้ยืมเงิน เพื่อใช้จ่ายทางด้านเกษตร เช่น ซื้อปุ๋ย และอุปกรณ์ทางการเกษตร เป็นต้น แต่ไม่ทั้งหมดของชุมชนที่กู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร บางส่วนยังคงใช้ทุนของตนเองในการผลิตอยู่ เนื่องจากไม่อยากเป็นหนี้

อย่างไรก็ดี ผลจากการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่นั้น ก็ส่งผลต่อชุมชนในเชิงบวกด้วยเช่นกัน นั่นคือ

1.5 โอกาสในทางเศรษฐกิจและความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต

อันเนื่องมาจากความเจริญเติบโตของจังหวัดขอนแก่นในด้านต่างๆ ทำให้ชาวบ้านสามารถทำงานอยู่ภายในจังหวัดขอนแก่นได้ งานก่อสร้างถือได้ว่าเป็นงานที่ทำให้ชาวบ้านได้รายได้ดี ในพื้นที่ใกล้เคียงก็จะมีโรงงานที่ชาวบ้านสามารถเดินทางไปทำงานได้ เช่น โรงงานเย็บผ้า โรงงานทำรองเท้า ส่วนที่อยู่ในตัวเมือง เช่น โรงงานแหวน ก็จะมีรถรับส่งของทางบริษัทเอกชนเข้ามารับและส่งเป็นเวลา ซึ่งวิถีชีวิตเช่นนี้เกิดขึ้นมามากกว่า 20 ปีแล้ว ในส่วนของการไปทำงานก่อสร้างในเมืองนั้น มีทั้งที่รวมกลุ่มกันไปรับจ้างกันเองซึ่งก็อยู่ที่ความไว้วางใจกันด้วยจึงจะไปด้วยกันได้ และบางกลุ่มก็มีผู้รับเหมาพาไป ซึ่งปัจจุบันก็มีผู้หญิงไปรับจ้างก่อสร้างมากขึ้นกว่าเดิม เนื่องจากความต้องการแรงงานเพิ่มมากขึ้น

โดยเฉพาะเมื่อมีการดำเนินการก่อสร้างโรงงานในเขตอุตสาหกรรมใหม่ในบริเวณชุมชนตำบลบ้านหว้าด้วยแล้ว ชาวบ้านในวัยทำงานบางส่วนได้รายได้จากการเป็นแรงงาน ซึ่งมีทั้งที่อยู่ในส่วนของงานก่อสร้างและในส่วนที่เป็นพนักงานในโรงงาน นอกจากจะเป็นแหล่งที่สร้างรายได้ให้ครอบครัวได้แล้วยังอยู่ใกล้บ้าน เดินทางสะดวกอีกด้วย ซึ่งชาวบ้านในชุมชนเองก็พึงพอใจต่อรายได้ที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่รายได้จากการทำงานในส่วนของโรงงานเท่านั้น ผลที่ตามมาของการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมคือ มูลค่าของที่ดินในชุมชนบ้านหว้ามีราคาที่สูงขึ้นจากเดิมมาก สำหรับชาวบ้านที่มีที่ดินมากการแบ่งขายให้กับผู้ที่สนใจทั้งในคนบ้านเดียวกันหรือต่างถิ่นก็พบเห็นได้ทั่วไป ในส่วนนี้ก็เป็นผลพลอยได้จากการเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรมด้วยส่วนหนึ่ง โดยก็มีบางส่วนที่ซื้อเพื่อหวังทำธุรกิจรองรับความเจริญที่เกิดขึ้นในอนาคต

นอกจากงานในภาคเอกชนที่สร้างงานสร้างรายได้ให้กับชุมชนแล้วเกษตรพันธสัญญา เช่นการทำไร่แดงโมก็ถือเป็นอีกหนึ่งอาชีพในภาคการเกษตรที่สร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้ดีเช่นกัน ซึ่งทำภายหลังฤดูทำนาเสร็จสิ้นแล้ว พบว่า โดยเฉพาะในชุมชนบ้านหนองคูจะมีชาวบ้านในชุมชนนิยมทำอาชีพนี้กันมาก เนื่องจากเป็นชุมชนแรกที่บริษัทเอกชนเข้ามาบุกเบิกและส่งเสริม ซึ่งผลผลิตที่ได้เป็นเมล็ดนั้นส่งขายไปยังประเทศไต้หวัน การทำไร่แดงโมนีมีมานานมากกว่า 20 ปี เช่นกัน ปัจจุบันตัวแทนจากบริษัทเอกชนที่เป็นผู้เข้ามาบุกเบิกและให้ความรู้กับชาวบ้านนั้น ถือได้ว่าเป็นคนที่ชาวบ้านไว้วางใจ เนื่องจากร่วมกันทำงานมาเป็นเวลาหลายสิบปี

ในขั้นตอนของการทำไร่แดงโมนีนั้น ชาวบ้านเป็นเพียงแรงงานในการผลิตเท่านั้น ในด้านทุนและปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ทางบริษัทจะเป็นผู้รับผิดชอบให้ ซึ่งเป็นเกษตร

พันธสัญญาที่ชาวบ้านหรือเกษตรกรเป็นผู้ที่ออกที่ดินและแรงงาน ในขณะที่บริษัทจัดการเรื่องเมล็ดพันธุ์ เทคโนโลยีและการตลาด และก็มีการตลาดเรื่องรายได้ที่ชัดเจน โดยที่บริษัทจะออกค่าใช้จ่ายต่างๆ ให้ก่อนแล้วจะนำไปหักออกจากรายได้ที่ชาวบ้านหรือเกษตรกรได้รับในภายหลัง ซึ่งจากการสอบถามแล้วชาวบ้านส่วนใหญ่พึงพอใจกับการทำไร่แดงโมในลักษณะดังกล่าว เนื่องจากสามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้มากกว่าการทำนา โดยใน 1 ปีสามารถปลูกได้ 3 ครั้ง โดยได้รายได้เฉลี่ยครั้งละ 30,000 – 50,000 บาท

นอกจากรายได้จากการปลูกแดงโมแล้ว อีกหนึ่งอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านได้เป็นอย่างดีและต่อเนื่อง คือการรับจ้างทำเหวน สำหรับผู้ที่ไม่สะดวกเข้าไปทำงานตามโรงงานเหวนในเมืองนั้น ทางบริษัทเหวนก็จะมีตัวแทนนำเหวนมาส่งให้ชาวบ้านทำที่บ้าน งานลักษณะนี้เกิดขึ้นมากกว่า 30 ปีแล้ว โดยชาวบ้านได้รับค่าจ้าง 2 แบบตามความสมัครใจ คือ ได้รายได้เป็นวันกับได้ตามจำนวนพื้นที่ทำได้

นอกจากนั้น ผลของการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่นั้น ทำให้วิถีการดำรงชีวิตของชุมชนมีความสะดวกสบายมากขึ้น ความหลากหลายของสินค้าในท้องตลาด โดยเฉพาะสินค้าประเภทเดียวกันที่มีการแข่งขันกันสูง ส่งผลให้สินค้ามีราคาถูกลงและชุมชนเข้าถึงได้ง่ายกว่าในอดีต ซึ่งโอกาสในทางเศรษฐกิจของชุมชนไม่ว่าจะเป็นอาชีพที่มีความหลากหลายที่สามารถสร้างรายได้ได้มากกว่าในอดีต รวมไปถึงความสะดวกสบายในด้านต่างๆ ในการดำรงชีวิต เป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่แทบทั้งสิ้น ที่นำเอากลไกตลาดเข้ามากำหนดหรือเป็นส่วนหนึ่งในวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนตำบลบ้านหว้า

2. การปรับตัวของชุมชนตำบลบ้านหว้าต่อการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่

จากการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า การปรับตัวของชุมชนในตำบลบ้านหว้าที่มีต่อการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ เป็นลักษณะที่การผลิตที่แต่เดิมชุมชนผลิตเพื่อบริโภคแปรเปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อการค้าและบริโภคแต่พอดี ชุมชนต้องหาอาชีพเสริมอย่างอื่นนอกจากทำนาและเลี้ยงสัตว์เช่นอดีตที่สามารถอยู่อย่างพอเพียงได้ แต่ในปัจจุบันชาวบ้านต้องปรับวิถีการดำรงชีวิตด้วยการหาอาชีพเสริมอื่นๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้ เปรียบเหมือนกับชุมชนต้องปรับตัวเพื่อแสวงหาทุนชุมชนชุดใหม่ที่สอดคล้องกับบริบทในปัจจุบัน ทั้งนี้ อาจเป็นการปรับตัวด้วยชุมชนและหรือการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐด้วยส่วนหนึ่ง

วิถีการผลิตในปัจจุบันที่ต้องอาศัยตลาดและภาครัฐเป็นตัวช่วย ทำให้ชุมชนไม่อาจหลีกเลี่ยงเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ได้ ชุมชนได้หันมามุ่งเน้นการผลิตเพื่อการค้า หันมา

ปลูกพืชเศรษฐกิจ และการบริโภคต้องซื้อหาจากที่อื่น ซึ่งมีตัวเลือกมากมายในตลาด และนั่นก็เป็นเป้าหมายแห่งเสรีนิยมใหม่ที่ต้องการให้ปัจเจกบุคคลเข้าสู่วงจรของกลไกตลาด การผลิตแต่สิ่งที่มีมูลค่าในการแลกเปลี่ยนและก่อให้เกิดกำไรเป็นสิ่งที่ชุมชนคาดหวัง จึงเป็นที่มาสำคัญอีกประการหนึ่งของการปลูกพืชเศรษฐกิจขององค์กรเอกชนหลายๆอย่าง เช่น แดงโม และ มะเขือเทศ ดังนั้น หากชุมชนสามารถสร้างความหลากหลายของผลผลิตเพื่อการบริโภคและเป็นที่ต้องการของตลาดได้ ก็นับว่าเป็นการปรับตัวและเป็นการสร้างทุนแห่งการดำรงชีวิตขึ้นมาใหม่ได้อีกรูปแบบหนึ่ง ชุมชนได้ผสมผสานเอาอุดมการณ์แห่งวิถีการผลิตเพื่อการดำรงชีวิตเข้ากับอุดมการณ์แห่งวิถีการผลิตเพื่อการค้า

การเข้ามาของเสรีนิยมใหม่ได้นำพาเอานายทุนและทุนเงินตราภายนอกชุมชนเข้ามาครอบงำวิถีการผลิตและวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน การปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ไร่แดงโมนายทุนเข้ามาเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและสถาบันทางการเงิน หรือเป็นในลักษณะของเกษตรพันธสัญญา ทำให้ชุมชนต้องใช้ที่ดินและแรงงานอย่างเข้มข้นเพื่อแลกเปลี่ยนให้ได้เป็นทุนเงินตราสำหรับการชำระหนี้สินและเก็บออม

การปรับตัวของทุนชุมชนภายใต้เสรีนิยมใหม่ที่เข้ามาแทรกแซงต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนนั้นได้แสดงออกมาให้เห็นในหลาย ๆ ส่วน ซึ่งมักจะผลสอดคล้องกันแล้วส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการสะสมทุนชุมชนขึ้น ทุนทางสังคมที่ปรับตัวขึ้นมามีความขัดแย้งกับอำนาจของเสรีนิยมใหม่ นั่นคือ ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนที่ยังคงอยู่ แม้ว่าอิทธิพลของการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่จะส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนในหลายแง่มุม แต่จากการศึกษาวิจัย พบว่า ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวบ้านนั้นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเป็นในรูปแบบเครือญาติ เพื่อนบ้าน และความรู้สึกเป็นคนบ้านเดียวกันยังคงมีอยู่ ความมีจิตสำนึกของคนในชุมชนในการแก้ปัญหาาร่วมกัน และการช่วยเหลือกันเองภายในชุมชนยังเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญของชุมชนและยังคงอยู่ ชาวบ้านในชุมชนของตำบลบ้านหัวน้ำนั้น ยังคงมีความเอื้ออาทรช่วยเหลือกันและมีมิตรไมตรีต่อกันอยู่ แต่อาจจะไม่มากเท่ากับสมัยก่อน และจะเป็นในลักษณะภายในชุมชนตนเป็นสำคัญ ในยามที่ชุมชนต้องการการร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน เช่น การขอบริจาคเงินทอดผ้าป่า กฐินงานบุญต่างๆ หรือกิจกรรมพัฒนาชุมชน ชาวบ้านก็ยังคงร่วมแรงร่วมใจและมีความเอื้ออาทรต่อกันอยู่ เนื่องจากถือว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชุมชน ความเอื้อต่อกันในลักษณะอื่นๆ เช่น การไปมาหาสู่กันหรือการแบ่งปันอาหารการกิน จะพบเห็นได้มากในหมู่ญาติพี่น้องและคนในชุมชนเดียวกันบ้างในบางครั้งบางคราว แต่ถือว่าลดลงไปจากอดีตพอสมควร

ปัจจุบัน ชาวบ้านในที่อยู่ต่างชุมชนกันจะไปมาหาสู่กันน้อยลงหรือแทบจะไม่ได้ติดต่อกันเลยหากไม่มีธุระจำเป็น แต่เมื่อหากมีกิจกรรมหรือประเพณีที่จัดขึ้นใน ชุมชนใกล้เคียงก็สามารถไปร่วมกิจกรรมด้วยกันได้ อาทิ ประเพณีบุญบั้งไฟ ในเดือนพฤษภาคม ที่จัดขึ้นเพื่อถวายพระยาแฉ่นเป็นการขอฟ้าขอฝนนั้นชุมชนบ้านเหล่านาดียังคงมีอยู่ ซึ่งชุมชนบ้านห้วยบ้านทองหลาง และบ้านหนองคูไม่มีกิจกรรมดังกล่าว แต่ก็จะมีชาวบ้านในชุมชนทั้ง 3 บางส่วนที่เข้าไปร่วมกิจกรรมกับบ้านเหล่านาดิ หากไม่ได้ทำบั้งไฟไปก็ไปร่วมดูร่วมเชียร์ได้เช่นกัน

การปรับตัวภายใต้การพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ของชุมชนตำบลบ้านห้วยแสดงให้เห็นกระบวนการปรับตัวที่ต่อเนื่อง และไม่มีจุดสิ้นสุด แต่สิ่งที่เห็นได้ชัด คือ นอกจากชุมชนจะต้องปรับตัวเพื่อให้อยู่รอดจากความยากจนเช่นในอดีตที่ผ่านมาแล้ว ชุมชนจะต้องปรับตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของตลาดที่จะเข้ามาในชุมชนเองหรือตลาดที่ชุมชนต้องเดินเข้าไปหาด้วยเช่นกัน แม้ว่าการปรับตัวของชุมชนจะต้องสูญเสียทุนในชุมชนบางอย่างไปก็ตามที ทั้งนี้ ก็เพื่อความอยู่รอด ซึ่งท้ายที่สุดแล้วชุมชนก็ยังคงต้องอาศัยทุนในชุมชนที่มีอยู่ ผสานกับการสะสมทุนภายใต้กลไกตลาดแบบเสรีนิยมใหม่ที่เข้ามายังชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

สรุปและข้อเสนอแนะ

1. รัฐควรพิจารณาถึงผลกระทบหรือผลได้ผลเสียที่มีต่อชุมชนมากขึ้น ในการกำหนดนโยบายหรือเปิดเสรีด้านการค้าการลงทุนใดๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชน โดยไม่ควรมองชุมชนเป็นเพียงแรงงานในตลาด และไม่ควรวางแผนการพัฒนาชุมชนที่เป็นการทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติภายในชุมชนมากเกินไป เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติเปรียบเสมือนเป็นหัวใจของวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีการส่งเสริมอาชีพเสริมให้กับชุมชนมากขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากรายได้ที่ชาวบ้านในชุมชนได้รับยังถือว่าไม่เพียงพอกับรายจ่ายที่เพิ่มมากขึ้นในภาวะปัจจุบัน และควรส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง และ สนับสนุนประเพณีดั้งเดิมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและให้ชาวบ้านมีความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น

3. องค์กรภาคเอกชนหรือองค์กรอื่นๆ ควรเข้ามาให้ความรู้ในสิ่งที่รัฐทำไม่ได้หรือมีข้อจำกัด เช่น ด้านงบประมาณ บุคลากร เวลา เป็นต้น อาจเป็นในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ช่องทางการเก็บออม และการรวมกลุ่มเพื่อก่อให้เกิดรายได้ เป็นต้น

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยในครั้งนี้ได้รับทุนภูมิพล ในการสนับสนุนทุนวิจัย และผู้วิจัยขอขอบพระคุณ อาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือผู้วิจัยเป็นอย่างดี ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องที่ไม่สามารถเอ่ยนามในที่นี้ได้

เอกสารอ้างอิง

- รุ่งพงษ์ ชัยนาม. 2548. ประมวลสาระชุดวิชา การเมืองการปกครองเปรียบเทียบ. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, หน่วยที่ 9,10.
- สำนักงานจังหวัดขอนแก่น. 2555. บรรยายสรุปจังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น.
- ฮาร์วี่, เดวิด. 2555. ประวัติศาสตร์ฉบับย่อของลัทธิเสรีนิยมใหม่. แปลโดย ภัทวดี วีระภาสพงษ์, เก่งกิจ กิติเรียงลาภ และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- Harvey, David. 2005. **A Brief History of Neoliberalism**. <<http://www.sok.bz/web/media/video/ABriefHistoryNeoliberalism.pdf>> June 23, 2012.

หลักเกณฑ์การนำเสนอบทความวิชาการหรือบทความงานวิจัย เพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารการบริหารท้องถิ่น

บทความที่จะพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารการบริหารท้องถิ่นควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. บทความในลักษณะบทความปริทัศน์ (Review article) หรือ บทความงานวิจัย (Research article) ก็ได้ แต่ต้องเป็นบทความที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการหรือด้านการปกครองท้องถิ่น และไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารอื่นใดมาก่อน

2. บทความต้องมีส่วนประกอบดังนี้

2.1 ชื่อเรื่องทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ชื่อผู้เขียนทุกคน

2.2 ตำแหน่งทางวิชาการ (ถ้ามี) คุณวุฒิสูงสุด และสถานที่ทำงานของผู้เขียนทุกคน

2.3 บทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ความยาวรวมกันไม่เกิน 2 หน้ากระดาษ

2.4 คำสำคัญ (Keyword) ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

2.5 เนื้อเรื่องบทความ ประกอบด้วยหัวข้อดังนี้ บทนำ (ครอบคลุมความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง) อุปกรณ์และวิธีการวิจัย ผลการวิจัย สรุปและข้อเสนอแนะ และการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและเอกสารอ้างอิงท้ายบทความ

3. ต้นฉบับความยาวไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ ขนาด เอ.4 พร้อมแนบส่งแฟ้มข้อมูลทางลงใน CD ส่งทางไปรษณีย์ หรือส่งทาง e-mail: cola_laj@hotmail.co.th หรือ cola@kku.ac.th

4. กองบรรณาธิการจะเป็นผู้รับผิดชอบในการพิจารณาบทความ โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาดังต่อไปนี้

4.1 การใช้ภาษาและการเขียนที่มีคุณภาพ สละสลวย มีโครงสร้างของบทความที่ดี

4.2 มีความเหมาะสมของระเบียบวิธีวิจัย มีการอ้างอิงและสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่

4.3 ผลงานที่ศึกษามีศักยภาพในการนำไปใช้ประโยชน์ต่อสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม

5. บทความทุกบทความที่จะพิจารณาตีพิมพ์นั้นจะต้องผ่านการอ่านพิจารณาบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิประจำวารสาร และผู้เขียนจะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

การอ้างอิงเอกสาร

1. การอ้างอิงในเนื้อเรื่อง ให้วงเล็บชื่อผู้แต่ง (สำหรับคนไทย) ชื่อสกุลผู้แต่ง (สำหรับชาวต่างประเทศ) หรือชื่อนิติบุคคลที่เป็นผู้จัดทำเอกสารและปีพิมพ์ของเอกสารที่อ้างถึงนำหน้าหรือต่อท้ายข้อความที่อ้างดังตัวอย่าง พิรสิทธิ์ และศุภวัฒน์กร (2548)..... หรือ.....(พิรสิทธิ์ และศุภวัฒน์กร, 2548)

2. การอ้างอิงท้ายบทความ

2.1 หนังสือ

ชื่อผู้แต่ง. (ปีพิมพ์). **ชื่อหนังสือ**. ครั้งที่พิมพ์. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์ หรือโรงพิมพ์.

2.2 บทความจากวารสาร

ชื่อผู้เขียนบทความ. (ปีพิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อวารสาร. ปีที่ (ฉบับที่), เลขหน้า.

2.3 วิทยานิพนธ์

ชื่อผู้เขียน. (ปีพิมพ์). **ชื่อวิทยานิพนธ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญา.....สาขาวิชา.....คณะ.....

สถาบัน.....

ใบสมัครวารสารการบริหารท้องถิ่น
วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ชื่อ-สกุล

อาชีพตำแหน่ง.....

สถานที่ทำงาน.....

ประเภทสมาชิก

☐ ศิษย์เก่าวิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น รุ่นที่.....จังหวัด.....

☐ ศิษย์ปัจจุบันวิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น รุ่นที่.....จังหวัด.....

☐ บุคคลทั่วไป / หน่วยงานหรือบริษัท

ที่อยู่สำหรับจัดส่งวารสาร.....

.....

โทรศัพท์..... โทรสาร.....

โทรศัพท์เคลื่อนที่..... E-mail Address:

ลงชื่อ.....ผู้สมัครสมาชิก

วันที่.....

กำหนดออกวารสารปีละ 4 ฉบับ (ทุก ๆ 3 เดือน)

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม – มีนาคม

ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน – มิถุนายน

ฉบับที่ 3 เดือนกรกฎาคม – กันยายน

ฉบับที่ 4 เดือนตุลาคม – ธันวาคม

อัตราค่าสมาชิก 1 ปี (4 ฉบับ) เริ่มตั้งแต่ปีที่.....ฉบับที่.....

☐ 1 ปี อัตราค่าสมัคร 500 บาท

☐ 2 ปี อัตราค่าสมัคร 900 บาท

ชำระโดย ☐ เงินสด (กรณีสมัครด้วยตนเอง)

☐ โอนเงินผ่านบัญชีธนาคารไทยพาณิชย์ สาขามหาวิทยาลัยขอนแก่น ชื่อบัญชี
“วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น” เลขที่ 551-4-02075-4

☎ กรณีไม่ได้ชำระเป็นเงินสด ให้ส่งใบสมัครสมาชิกพร้อมหลักฐานยืนยันการชำระเงินมาที่ วิทยาลัยการ
ปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น เลขที่ 123 ถนนมิตรภาพ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ขอนแก่น
40002 วงเล็บมุมของ “สมัครสมาชิกวารสารการบริหารท้องถิ่น” หรือส่งโทรสารมาที่หมายเลข 043-
203133, 043-203875

☎ สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่กองบรรณาธิการ e-mail address: cola_LAJ@hotmail.co.th หรือฝ่าย
จัดการวารสาร คุณสุภาวดี แก้วคำแสน หมายเลขโทรศัพท์ 043-203124